

સ્વરાજ્યનાં ગીતો

• સંગ્રાહક •

કલ્યાણજી વિઠ્ઠલભાઈ મહેતા

• સોલ એજન્ટ •

બારડોલી સ્ટોર્સ,
વિઠ્ઠલભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ, ૪

• પ્રકાશક •
કલ્યાણીય વિકૃતભાઈ મહેતા
કચ્છરખા સેવાશ્રમ
મરોલી

બીજી આવૃત્તિ

પ્રત : ૨૦૦૦

બીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના

બાપુજીની ચિરસ્મરણીય ઘોંટી ફૂલ પછી, તકકુખીના ગાળામાં કાકા હુબની સૂચનાથી, શ્રી. મૃદુલા પહેનના અમદાવાદના 'મવનિષેધ મંડળ' દે આ સંગ્રહ સને ૧૯૩૦માં કરવામાં આવેલો. '૩૧-૩૨ની લડતમાં સરકારે ને વાંધા બરેલું' પુસ્તક ગણીને જપ્ત કરેલું. મદાસભાએ પ્રધાનમંડળ રચ્યા શી ગૃહસચિવ શ્રી. મુનશીજીના ફરમાનથી એના ઉગરનો પ્રતિબંધ દૂર લવામાં આવ્યો અને હરિપુરાની પરમી રાષ્ટ્રીય મદાસભાના અધિવેશન પ્રસંગે ની આ બીજી આવૃત્તિ બદાર પાડવાનો પ્રસંગ આવ્યો છે.

શ્રી. ઈન્દુલાલ યાજ્ઞિકનો 'રાષ્ટ્ર ગીતો'નો સંગ્રહ ગૂજરાતમાં બહુ પ્રિય થયો હતો; પરંતુ હવે તે પુસ્તક મળતું નથી, એટલે તેની બોલ ઈંક અંશે પૂરાય તે માટે આ આવૃત્તિમાં ઠીક ઠીક ઉમેરો કરવામાં આવ્યો છે અને પહેલી આવૃત્તિનાં લડત વખતનાં ઘણાં પ્રાસંગિક ગીતો કમી કરવામાં આવ્યાં છે.

થોડાંક પ્રસિદ્ધ બંગાળી અને હિંદી-હિંદુસ્તાની ગીતો પણ એ પુસ્તકમાં સંગ્રહવામાં આવ્યાં છે, અને તેને જુદા ખંડોમાં મૂક્યાં છે. સ્વાભાવિક રીતે જ ગૂજરાતી ગીતોનો ખંડ મોટો થયો છે, અને તેમાં શા રાઠૂ-ગીતો, ઝંડાનાં ગીતો, વીરપૂજનાં ગીતો, સંગ્રામ ગીતો, વાનર ગીતો અને આમોન્નતિનાં ગીતો એવા પેટાખંડ પાડ્યા છે. છેલ્લા ખંડમાં સ્વદેશી બહિષ્કાર તથા મધ્યનિષેધ પ્રવૃત્તિ અને રાનીપરજ, હરિજન વગેરે આજ સુધીની દલિત કોમોના ઉત્થાનની પ્રવૃત્તિને લગતાં ગીતો સંગ્રહવામાં આવ્યાં છે. આથી પુસ્તકની ઉપયોગિતામાં વધારો થશે અને જુદા જુદા ખંડો પાડવાથી ગીત શોધવાનું સરળ બનશે.

આ સંગ્રહ કરવામાં કિંમતી સહાય કરવા માટે મારા મિત્રો ભાઈ જુગતરામ દવે અને ચીમનલાલ ભટ્ટનો હું આભારી છું.

જે જે કવિઓનાં ગીતો આમાં લીધાં છે તે સહુનો પણ આભાર માનું છું.

પૂર્ણા સુશોભન માટે શ્રી કચનલાલ મામાવાળા એ પુસ્તકને છાપી આપવા માટે ‘લોકવાણી’ મુદ્રણમંદિરના સંચાલકોનો પણ કૃતજ્ઞ છું.

પુસ્તકનું કદ થોડું વધ્યું છે, કાગળોની મોંઘવારી થઈ છે, છતાં એ કિંમતમાં બે આનાનો ધરડો કરવામાં આવ્યો છે.

વિકલનગર
સ્વાતંત્ર્ય દિન
તા. ૨૬-૧-૧૯૩૮

કલ્યાણજી વિ. મહેતા

સ્વ રા જ્ય ના
શ હી દો ને

અનુક્રમ

ગીતાંક ગીત

લેખક

ખંડ ૧—બંગાળી

૧ વન્દેમાતરમ્	બંકિમચંદ્ર	૧	૨૩
૨ જય હે	રવીન્દ્રનાથ ટાગોર	૨	૨૪
૩ આમાર દેશ	દ્વિજેન્દ્રલાલ રાય	૪	૨૫
૪ અધિ બુવન-મનો-મોહિની	રવીન્દ્રનાથ ટાગોર	૫	૨૬
૫ એકલા અલે રે	" "	૬	૨૭

ખંડ ૨—હિંદી-હિંદુસ્તાની

૬ ઝંઝા હંચા રહે હમારા	અગ્રાત	૯	૩૦
૭ રાષ્ટ્રીય પતાકા	"	૧૦	૩૧
૮ અમ માતૃભૂમિ તેરે	હન્દ્ર	૧૧	૩૨
૯ હિંદ મેરા આઝાદ રહે	માધવ	૧૨	
૧૦ ભારત હમારા દેશ હૈ	સત્યદેવ	૧૪	
૧૧ કર્મયુગ	"	૧૫	૩૩
૧૨ જનનિ ભારત	"	૧૫	૩૪
૧૩ આઓ આઓ સકલ			૩૫
ભારત કુમાર	અગ્રાત	૧૬	૩૬
૧૪ કહિ નહીં હારના	રામભજદત્ત ચૌધરી	૧૭	૩૭
૧૫ મદો કા નેક કામમે	અગ્રાત	૧૮	૩૮
૧૬ યે સિર જાવે તો જાવે	જયન્તિલાલ આચાર્ય	૧૯	૩૯
૧૭ હમારા દે દે હિંદુસ્તાન	સત્તાર મિથા	૨૦	૪૦

૧૮ ગિરિતે ગિરાઓ	હામારનાથ	૨૧
૧૯ નામ જિન્દો મેં	અગાત	૨૧
૨૦ ભારત ! મેં તેરે	અગાત	૨૨
૨૧ ચરખા ચલા ચલાકે	અગાન	૨૩
૨૨ ઓ વિશ્વસ્ત બારડોલી !	મૈથિલી ચરણ ગુપ્ત	૨૪
૨૩ સરદાર ગાંધી હૈ	અગાન	૨૫
૨૪ ગાંધી તું	અગાન	૨૬
૨૫ ભારતમા ડંકા આપમમેં	અગાન	૨૭
૨૬ મન વહેમાતરમ્	નારસિંઘ દેવ	૨૮
૨૭ સારી જહાંસે અચ્છા	હકમાલ	૨૯
૨૮ ખારો વતન હમારા	અગાન	૩૦
૨૯ સરકારોશી કી તમજા	નિરિમલ	૩૧
૩૦ ખાકે દિન્દ	ચક્રવર્તન	૩૨
૩૧ ધન્ય ધન્ય ભારત ભોમ	ચંદ્રવર્તન મહેતા	૩૫
૩૨ આઓ ખાદે ભાણેઓ	અગાન	૩૬

રાષ્ટ્રગીતો ખંડ ૩—ગુજરાતી

૩૩ માફ વતન	ચીમનલાલ ભટ્ટ	૩૭
૩૪ ભારત માનની આમદી	"	૩૮
૩૫ માડીની ચૂંપડી	હતામહા પટેલ	૩૯
૩૬ માડીની ધુગ	કલ્યાણભાઈ મહેતા	૪૦
૩૭ અમારો દેશ	દરિદર ભટ્ટ	૪૧
૩૮ રે મને ભારત મૈયા	ચીમનલાલ ભટ્ટ	૪૩
૩૯ જય જન્મભૂમિ	"	૪૪
૪૦ જય જન્મભૂમિ ભારત માન્ય	અગાન	૪૨
૪૧ મૈયા મારી	ચીમનલાલ ભટ્ટ	૪૭

૪૨ તારે સિયે	સુન્દરમ	૪૮
૪૩ ખાકે હિન્દ	શૈલત	૪૯
૪૪ વન્દે મા ભારતી	રામચૂરા	૫૧
૪૫ જય જય ગરવી ગુજરાત	કવિ નર્મદ	૫૨
૪૬ ગુણવંતી ગુજરાત	ખખરદાર	૫૩
૪૭ ધન્ય હો ધન્ય જ પુણ્ય પ્રદેશ	કવિ ન્હાનાલાલ	૫૪
૪૮ ગુર્જરીની ગૃહકુંજે	સુન્દરમ	૫૮
૪૯ જય જન્મભૂમિ ગુજરાત	ચીમનલાલ ભટ્ટ	૫૯
૫૦ ગુર્જરી કોણ કહે કંગાલ ?	કલ્યાણુજી મહેતા	૬૦
૫૧ ભાગ્યવિધાના મહાસભા	સુન્દરમ	૬૨
૫૨ સ્વતંત્રતા	"	૬૩
૫૩ સ્વાતંત્ર્ય ગીત	ચીમનલાલ ભટ્ટ	૬૪
૫૪ એક દિન એવો આવશે	મગનભાઈ પટેલ	૬૫
૫૫ માણ હવે હજળી યાશે રાત	વિદારી	૬૬
૫૬ જય મંગળ પ્રિય	લક્ષિત	૬૭
૫૭ ધન્ય ઘડી	ચીમનલાલ ભટ્ટ	૬૮
૫૮ જગો ઓ દિદના બાળ	"	૬૯
૫૯ તમારી આત્મ અદ્વા તો	કલ્યાણુજી મહેતા	૭૦
૬૦ અમે હિંદી હિંદી હિંદી	ખખરદાર	૭૧
૬૧ ખપ્પર ભરો ભરો	ખખરદાર	૭૨
૬૨ જગો વીરા	અચાત	૭૩
૬૩ હું તો પૂનરણ્ય હો	ન્યોત્સનાબેન શુક્લ	૭૪
૬૪ જય માનુષ્ય	અચાત	૭૫
૬૫ હિંદુસિની રે લોલ	અચાત	૭૬
૬૬ કુખને દીપાવજો	શાંતિકુમાર	૭૭
૬૭ તુજ વિના કોણ ?	અચાત	૭૮

૬૮ જુનાનિયા સૌ જાગો	કુલચંદ્રભાઈ	૮૦
૬૯ કર્મજૂગિ	જ્યોત્સ્નાબેન શુક્લ	૮૧
૭૦ જાનની સેવા	ડૉ. ચંદુલાલ દેસાઈ	૮૨
૭૧ તમે કેમ લેવાયના છો ?	સુન્દરમ	૮૨
૭૨ આનંદ છે રે લોલ	પંકજકાંત	૮૫
૭૩ ખદર દેવ	અચાન	૮૬
૭૪ અમારા બાલુમાં બગાડે	મણિલાલ ભટ્ટ	૮૭
૭૫ હું તો વીરાંગના	પંકજકાંત	૮૮

મંડા ગીતો

૭૬ નિશાન જૂગિ ભારતનું	ત્રિભુવન વ્યામ	૮૯
૭૭ તારે ક્યારે કેંકે દુભારે	જોરમંદ મેધાણી	૯૦
૭૮ ફરક ફરકે જાણત	સ્નેહરમી	૯૩
૭૯ મંડાનો જાગાર	ચીમનલાલ ભટ્ટ	૯૫
૮૦ નવ દિવસ રાષ્ટ્ર મંડા	જુમનારામ દવે	૯૬

વીરપૂજનાં ગીતો

૮૧ ધરીએ સૌ જાગ અમે દેશપાલ	દેરાગણ	૯૭
૮૨ પુનિત પગલે રે	જ્યોત્સ્નાબેન શુક્લ	૯૯
૮૩ તારબુદાર	ચીમનલાલ ભટ્ટ	૧૦૦
૮૪ પથરાંજર એ ગાંધી	કુલચંદ્રભાઈ	૧૦૨
૮૫ પુનિત સતિના ટંક	મંદુલાલ મજુમદર	૧૦૩
૮૬ હો કુમરેવ	કુલચંદ્રભાઈ પી. રાવ	૧૦૪
૮૭ એના ગાંધી ગૂંજરાને	જ્યોત્સ્નાબેન શુક્લ	૧૦૫
૮૮ દેશુ તપસ્વી આત્મે !	જ્યોત્સ્નાબેન શુક્લ	૧૦૬
૮૯ જય સરસર જય સરસર	કલ્યાણજી	૧૦૭
૯૦ બીરનો અવાજ	જુમનારામ દવે	૧૦૮

સંગ્રામ ગીતો

૯૧ ના હઠવું ના હઠવું	કવિ નર્મદ	૧૧૧
૯૨ સહુ ચલો જીતવા જંગ	"	૧૧૨
૯૩ શૂરવીર આવળો	જીવણસિંહ ગામીત	૧૧૩
૯૪ સહુ ચલો ચલો	કલ્યાણજી	૧૧૪
૯૫ સમશેર સારી ખડ્ગની	ડૉ. ચંદુલાલ દેસાઈ	૧૧૫
૯૬ આજે કદમ	મેધાણી	૧૧૬
૯૭ અને તું આંહી ?	ચંદ્રવલ્લભ મહેતા	૧૧૭
૯૮ પૂર્ણ સ્વરાજ	સ્નેહરશ્મી	૧૧૮
૯૯ અમે સદાય હોશિયાર	સુદર્ભ	૧૧૯
૧૦૦ જોધે ચઝ્યા વીર	પ્રીતમલાલ મજમુદાર	૧૨૧
૧૦૧ સતનો સંગ્રામ	કુલચંદભાઈ	૧૨૨
૧૦૨ કૂચ ગીત	ત્રિભુવન વ્યાસ	૧૨૨
૧૦૩ લાઈ આવો	શયદા	૧૨૨
૧૦૪ શૂરા જીતે સંગ્રામ	કુલચંદભાઈ	૧૨૪
૧૦૫ વીર હાક વાગે છે	નર્મદાશંકર પંડ્યા	૧૨૪
૧૦૬ વીરની વિદાય	કવિ ન્હાનાલાલ	૧૨૫
૧૦૭ અમે માંડવો જંગમ	કલ્યાણજી	૧૨૭
૧૦૮ યુદ્ધની હાક	શાંતિકુમાર	૧૨૭
૧૦૯ એકલો જાને રે	મહાદેવભાઈ	૧૨૮
૧૦૯ જ શર સંગ્રામ	કબીર	૧૩૦
૧૧૦ હોશિયાર જારડોલી	અમરાત	૧૩૧
૧૧૧ બાપુનો સંઘ	જીગતરામ દવે	૧૩૨
૧૧૨ જય ધરસણા	જ્યોત્સ્નાબેન શુક્લ	૧૩૩
૧૧૩ છેન્નો કટોરો	મેધાણી	૧૩૪

૧૧૪ એકબે એ નિરધાર	કલ્યાણજી મહેતા	૧૩૭
૧૧૫ હરિનો મારગ	પ્રીતમ	૧૩૮
૧૧૬ શિરસાટે	અહ્યાનંદ	૧૩૯

વાનર ગીતો

૧૧૭ બોલો શ્રીરામજી	દેશજી	૧૪૧
૧૧૮ વાનરસેના વાનરસેના	બુગતરામ દવે	૧૪૧
૧૧૯ અમે ગાંધી વલ્લભનાં વાંદરાં	ગિબ્બાર્થ	૧૪૩
૧૨૦ આગળ પગલે ચાલે કોણુ?	"	૧૪૪
૧૨૧ હાથ હા હાથ હા	"	૧૪૪
૧૨૨ ભારત માતાનાં બાળકો	"	૧૪૫
૧૨૩ વાનરસેના નહિ ડરશે	"	૧૪૬
૧૨૪ વાનર-ગીત	ચીમનલાલ બટ્ટ	૧૪૬
૧૨૫ ગારો	ત્રિશુવન-બ્યાસ	૧૪૯
૧૨૬ સમરેક મોરચા	ગોપાળજી પટેલ	૧૫૨
૧૨૭ નીલ સેનાના વાંદરા	ગિબ્બાર્થ	૧૫૩

આમાત્રતિનાં ગીતો

૧૨૮ મારું નાનકડું ગામ	ચીમનલાલ બટ્ટ	૧૫૫
૧૨૯ રેડિયો લેજો હરિનું નામ	રમણલાલ સોની	૧૫૭
૧૩૦ કાચા સ્કારનો તાંતણો	બુગતરામ દવે	૧૫૭
૧૩૧ માથે કાંતવાનું દેવું	પ્રીતમલાલ મગસુદર	૧૫૮
૧૩૨ દેશી સાંભરે રે	અયોલ્લાળેન શુક્લ	૧૫૯
૧૩૩ ખાદી રંગ લાગ્યો	"	૧૬૦
૧૩૪ પરદેશીએ પામમાલ કીધું	અગ્રાત	
૧૩૫ ધીરો ધીરો ચાલે રે (રેડિયા ગીત) મનોહર		

૧૩૬ સ્વતંત્રતાની સિદ્ધિ રે	સીતારામ શર્મા	૧૬૨
૧૩૭ પ્રાચીન અમારા દેશમાં	અચાત	૧૬૩
૧૩૮ હરિજનની ઝૂંપડીએ બાઉ	અચાત	૧૬૫
૧૩૯ સદીઓ જુના પાપના ભારા	ચીમનલાલ ભટ્ટ	૧૬૬
૧૪૦ ડૂંગિયાં ડૂંગિયાં	ઉકાભાઈ ચોખરી	૧૬૭
૧૪૧ ગાંધી મસાલો	" "	૧૬૮
૧૪૨ અમે ડરતા નથી	કુલચંદ ભાઈ	૧૬૯
૧૪૩ યશ અમે માંડ્યો રે	" "	૧૭૦
૧૪૪ ગાંધીને ઘરણે આવેરે	અચાત	૧૭૧
૧૪૫ તમે પીશો મા પીશો મા	જુગતરામ દવે	૧૭૧
૧૪૬ આપણી ત્રણ જજીની ટોળી	"	૧૭૨
૧૪૭ દારૂ કંઈ પાપભાલ	રમણલાલ સોની	૧૭૩
૧૪૮ દારૂએ ઉંધું મારું	અચાત	૧૭૪
૧૪૯ દારૂ તારો હંતાડ	નર્મદાચંદ્ર પંડ્યા	૧૭૫
૧૫૦ દારવે દારવે દારવે	ઉકાભાઈ ચોખરી	૧૭૫
૧૫૧ સારો છું ન કેહેં લાગે ?	અચાત	૧૭૬
૧૫૨ દુહડ દુહડ જાગે દારૂ	અચાત	૧૭૭
૧૫૩ બનીને વીર આઝા	જીવણસિંહ ગામીત	૧૭૮
૧૫૪ બીએલું ગંધી ગીત	ઈશ્વરલાલ વૈદ્ય	૧૭૯
૧૫૫ દેવ તારે કાગે	દેવકૃષ્ણ જોષી	૧૮૧
૧૫૬ ગાંધી તોરા સગમાં	અચાત	૧૮૨
૧૫૭ રાષ્ટ્રીય ધૂન		૧૮૩
શુદ્ધિપત્ર		૧૮૫

સ્વરાજ્યનાં ગીતો

(ખંડ ૧)

બંગાળી

३

वन्दे मातरम्

वन्दे मातरम्

सुखलाम् सुखलाम् मलयज शीतलाम्

शस्यश्यामलाम् मातरम्

वन्दे मातरम्

शुभञ्जोत्सना—पुलकिता यागिनीम्

कुल्लकुसुमिता कुमदल शोभिनीम्

सुनासिनीम् सुगन्धुर भागिणीम्

सुभद्राम् वरदाम् मातरम्

वन्दे मातरम्

—भक्तिभयं

જય હે !

જનમણુમન અધિનાયક જય હે, ભારત-ભાગ્ય-વિધાતા !
 પંજાબ સિન્ધુ ગૂજરાત મરાઠા, દ્રાવિડ ઉત્કલ બંગ
 વિન્ધ્ય હિમાચલ જમુના ગંગા, ઉચ્છલ જલધિતરંગ

તવ શુભ નામે માગે

તવ શુભ આશિષ માગે

ગાહે તવ જયગાથા

જનમણુ-મંગલદાયક જય હે, ભારત-ભાગ્ય-વિધાતા !

જય હે ! જય હે ! જય હે !

જય જય જય જય હે !

અહરહ તવ આજ્ઞાન પ્રચારિત સુનિ તવ ઉદાર વાણી
 હિંદુ બૌદ્ધ સિખ જૈન પારસિક મુસલમાન ખ્રિસ્તાની

પૂરવ પશ્ચિમ આસે

તવ સિંહાસન પાસે

પ્રેમ હાર હોમ ગાથા

જનમણુ-ઐક્યવિધાયક જય હે, ભારત-ભાગ્ય-વિધાતા !

જય હે ! જય હે ! જય હે !

જય જય જય જય હે !

પતન-અબ્યુદય-મંથુર પંથા યુગ-યુગ-ધાવિત યાત્રી
 તુમિ ચિરસારથી ! તવ રથચક્રે મુખરિત પય દિનગત્રી

દારણ વિપ્લવ માગે

તવ ચંપૂધનિ વાગે

સંકટ દુઃખ તા તો

ઝંડા ઉઠ્યા રહે હમારા

- ૦ વિજય વિશ્વ તિરંગા પ્યારા-
ઝંડા ઊઠ્યા રહે હમારા -મુવ૦
- સદ શક્તિ જરસાને વાલા,
પ્રેમ સુધા સરસાને વાલા,
વીરોંડો હરપાને વાલા,
માતૃભૂમિકા તનમન સારા- ઝંડા૦ ૧
- સ્વતંત્રતા કે બીયણુ રણુમેં,
કાંપે શત્રુ દેખકર મનમેં,
ગિદ જાયે ભય સંકટ સારા- ઝંડા૦ ૨
- ધસિ ઝંડે કે નીચે નિર્ભય,
લેં સ્વરાજ્ય મહા અવિચલ નિશ્ચય,
બોલો ભારત માતાકી જય !
સ્વતંત્રતા હી ધ્યેય હમારા- ઝંડા૦ ૩
- આઓ પ્યારે વીરોં ! આઓ,
દેશ-ધર્મ પર બલિ બલિ જાઓ,
એક સાથ સ્વયં મિલકર જાઓ,
પ્યારા ભરત દેશ હમારા- ઝંડા૦ ૪
- ધસિકી શાન^૧ ન જાને પાયે,
ચાહે જન ભણે હીં જાને,
વિશ્વ વિજય કરકે દિખાવેં,
તજ હોવે પ્રણુ પૂર્ણ હમારા- ઝંડા૦ ૫

૧ ધસ/ત. બીજી કડીમાં નીચેની ત્રીજી લીટી જામેરીને વાંચો :
‘લખકર મદે જોશ કણુકણુમેં’

७

राष्ट्रीय पताका ..

राष्ट्र-गगनकी दिव्य ज्योति राष्ट्रिय पताका नमो ! नमो !
 भारत-जननी के गौरवकी अविवक्ष्य शायी नमो ! नमो ! ध्रुव०
 करमें लेकर छिसे सूरभा^१ त्रीस कोटि भारत संतान-
 हंसते हंसते भ्रातृभूमि के चरणों पर होंगे अक्षिप्त-
 हा घोषित निर्बाक विश्वमें तिरङ्ग तिरङ्गा नवज्ञ निशान,
 वीर-हृदय भिन्न छेदे, भार से भारतीय क्षत्रुमें नैदान.
 हो नसनसमें व्याप्त चरित सूरभा शिपीका नमो ! नमो !

राष्ट्र-गगनकी दिव्य ज्योति० १

नवयुवको ! स्वातंत्र्य-समरमें नवजवन संसार करो,
 शत्रु अहिंसासे दलकर दासता-दुर्गको चूर करो.
 शान्ति-क्रान्ति-युगमें हों वीरो ! ज्वन-सुमन गिसार करो.
 छाये स्वरसे ओकसाथ जननीकी जय जयकार करो.
 शक्ति देणकर शत्रु शिथिलमें भये सनाका नमो ! नमो !

राष्ट्र-गगनकी दिव्य ज्योति० २

दृढ्य डिमालयकी चोटी पर जाकर छिसे छायेगे,
 विश्वविजयिनी राष्ट्रपताका का गौरव इहरायेगे.
 समरांगणमें लात लाडले लाओं अक्षिप्रक्षि जयेंगे.
 सजसे छाया रहे, न छिसे नीचे कभी झुकेंगे.
 गूँजे स्वर संसार-सिंधुमें स्वतंत्रता नमो ! नमो !

राष्ट्र-गगनकी दिव्य ज्योति० ३

८

अथ मातृभूमि तेरे

अथ मातृभूमि तेरे यरखोमे शिर नभाड़,
 मैं भक्ति बेटे अपनी, तेरी शरणमें लाड़. टेक.
 माये पे तू हो यंदन, जती पे तू हो भासा,
 निन्हा पे गीत तू हो, में तेरा नाम गाड़. अथ०.
 जिससे सुपूत उपजे, श्रीराम कृष्ण जैसे,
 उस तेरी धूम्रि को मैं, निज शीप पे यड़ाड़. अथ०.
 भानी समुद्र : जिसकी धूम्रि का पान करके,
 करता है मान तेरे उस पैर को मनाड़. अथ०.
 वे देश मानवासे यउकर उतर गये सभ,
 गोरे रहे न कासे तुल को ही ओक पड़. अथ०.
 सेवामें तेरी सारे भेदो को भुल गजड़,
 वद पुष्प नाम तेरा प्रतिदिन सुनु सुनाड़. अथ०.
 तेरेही काम आड़, तेराही मंत्र गाड़,
 मन और देह तुल पर जलिवान मैं यड़ाड़. अथ०.

—छन्द

૯

હિન્દ મેરા આઝાદ રહે

મેરી જાં ન રહે મેરા સર^૧ ન રહે,
 સામાં^૨ ન રહે ન ચે સાજ રહે;
 ફક્ત હિન્દ મેરા આઝાદ રહે,
 મેરી માતા કે સર પર તાજ રહે.
 પેશાનીમેં^૩ જીસકે શોભે તિગક,^૪
 ઔ ગાદમેં ગાંધી વિરાજ રહે;
 ન ચે દાગ^૫ બદન મેં સુફેદ રહે,
 ન તો કોઠ^૬ રહે ન ચે ખાજ રહે-મેરી.
 શિખ હિન્દુ મુસલમાં એક રહે,
 બાપ બાપસા^૭ રસ્મો રિવાજ રહે;
 ગુર મન્ય કુરાન પુરાન રહે,
 મેરી પૂજા રહે ઔ નમાજ રહે-મેરી.
 મેરી દૂરી મડૈયામેં^૮ રાજ^૯ રહે,
 કોઈ જૈર^{૧૦} ન દસ્ત-દાજ^{૧૧} રહે;
 મેરી ગિનકે^{૧૨} તાર મિત્રે હો સબી,
 એક લીની મધુર આવાજ રહે-મેરી.

૧. મસ્તક ૨. માલમિલકત ૩. બાણમાં ૪. લોકમાન્ય ટીલક ૫. જુદાઈનો ડાપ
 ૬. કોઠ ૭. બાપજીવો ૮. મહુલીમાં ૯. બધું રાજ ૧૦. ખીન્દુ ૧૧. હાથ
 નાંખનાર ૧૨.

ચે કિસાન મેરે ખુશહાલ રહે,
 પૂરી હો ફસલ સુખ સાજ રહે;
 મેરે બચ્ચે વતનપે^{૧૩} નિસાર^{૧૪} રહે,
 મેરી મા બહિનોંકી લાજ રહે-મેરી.
 મેરી ગાયેં રહેં મેરે બૈલ રહેં,
 ધર ધરમેં ભરા સખ નાજ^{૧૫} રહેં,
 ધી દૂધકી નદિયાં બહતી રહે,
 હરસુ^{૧૬} આનંદ સ્વરાજ્ય રહે-મેરી.
 માધી કી હે ચાહ ખુશકી કસમ,
 મેરે બાદ વફાત^{૧૭} ચે વાજ^{૧૮} રહે;
 ગાંઠેકા^{૧૯} કંઠન હો મુજ પે પાડ,
 વન્દે માતરમ્ અશ્વજી^{૨૦} રહે-મેરી.

—ભાધવ

૧૩. પર ૧૪. કુરબાન ૧૫ અનાજ ૧૬. ચારે તરફ ૧૭. મૃત્યુ ૧૮.
વાચન, કીર્તન ૧૯. ખાદીનું ૨૦. રાષ્ટ્રમંત્ર

੧੦

ਭਾਰਤ ਭਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ

ਭਾਰਤ ਭਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਸਕਾ ਨਿਸ਼ਚਯ ਆਵੇਗੇ;
ਉਸਕੇ ਫਿਰਕੇ ਕਾਰਨੇ^੧ ਫਰਮਾ ਕੁਝ ਨ ਕੁਝ ਕਰ ਨਾਏਗੇ.
ਭਾਰਤ ਭਾਰੀ ਮਾਤ੍ਰਭੂਮਿ, ਉਸਕਾ ਭਾਘ ਫਰਮਾ ਪਰ ਹੈ ਅਫ਼ੂਰ;
ਉਸਕੇ ਮਿਟਾਨੇ^੨ ਦੇ ਲਿਯੇ ਫਰਮਾ ਕੁਝ ਨ ਕੁਝ ਕਰ ਨਾਏਗੇ.
ਭਾਰਤੀ ਦੁ:ਖਪ੍ਰਭ ਅਵਨਤਿ ਪਰ, ਕੀਯੋਂ ਨ ਅਸ਼ੁ ਘਟਾਵੇਗੇ;
ਉਨ ਦੇ ਛੁਟਾਨੇ ਦੇ ਲਿਯੇ ਫਰਮਾ ਕੁਝ ਨ ਕੁਝ ਕਰ ਨਾਏਗੇ.
ਧਰਮੇ ਵਿਧਾ ਆਰ ਧਨਸੇ, ਉਭਰਿ ਭਾਰਤੀ ਹੋਵੇ;
ਉਸ ਉਭਰਿਕੇ ਮਾਰਗੇ 'ਭੇ' ਫਰਮਾ ਕੁਝ ਨ ਕੁਝ ਕਰ ਨਾਏਗੇ.
ਸੰਸਾਰਕੇ ਉਧਾਰ ਹੋਵੇ, ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਨਾਏਗੇ;
ਤਾਂ ਫਿਰ ਅਸਾ ਫਰਮਾ ਕੀਯੋਂ ਡਰੇਗੇ ਕੁਝ ਨ ਕੁਝ ਕਰ ਨਾਏਗੇ.
ਆਂਹੇ ਕਿਤਨੇ ਕਠ ਫਰਮਾ ਕੋ, ਕੀਯੋਂ ਨ ਹੋ ਉਸ ਦੇ ਲਿਯੇ;
ਸਭ ਸਾਫ਼ੇਗੇ ਮਰ ਮਿਟੇਗੇ ਕੁਝ ਨ ਕੁਝ ਕਰ ਨਾਏਗੇ.

—ਸਾਧਵੇਖ

११

कर्मयुग

आ गया है कर्मयुग कुछ कर्म करना सीख लो;
देश पर अङ्ग^१जाति पर हंस हंसरे के भरना सीख लो.
पार यदि होना तुम्हें परतंत्रता दुःख सिंधुसे;
तीर करके तो रक्तसागरसे उतरना सीख लो.
द्विर जला देगे सकल संसारको क्षय मात्रमें;
देश दुःखकी आगमें पर^२ पहुँचे जलना सीख लो.
जलयात्राके सिधे दिन रात उत्साहित रहो;
कृष्य-जलारथानमें^३ निर्भय वियरना सीख लो.
देखना है दृश्य भारत वर्षमें यदि स्वर्गका;
देशको तो प्राणप्राप्ति^४ दुःख हरना सीख लो.

—सत्यदेव

१२

जननि भारत

जननि भारत आज हमको, मँडुर नीना सुना रही है;
स्वतंत्रताका राग गाकर, मानो अमृत पिना रही है.
सेंको वयोसे हम ये, भाव्यही के डेर में;
हिसको निर्भरता छुड़ाकर, स्वातंत्र्यजन सिखा रही है.

૧૪

કદિ નહીં હારના*.

કદિ નહીં હારના, ભાવે^૧ સાડી^૨ જાન જાવે,
 અસી^૩ નહીં હારના, ભાવે સાડી જાન જાવે.
 બિજલી તે અગ^૪ કાસો^૫, પાની તુફાન કાસોં
 નહેરી^૬ ભુચાલ^૭ કાસોં—કદિ૦
 તોપ તલવાર કાસોં, ગોલીયાંદિ માર કાસોં;
 ખડેદી^૮ ધાર કાસોં—કદિ૦
 કુર્ફી^૯ નીલામી^{૧૦} કાસોં સખ્ત કલામી^{૧૧} કાસોં
 ફાંસી કાસે પાની કાસોં—કદિ૦
 દીન હમાન નાલ^{૧૨} ધર્મ ગુન નાલ
 મદદી જમાન નાલ—કદિ૦
 માંઝેદી^{૧૩} જોર નાલ, માલવેદે^{૧૪} શોર નાલ,
 સોહણીયાંદે^{૧૫} બોલ નાલ—કદિ૦
 ધની^{૧૬} પોડોહાર^{૧૭} નાલ, સદલીદી^{૧૮} પ્યાર નાલ;
 ઝંગ સિયાલ નાલ—કદિ૦
 રામ દે^{૧૯} પ્યાર નાલ, શાંતિ સખર નાલ;
 રખ્ખ^{૨૦} સચિયાર^{૨૧} નાલ—કદિ૦

—પંડિત રામભજજીત ચોધરી

૧ ભલે ૨ આપણી ૩ આપણે ૪ આજ ૫ થી ૬ વંટાળિએ ૭ ધરતીકંપ ૮ અડગ ૯ નહી ૧૦ લીલાંકથી વેચાણ ૧૧ જોત ૧૨ ની સહાયાલઈને ૧૩ અમૃતસરનો એક ભાગ ૧૪ હુધિયાના ૧૫ સુંદર સ્ત્રીપુરુષો ૧૬ જોશમ ૧૭ રાવલપિંડી ૧૮ આ નામનો પુત્ર ૧૯ યઈ થયો તેનો ૨૦ ઇશ્વર ૨૧ સાચો
 * અમૃતસરની મહાસત્તામાં ગવાએલું પંજાબી ભાવાનું ગીત.

૧૫

મદોંકો નેક કામમેં

મદોંકો નેક કામમેં કરના નહિ અચ્છા;
નામદંસે ઉમ્મીદકો કરના નહિ અચ્છા.

કયા ગમ^૧ હે અગર દેશકે સિયે જાન ભી ભયેં;
બદ રસમ^૨ યા બદ કામમેં મરના નહિ અચ્છા.
મદોંકો

લડના કિસીસે ખૂન નહિ હસ જલાનમેં;
પર ખાસ કર ભાષ્યોસે ઝખડાના નહિ અચ્છા.
મદોંકો

બડના^૩ ઉત્તીકા સીક હે મિત્રસે દો બેડ^૪ જહાં
કાદિલ^૫ યા મખખીચૂસકા^૬ બડના નહિ અચ્છા
મદોંકો

કરનેસે પદેમે મોય^૮ ભો હરકામ કા અંગમ^૯
પર આમે કો કદમ પર કે હરાના નહિ અચ્છા.
મદોંકો

१६

आजादीनी लभना

ये शिर लवे तो लवे, पर आजादी धर आवे;
 ये लान कना हो लवे, पर आजादी धर आवे.
 जो आगे कदम उठाया, वो अज नहीं हकने वाला,
 जो यकीन आपने पाया, वो कभी नहीं रुकने वाला.
 ये नवजवानों की सेना, वो अज नहीं हकने वाली;
 ये नवजवानों की सेना, वो अज नहीं रुकने वाली.
 हम झूने निगर के प्याले, दुश्मन को पिछाने वाले,
 हम नहि है युद्धवि आदम, हम कदा सो करने वाले.
 अय गहन ठिये उठाई, नहि शुद्धमे से जुकने वाली;
 अय सितभके करने वाले, अय पंढक जल्दी उठा ले.
 हम भडे है धरके सीना, अय । गोसि यवाने वाले;
 अय जता दे ताकात तेरी, अज हम नहि हकने वाले.
 हम भरेगे लडते लडते, नहि लडाई भरने वाली;
 गयदान न होया पाली, जगतक न हो पुश-दावी.
 अय भंजूर हमें है भरना, अय अपना साज सज ले;
 अय जता दे ताकात तेरी, अज हम नहि थकने वाले

—अयन्तिलास अयथार्थ

૧૭

હમારા દે દે હિંદુસ્તાન

અમ તો લે લે શીશકા દાન,
 હમારા દે દે હિંદુસ્તાન.
 હમ હમ હિન્દી હિન્દ હમારા,
 તન મન ધન કુર્યાન;
 હિન્દ દો હમ આઝાદ કરેગે,
 અબ હમ નહિ નાદાન-હમારા.
 હિન્દકા જો કાઈ મિત્ર બને,
 વહ શોખસે રહે મહેમાન;
 જોર જીલમ નહીં અસે કિસીકા,
 અસે અદલ ફરમાન-હમારા.
 હમ હમ અહિંસાવાદી,
 હમ તો સતપે દેગે જાન;
 આપ મરે કાઈકો નદિ મારે,
 આહે બચે ધમસાન-હમારા.
 હિન્દુ મુસ્લમાન પારસી મિલકર,
 ધરે હિન્દકા ધ્યાન;
 દસ સત્તાર નરનારી,
 ખૂત બને ગુલાન-હમારા.
 —સત્તાર મિયાં

१८

लीज्म प्रतिज्ञा.

गिरितें गिराओ, मज्झार में जहाओ,
महासागरमें डूनाओ, किन्तु हाथ नहीं छोड़ेंगे.
तीभी तेगसे कटाओ, तल तेवमें कटाओ,
याहे आल भिंयवाओ, पर भुज नहीं मोड़ेंगे.
कासि नाग ते डंसाओ, याहे भूमिमें गड़ाओ,
अथवा सुखिपें यदाओ, पर पशु नहीं छोड़ेंगे.
जनत प्रणुव हन, सैनिक स्वराज्यके हैं,
बितामें भी आप्न होतें, टेक नहीं तोड़ेंगे.

—ॐ ह। २ ना थ

१९

नाम जिन्हो में

नाम जिन्हो में लिप्ता लयेगे भरते भरते
बाज भारतकी जया लयेगे भरते भरते.
इदतन होयेगे नृप यह तो होनारी है,
लेकिन पीछुओंका मिथा लयेगे भरते भरते.
भरनेवाले भरत तुम देस पर आपने मरीजा,
यह सजक सजका रीप्ता लयेगे भरते भरते.

૨૦

ભારત ! મੈં તેરે

ભારત ! મੈં તેરે નામકા કંકા બનાઉંગા,
 સંસારકા શિરમેર તુઝે દિર બનાઉંગા.
 રહને ન હુંગા માકી ગુલામીકી બેડિયાં,
 આઝાદ બનાઉંગા, તબી ચૈન પાડુંગા.
 બલિમ પુલિસ ગર હમ પેં અગામગી લાડિયાં,
 તો શોક સે મૈં સામને સીના અડાઉંગા.
 દિંસા કો સ્વપ્ન મેં બી ન લાઉંગા હૃદય મેં,
 ખંજરસે સિતમગરકે મૈં બોચા કરાઉંગા.
 બૈઝાર બેઝિયોં કી યા તેરોં કી ખાર હો,
 માના કે લિયે શીશ મૈં અપના અડાઉંગા.
 ધર ધરમેં અન્ના અર્ખા, બના કરકે સૂતકો,
 લાખોં કરોડોં આન મૈં ખાદી બનાઉંગા.
 કપડે વિદેશી, મુદકમેં બિફને ન હુંગા મૈં,
 ખાદીસે દેશ-બાધયોં કે તન સગડુંગા.
 માંજે, શરાબ, તાડિયોં કી બા દુકાનોં પર,
 કર બેડ બાધયોંકે નશા કો છુડાઉંગા.
 અજ તક બે લુચા માલેબર વદ કમ હૈ કુછ નર્દી,
 લુચને ન હુંગા, દેશકી દૈલન બચાઉંગા.
 ઝો 'ભીમ' ન કર સોચ, ચે મેંદનને કદા હૈ.
 "સ્વાધીન માનુશ્રમિ મૈં અપની બનાઉંગા."

૨૧

ચરખા ચલા ચલા કે

ચરખા ચલા ચલા કે, લેગે સ્વરાજ લેગે,
મક્ષમલ જો હૈ વિદેશી, આનેકી ગજ મિલેગી,
ખાદી નહિ ત્યજેગે—લેગે.

બહોતાર કૌડ રૂપિયા, પરદેશ જા રહા હૈ,
હસકો બચા બચા કે—લેગે.

ચરખેકી ધણુ ધણુટી, રણબેરી યા બજેગે;
અંગ્રેજ કો સુના કે—લેગે.

યા હક્ક હૈ હમારા, તન જાન સે બી પ્યારા,
ગરને નહીં ડરેગે—લેગે.

હમ સબ પરેડ ફૈજ, કપ્તાન હમારા ગાંધી,
આજા હસીકી લેગે—લેગે.

ચરખા હી તોપ બનેગા, તકલી બની હૈ બરહી,
ગોલેસે સતકે હમ—લેગે.

२२

आ २ डो ली !

ओ, विश्वस्त आरडोली ! ओ, भारतकी ' यर्मापोली ' ।

नहीं नहीं, फिर भी सशस्त्र थी भीक सैनिकों की डोली.

' हस्ती धात्री ' के रण्युद्ध भी वही पूर्व-परीपाटी थी:

यह यह कर वैरीकी गर्दन वीर-वरो ने मारी थी. १

पर तू है निःशस्त्र तपस्विनी ! फिर कैसे सगता होगी ?

विपत्ता आप अनेगी तू यही क्षेपणों में क्षमता होगी.

लोहे का रानि दान मान कर तूने स्वीकृत किया नहीं:

पुत्रों का अवयव्य जनकर लकड़ीका भी बिचा नहीं. २

होती ' नहीं ' तू कि जे पुरा है उसे नष्ट कर देने का,

तुझी दुर्घ है किन्तु पुरे का आग्न भस्म कर लेने का.

शुभे ! सक्षता है तुझको दूरि, यही प्रार्थना है मेरी !

स्वयसिद्धि से भी गढ़कर है साधु साधना यद तेरी. ३

फिर भी आपनी शक्ति तोल तू और विपक्षीका भस्म भी,

संगीनें, ' भेशीनगनें,' अम और उधर है कैराय भी,

न हो विजयका निश्चय जिनको, साक्षी हो कर दंड मने.

आ कर पग न हटे फिर भीछे, आड़े सिर भी कट जाने ! ४

करती है कानून-भंग तू, पर किन्हे कानून भसा !

उनको ' न्याय ' ' न्याय ' कह कर जे यदां झंसते रहे गसा !

पौत्र छोटा ' भूत ' न किमत्र ऐसे आत्माचारोंसे !

संयम तुम्हें दिखाना है पर निग्न विनीत व्यवहारोंसे. ५

आग्न भद्रभादारा तूने आत्मा का भस्म मनना है,

परमात्माने दिया जिसे यद सत्यायदका जानना है;

भय है सक्षता है क्या तुझको धीर आयुषोंका धीरा ?

प्रतिपक्षी के बिचे सदन है प्रदरभुने भीक्षु तेरा ! ६

१ भेज, सरभाष्टुणी २ दूरी ३ कभर कसी ४ उकणये ५ सदनसज्जि

सावधान ! आधारे^६ तुमको मतसे विचलित कर न सकें,
जैसे लय^७ वार^८ हंस हंस कर, छके^९ विपक्षी और थके ।

शोषित आहें तो मतना वे^{१०} दिसक उसमें दूग^{११} ठोके ।

धृष्टा करे अपने उपर वे और आपही उग^{१२} ठोके । ७

सरत मेंही कोही पहुँचे नौकरशाही ने जोली,

सरत से ही यही हटाने अग^{१३} उसे बारकोली ।

पर संग्राम गोरोंसे अपना गंगा यमुना तुल्य रहे,

दोनों के बीनर समनाही सरस्वतीका स्रोत वहे । ८

—भैथिलीशरत्न गुप्त.

२३

सरदार गांधी है

हमारी कैमने माना हुआ सरदार गांधी है,

हमारे काहिले का काहिला सरदार गांधी है.

शुंगला है जमानामें अग^१ लखनर गांधी है,

नहीं उरता हूं दुश्मनसे मेरी सरकार गांधी है;

हमारी कैमने माना हुआ सरदार गांधी है.

असे हुआ घर उग^२ रहे है;

उग^३ गुलशन^४ अने हुआ है;

सिंभाकर सत्याग्रह हमको, दिंभाया है वड दुनियाको,

जमाना जेलमे डेरा और छोडा घरबार गांधी है;

हमारी कैमने माना हुआ सरदार गांधी है.

૨૪

ગાંધી તું

ગાંધી તું આજ હિન્દ કી એક સાન^૧ બન ગયા
સારી મનુષ્ય જાતિકા અભિમાન બન ગયા—ગાંધી.

તું સત્ય અહિંસા દયા નિસ્વાય^૨ ત્યાગસે
ઈસ આજ મૃત્યુ લોભમે^૩ જગવાન બન ગયા—ગાંધી.

તેરા પ્રભાવ સાદગી હસ્તીકા દેખ કર
દુશ્મન બી બેઝબાં હો હયરાન બન ગયા—ગાંધી.

તું દોસ્ત હય દર કોમકા દર દિશ અગ્રીમ હય
સારા જહાન તેરા કદરઘન બન ગયા—ગાંધી.

તેરી નસીહનોમે^૪ વહ જાડુકા અસર હય
જીસકો લગી હયા તેરી ઈન્સાન બન ગયા—ગાંધી.

ગો દિન્દ આજ બીક ન સકે બાયસે તગદીર
ધિર બી સ્વરાજ્ય લેનેકા સામ્રાન બન ગયા—ગાંધી.

ચિત્તાર હય માધવ હમે^૫ ઈસ તેનીસ કોટિકો
તુમસા રૂપર જલકા મદેમાન બન ગયા—ગાંધી.

૨૫

ભારતકા ડંકા

ભારતકા ડંકા આશ્રમમેં, જગવાયા વીર જવાહરને,
આધીન બનો, સ્વાધીન બનો, સમગ્રાયા વીર જવાહરને.
વહ લાલ જો મોતીલાલ કા હૈ, હૈ લાલ દુલારા ભારતકા,
સોતે ભારતકા હક કરકે, જગવાયા વીર જવાહરને.
અંગ્રેજો કી મૃગતૃષ્ણામેં, બૂલે ચે ભારતવાસી સખ,
પૂરી આઝાદીકા મંત્ર મહા, શીખલાયા વીર જવાહરને.
ઘોંટી હૈ રાજનીતિ ઉસને, છાની હૈ ખાખ વિદેશીકો,
સમતા સ્વતંત્રતાકા મારગ, દીખલાયા વીર જવાહરને,
ધકે રૌશન આગ ધકધકતી હૈ, આઝાદીકી ઉસકે દિલમેં,
જીસેં યુવકોંકા મુર્દા દિલ, ચમકાયા વીર જવાહરને,
આદર્શ-ચરિતસે વહ અપને, યુવકોંકા સમ્રાટ બના,
આઝાદીકા ઊંચા ઝંકા, ફરલાયા વીર જવાહરને.

२६

॥ मंत्र वहेमातरम्

शुद्ध सुंदर अति मनोहर मंत्र वहेमातरम्
 मृदुल सुप्तर दुःखहारी मंत्र वहेमातरम्
 मंत्र यह है तंत्र यह है मंत्र वहेमातरम्
 सिद्धिदायक बुद्धिदायक ओक वहेमातरम्
 आनन्दमय लक्ष्मीमय सुखसांति वहेमातरम्
 भक्तिप्रदायक अति सहायक मंत्र वहेमातरम्
 हर धरी हर पार हो हरनाम वहेमानरम्
 हरद्वय हरेश्वर जोशीये शुभमंत्र वहेमातरम्
 नृपीये निरंतर शुद्ध मनसे मंत्र वहेमातरम्
 सोते समय जाने समय कसमान वहेमातरम्
 आठों प्रहर दिक्में रहे मृदुलान वहेमातरम्
 भुजसे हृदयसे रात दिन हो नृप वहेमातरम्
 तेगर से शिर भी कटे भूषो न वहेमातरम्
 भूत की धीया गुण हो नाह वहेमातरम्
 जेल में हो तो नृपो शुभ नृप वहेमातरम्
 जोडीयां अंकार है शुभ तान वहेमानरम्
 नन्दुके जोशी तोष की है आऽ वहेमानरम्
 तेग पक्षी के सिधे है दध वहेमानरम्
 कृष्ण दह कय है ओक शब्द वहेमातरम्
 विश्वविजयी सत्रुविजयी मंत्र वहेमातरम्

—नारसिंह देव

૨૭

સારી જહાંસે અચ્છા

સારી જહાંસે અચ્છા હિન્દુસ્તાં હમારા
 હમ ખુલખુલે હય ઉસકી વોહ શુલિસ્તાં^૧ હમારા. ૧
 ગુરખતમે^૨ હો અગર હમ રહેતા હય દિલ વતનમેં
 સમજો વહી હમે બી દિલ હો જહાં હમારા. ૨
 પરખત વોહ સખસે ઉંચા હમસાયહ^૩ આસમાંકા,
 વોહ સન્તરી હમારા વોહ પાસખાં હમારા. ૩
 ગોદીમેં ખેલતી હંચ ઉસકી હજારોં નદીયાં,
 ગુલશન હય છન્કે દમસે રસકે^૪ છનાં હમારા ૪
 અય આખે રહેપ ગગા। વોહ દિન હય યાદ તુઝકો,
 ઉતરા તેરે કિનારે જળ કારવાં હમારા ૫
 મઝહબ^૬ નહિ સિખાતા આપસમેં બેર રખના,
 હિન્દી હંચ હમ વતન હંચ હિન્દુસ્તાં હમારા. ૬
 યુનાનો મિસરો રમા^૭ સખ મિટ ગએ જહાંસે,
 અખ તક મગર હય ખાકી નામોનિશાં હમારા ૭
 કુછ ખાત હય કે દસ્તી મિટતી નહિ હમારી,
 સદ્યોં^૮ રહા હય દુસ્મન દવરે ઝમા^૯ હમારા. ૮
 ઇકબાલ! કોઈ મહેરમ^{૧૦} અપના નહિ જહાંમેં,
 માલુમ કયા કિરી કો દહે નેહાં^{૧૧} હમારા. ૯

—ઈકબાલ

૧ બાગ; ૨ પરદેશ; ૩ પારોશાદ; ૪ ઈર્ષા; ૫ નદી; ૬ ધર્મ; ૭ રામ
 ૮ સદીઓ ૯ કાળચક્ર ૧૦ દયા ખાનાર ૧૧ છપું.

२८

प्यारा वतन हमारा

पुलकित अगर है हम तो वद है मगन हमारा,
तन हो मर्दो, वही पर रदता है मन हमारा,
प्यारा वतन हमारा प्यारा वतन हमारा,

छसके ही अज नम से हम सज के सज पसे है,
मिट्टी है छसकी असमें यों डूबे है, डूबे है, प्यारा०
सगती है जग के सुर्मा आँखों में पाक छसकी,
हमको दे पाक करती तासीर^१ पाक छसकी, प्यारा०

मिट्टिने छसकी क्या क्या नममें है गुन पीसाये,
सुन सुन के दून अससे बेगि ने धर जगाये, प्यारा०

ये रामजी यही पर मनस्थान भी यही पर,
औसे भद्राप्रप है गुनरे भद्रा कही पर^१ प्यारा०

जलीस कोटि जय्ये है ओह में पिलाता,
सज के यही पिलाता सज के यही पीसाता, प्यारा०

छसकी की शायनी है मदेरे पे ने मगन है,
है हृदयों में बेधा^२ छसकती तो नमक है, प्यारा०

आदिम^३ छसके है दग, मजदूम^४ है बड़ अपना,
प्यारा वतन हमारा प्यारा वतन हमारा,

१ अग्र २ रस ३ सुख ४ मजदूर

૨૬

સરકરોશી કી તમત્રા

સરકરોશી કી તમત્રા^૧ અબ હમારે દિલમેં હય,
દેખના હૈ જોર કીતના બાબુએ^૨ કાતિલમેં હય.

રહરવે^૩ રાહે મહોબત રહે ન જાના રાહમેં,
લજ્જતે સેહરાન-વર્દી^૪ દૂર ચે મંજીલમેં હય.

આજ ફિર મકતલમેં^૫ કાતિલ કહ રહા હૈ બાર બાર,
કયા તમત્રાએ શહાદત^૬ બી કિસી કે દિલમેં હય.

અબ શહીદે મુલકોગિલ્લત મેં તેરે ઉપર નિસાર^૭,
અબ તેરી હિમ્મત કા ચર્ચો ગેર^૮ કી મહફિલમેં હય.

વફા આને દે બતાદેગે તુઝે અબ આસમાં^૯ !
હમ અબીસે કયા બતાએ કયા હમારે દિલમેં હય.

અબ ન પહેલે વલવલે^{૧૦} હૈં આંર ન અરમાનોકી બીડ,
સિફ ગિટ જોડી હમરન^{૧૧} ચક દિલે બિરિમલમેં હય.

—બિરિમલ

૧ લગની ૨ બાવડો ૩ મુસાફીર ૪ સહેવગાહ ૫ કતલખાના ૬ કુરબાની
૭ ફિદા ૮ બીલઓની ૯ દુશ્મન આકાશ ૧૦ વલવલાટ ૧૧ મુરાદો ૧૨ બિચા.

૩૦

ખાકું હિંદ

(૧)

અય ખાકું હિંદ તેરી અજમત^૧ મેં કયા ગુમાર હે,
 હરિયાયે ફેમ^૨ કુદરત તેરે સિયે સ્વાં^૩ હે;
 તેરે જર્મીસે^૪ નરે દુસ્મે અમલ અયાં^૫ હે,
 અસ્લાહ રે, જોબો જનત^૬ આગે^૭ હજમે શાં હે;

હર સુખડ હેં મદ ખિદમત ખુરશીદ^૮ હુરબ્યાકી,
 કિરનોસે ગૂંધતા^૯ હે ચોટી^{૧૦} દિમાસપાકી.

(૨)

ધસ ખાકું^{૧૧} દિલ્લનશીસે^{૧૨} અસ્મે દુયે વદ જરી,
 ચીનો અરખમેં હોતી થી જુન્સે આજસારી,^{૧૩}
 સારે જહાંમે જગ થા વદશતક^{૧૪} અસ્^{૧૫} તારી,^{૧૬}
 અસ્મે અસ્મ અમલમકી સરજમી હમારી.

શમએ અદખ^{૧૭} ન થી જગ પૂનાંકી અંબુમનમેં,
 તાખા^{૧૮} મદર^{૧૯} જીનસર^{૨૦} ધસ વહિયે^{૨૧} કુદનમેં^{૨૨}

(૩)

ગીતમને આખર દી ધસ માખદેર^{૨૩} કુદનકે,
 સરમદને ધસ જર્મી પર સદકે કિયા વનનકે;

૧ અજમત ૨ ફેમ ૩ અદખ ૪ જર્મી ૫ અમલ ૬ જનત ૭ આગે ૮ ખુરશીદ
 ૯ ગૂંધતા ૧૦ ચોટી ૧૧ ધસ ૧૨ દિલ્લનશીસે ૧૩ અજમત ૧૪ વદશતક
 ૧૫ અસ્ ૧૬ તારી ૧૭ અદખ ૧૮ તાખા ૧૯ મદર ૨૦ જીનસર ૨૧ વહિયે
 ૨૨ કુદનમેં ૨૩ માખદેર ૨૪ વનનકે

अकथने जमे-छिद्रतं^{२५} जभया धस अंजुमनको,
सीया लहसे अपने राखाने धस यमनको;
सग सर पीर अपने धस भाकमे नेहां^{२६} है,
दूटे लुओ अंडर है या छुकी छ डीयां है.

(४)

दीवारो दरसे अगतक छिन्ना असर अयां है,
अपनी रंगोमे अगतक छिन्ना लह रवां है;
अगतक असरमे दूणी नाकसकी^{२७} डोगां^{२८} है,
द्विद्वीस गोश अग तक कैदियत अगं है;
काश्मीर से अयां है जन्ततका रंग अगतक,
शोकतसे यह रहा है दरियाओ गंग अगतक.

(५)

अगली सी तानगी है दूखो में और दूखोमे,
करने है वज्रहुं अगतक ताडिसा जंगलोमे;
अगतक वही कडक है जिजली के आदलोमे,
पस्तीसी आ गध है पर दिके वसवलोमे;
गुप्त शमअ अंजुमन है गो अंजुमन वही है
लुओ वतन वही है, भाके वतन वही है.

(६)

जरसोसे हो रहा है जरहम समारह दमारा,
दुनियासे गिट रहा है नामो निशां दमारा,

કુછ કમ નહીં અજલસે^{૩૦} ખાળે-જેરાં હમારા,
એક લાશ એકદન હૈ હિ-દોસ્તાં હમારા;
ધરકે ભરે ખમને ખરખાદ હો રહે હૈ,
નિસ્સલત^{૩૧} નસીમ વારીસ ગદ્દલતમેં સો રહે હૈ

(૭)

અય સર હુખ્ખે કોમીર^{૩૨} ઇસ ખ્યાલસે જગા દે,
બુલા હુઆ ફસાના^{૩૩} કાનોંકો ફિર સુના દે;
સુરહ લખિયતોંકી અફસુદગી^{૩૪} મિટા દે,
ઉઠતે હુએ શરાર^{૩૫} ઇસ રાખસે દિખા દે.
હુખ્ખે વતન સમાયે આંખોમેં નૂર હો કર,
સરમેં ખુમાર હોકર, દિલમેં સરર^{૩૬} હો કર.

(૮)

શૈદાયે^{૩૭} બોસ્તાંકો સરવો સમન^{૩૮} મુખારક,
રંગીન લખિયતોંકી રંગે સુખન મુખારક;
પુલપુલકો શુસ મુખારક, શુલકો ચમન મુખારક;
હમ બેકસોંકો અપના ખ્યાલ વતન મુખારક;
શુએ^{૩૯} હમારે દિલકે ઇસ જાગમેં ખિસેગે,
ઇસ ખાકસે ઉડે દે ઇસ ખાકમેં ગિસેગે.

૩૦ મોત ૩૧ હવડા ૩૨ દેગપ્રેમી ૩૩ ક્યા ૩૪ ચીમગાદ ૩૫ ચીનગારી
૩૬ આનંદ ૩૭ તાદ પ્રેમી ૩૮ વખત ૩૯ ફૂલની કળી ૪૦ સોધનાર

(૯)

હય જૂએ^{૪૦} શીર^{૪૧} હમકો વૂરે સહર^{૪૨} વતનકા
આંખોંકી રોયની હૈ જલવા ^{૪૩} ઇસ અંબુમનકા;
હૈ રશ્ક^{૪૪} મેહર જરો^{૪૫} ઇસ મંજિલે કુહનકા,
^{૪૬} તુલતા હૈ બર્ગ ગુલસે કાંટા બી ઇસ ચમનકા;
ગદોં ગુમાર ચાંકા ખિલઅત^{૪૭} હૈ અપને તનકો,
ખર કર બી ચાહતે હૈ પાકે વતન કફનકો.

—ચકબરત

૩૧

ધન્ય ધન્ય ભારત ભોમ

ધન્ય ધન્ય ભારત ભોમ,
વિજય શક્તિ જીવન ભોમ,
હમ બને હૈ એક કોમ,
દેશ કે હિસા.....રે. ધન્ય.
ચેહિ જાન ચેહિ પ્રાણ,
મુઠક કે ક્ષિયે કુરબાન,
હમ સદા રહે મસ્તાન
વતન ચે હમા.....રે. ધન્ય.
ધન્ય ધન્ય મતુ જ બાળ,
પુષ્પ ભોમ ચદિ રસાળ,
હમ ધરેજે સર ખુશાલ,
માતૃ ભોમ ખ્યા.....રે. ધન્ય.
હૃદય સ્ફુરિત નવચ પ્રાણ,
હમ કરેજે અમર જાન,

નિત્ય નવજ ધવજ સાન,

મુક્ક કે દગા.....રે. ધન્ય.

ક્રાંતિકાર હમ મજૂર,

હમ કિસાન દેશ-દર,

હમ સમકે કર્મ-શર

વતન મેં હિ ખ્યા...રે. ધન્ય.

—ચંદ્રવદન મહેતા

૩૨

કૂચ ગીત

આઓ ખારે ભાષાઓ, આઓ ક્રાંતિકારીઓ,

આઓ શીઘ્ર માતૃભૂમિ-બંધ-મુક્તિ કે લિયે.

નહીં કરેંગે અજ કિસીસે, આયે ઘોર આપદ,

ધર્મ યુદ્ધ કરને વાલે હમ તો નિકર હૈ-સદા-

આઓ.

જયતુ જનની જન્મભૂમિ, જયતુ લોકનંદિની,

જયતુ જયતુ સ્વરાજ્ય વિભવ, જયતુ શુવનમોહિની;

આઓ.

ખેલ સકલ ભારતીય મંત્ર વન્દે માતરમ્,

ખેલો એક સાથ મિલકે જય સ્વતંત્ર ભારતમ્;

આઓ.

કમર કસકે નીકલ પડે શાંતિ યુદ્ધ કે લિયે,

અમર દેખકે હોય ચકિત હમસે મિલનેકે લિયે;

આઓ.

ગાંધીજીને હુકમ દિયા, મરતે તક લડેંગે હમ,

ધનિકલાળ ઝીંદગીદ કલકે અજ મરેંગે હમ;

આઓ.

સ્વરાજ્યનાં ગીતો

(અંક ૩)

ગુજરાતી

૩૩

મારું વતન

મારું વતન આ મારું વતન હાં,
 બહુ બહુ મને મારું વતન હાં.—બહુ.
 જેની માટીની મારી કાયા ધડેલી,
 તેને કરુ હું કાઠિ કાઠિ નમન હાં—બહુ.
 રાણા પ્રતાપ ને શિવાજી ચરવીર,
 મારા વતનનાં એ મોંધા રતન હાં.—બહુ.
 લાલ અને જાલ વળી દાદા ને દાસજીએ,
 જેને સમઘ્યું છે મારું જીવન હાં.—બહુ.
 ગાંધી બાપુને દેયું વસ્તું જે,
 સંસાર સાર ને જીવન ધન હાં.—બહુ.
 વહાલા વતનની બેડીને તોડવા,
 હોંશે ઓવારું હું તન મન ધન હાં.—બહુ.

—ચીમનલાલ પ્રા. લદ્દ

૩૪

ભારત માતની આઝાદી

ભારત માતની આઝાદી :

મારી અમ્મર વ્યાસા હો :

મારા દેશની આઝાદી :

અન્તરની અભિલાષા હો :

ભારત મારી,

હું ભારતનો :

અતૂર પ્રેમ સમાપ્ત;

ભારત માની સેવા :

મારી એ જ તમના હો !—ભારત.

શા માટે આ !

તારી આંખે

અખંડ અશ્રુધારા ?

ત્રીસ કોટિની કુરબાની :

જ અંધ વિનાશ હો !—ભારત.

ઊઠો બેચા !

સંગ ચલો સૌ

ચઢવા મુક્તિ મિનારા !

સોળ કળાએ સ્વતંત્ર ભારત

પૂર્ણ પ્રકાશ હો !—ભારત.

—ચીમનસાલિ પ્રા. ભટ્ટ

૩૫

માડીની ઝૂંપડી

દુઃખિયાંને વિસાગે રે, માડી તારી ઝૂંપડી,
રણુવગડાને છાંયે રે, આંધળિયાની લાકડી.

કુંજનિકુંજે લચી વલ્લરી નિર્ઝરિયાં સંતાપ,
અમલ કમલદલ પર પંખીડાં, બ્રહ્મલીલાને ગાય;
રઢિયાળી એ વાડી રે, સોહવતી જે ઝૂંપડી,
આજે ખાવા ધાતી રે, નિર્જન રણમાં ઝૂંપડી—દુઃખિયાં.

ધર્મ કર્મ રસ કસ લૂંટાયાં ધર ધર વખરી હીર,
છતી સંતતિ સત્ત્વ લુંટાયું, ખેંચ્યાં તુજ ચીર;
લૂંટાતી એ માડી રે, ખાલી તારી ઝૂંપડી—દુઃખિયાં.

ધન સંચી ખેતર સૂકવિયાં, દવ પ્રેર્યો ચોપાસ,
રાતી વિશુની આખડી દેખી પંખીડાં પામે ત્રાસ;
તેને સોડે રહાતી રે, માડી તારી ઝૂંપડી,
પોપણિયાં શી પાતી રે, આછી નડી રાખડી—દુઃખિયાં.

વન વીંટયાં સિંચાણે સઘળાં, અવશ પડ્યાં તુજ બાળ,
દામ દર્શ ને હડધૂત કરીને રણુ વગડે દે માર;
અંકે લેવા ધાતી રે, તેને માતા રંકડી,
શીળી છાંયે છાતી રે, માડી તારી ઝૂંપડી—દુઃખિયાં.

કણુ કણુ કાજે વન વન વીંઝે તુજ બાણુડાં પાખ,
પણુ મુખદુઃખનાં લ્હાણાં લેવા, ઠરતી તુજ પર આંખ;
અતે તું સંધરતી રે, માના મ્હારી દૂજળી.
પ્રભુનો પથ દાખવતી રે, માડી તારી ઝૂંપડી—દુઃખિયાં.

તુંજ જીવન અમ તું સર્વસ્વ, તુંજ સુધાનો સાર,
મૂર્તિમતી વત્સલના દેવી, તું સુર લોકનું દાર;
નંદન વન શી વહાલી રે, અમને તારી ઝૂંપડી,
જન્મ-મૃતિમત પાળી રે, રાણુગારીશું ઝૂંપડી—દુઃખિયાં.

—જ્ઞાનાર્થ પટેલ

૭

૩૬

માડીની ધૂળ

હોય બલે મોટી મોટી મહોલાતો શોભાવાળી,
જે ઝૂંપડીએ જન્મ ધર્યો લાગે મુજને રહિયાળી.
ગોરો ગુમાન બરી માતાઓ પરની સંપત્તિવાળી,
દીન બલી મારી માડીની ગોદ મને દુઃખાળી.
શી સોહે રાગની વાડી લીલી કુંજેવાળી,
મીઠી જને ધર આંગણના લીમડિયાની ડાળી.
ઝગઝગતા પીજણીના દીવે રોજ બધે દીવાળી
તેજપૂર્ણ માના દીવડિયાની શોભા નિદાળી !
મૈત્ર મિનિટે જડતી મરુને ભાવે બૂંકજી ગાડી,
હેયું હરખે નિરખી બહેલડી ધમધમ ધુધરમાળી.
ફક્કડ કુડી કુકે હડતી સોંધી મીઠની સડી,
મને ખરે માડી જાણની ખાહી સાદી જાડી.
છો જગ કહેવું આખું મુજને અણસપરેય અનાડી,
વડાલીતારી ધૂળ મને પવિતર હો જુગ જુગ માડી !

—કલ્યાણજી

૭

૩૭

અમારો દેશ

અમારો હિન્દ, અમારી, જનની
ધાત્રી અમારી, અમારો દેશ !
શા માટે, મા, તારાં શુષ્ક નયન ?
શા માટે, મા, તારા રુક્ષ કેશ ?
શા માટે, મા, તારી ધૂળમાં બેઠક ?
શા માટે, મા, તારો મલિન વેશ ?
તેત્રીસ કરોડ સંતાન જેનાં
મુખેથી બોલે 'અમારો દેશ.'

(સદગાન)

શેતું આ દુઃખ શેતું આ દૈન્ય ?
શેની આ લજ્જા ? શેનો આ કલેશ ?
તેત્રીસ કરોડ એક જ સ્વરે
મુખેથી બોલે 'અમારો દેશ'

પ્રગટીને જ્યાં ગૌતમ પુદ્
મોક્ષદાર કરિયું મુક્ત,
આજેય જેને અરધું જગત
પ્રણતિ કરે બકિત - મુક્ત !
અશોકે પ્રસારી કીર્તિ જેની
કંદહારથી હિન્દ - જલેશ,
નથી શું, મા છું તેઓની જનની ?
નથી શું, મા છું તેઓનો કેશ ?

(સહગાન)

શેનું આ દુઃખ ? ઇત્યાદિ.

એક દિ જોનાં સેનાપતિઓ

બોલાવતા હાંકમાં જય,

એક દિ જોનાં તંગ વહાણો,

જમતાં ભારત—સાગર માંધ,

સંતાન જોનાં દિબેટ, ચીન,

જાપાને સ્થાપતાં ઉપનિવેશ,

તેને શું છાજે, મા, ધૂળમાં બેઠક ?

તેને શું છાજે, મા, છિન્ન વેશ ?

(સહગાન)

શેનું આ દુઃખ ? ઇત્યાદિ.

શૂર શિવાજી, વીર પ્રતાપ,

નથી શું, મા, તું તેઓનો દેશ ?

ધન્ય અમારી નસમાં જો એ

તેઓનું વહે રક્ત લેશ !

યદ્યપિ આ ઘુજ દિવ્ય ક્રાંતિ

ઘેરી અધારે આજ અશેષ,

વીંખાશે વાદળ ચમકશે ફરી

તવ લલારે નવ ઉજ્જેશ !

(સહગાન)

શેનું આ દુઃખ ? ઇત્યાદિ.

—હરિહરભાઈ ભટ્ટ

૩૮

ભારત મૈયા

રે મને ભારત મૈયા વહાલી વહાલી,
 ભારત મૈયા વહાલી વહાલી.
 રે, મને ભારત મૈયા વહાલી વહાલી.
 ભારત મૈયાનો પાળક નાનેરો,
 મૈયાની ગાદ મને વહાલી,
 મૈયાનું લૂચુ અને મૈયાની રોટી,
 મૈયાએ કાયા ધરેલી—રે મને.
 ફૂલની સુવાસ અને ફળની મીઠાશથી,
 ભારતવાડી મ નો હારી
 દુનિયાના દેસમાં ભારત મૈયાની,
 જોડી નહિ જડનારી—રે મને.
 ગોરા વિદેશી રાવણને પગલે
 સોનાની રેસ જાય ચાલી,
 મૈયા લૂંટાવી દેખી દેખાય ના,
 દૈએ ભબૂકે હોળી—રે મને.
 મૈયાની દેહે જાંજીર ગુલામી,
 માયા ભરેલી રૂપેરી
 તોડું કે તૂટું નિએ લગાડું—
 સરજ સ્વરાજનો સુનેરી—રે મને.

ત્રીસ ત્રીસ ક્રોટિ બાળક મૈયાને
 મૈયાને કોણુ કહે બિયારી ?
 રૂડી રૂપાળી મારી મૈયાને કાળે
 ઠરું હું પ્રાણુની પયારી—રે મને.
 મુકિત સંઘામનો સારથી મુરારી
 મૈયા પ્રણુની દુલારી,
 ભારત મૈયાનો વિજય ગળવો
 જંમ જમ ભારત મહતારી—રે મને.

—ચીમનલાલ બક્ષ

૩૯

જય જન્મભૂમિ

જય જન્મભૂમિ જનની ભારત
 માત મંગલકારિણી,
 છમી રમ્ય હૃદય વિષે વિરાજે,
 જય બુદ્ધનમન મોહિની.

*

અમ હૃદય તું મા, પ્રાણુ તું મા,
 સર્વ તું મા તું હી તું;
 તુજ ચરણમાં નૈવેદ્ય હો મા,
 જીવનું, સર્વસ્વ તું.

*

પરચક તૂટે, તિમિર ખૂટે,
 અરુણની પગલી પડે;
 જયધંટ વાજે, ભવ્ય આજે,
 જીવનની ભરતી ચડે !
 હો ધન્ય મૈયા ! ધન્ય ભારત !
 ધન્ય ભારતવાસી હો !
 જયગીત ગાઓ ગાત કેરાં
 ત્રીસ કોટિ કંઠે હો !
 સ્વાધીન હો ! સંપૂર્ણ હો !
 આજમ તણું મા તૂર હો !
 અમ જીવનનું મા એક અનિચળ,
 સ્વપ્ન સરસ મધુર હો !
 —ચીમનલાલ પ્રા. ભટ્ટ

૪૦

જન્મભૂમિ

જય જન્મભૂમિ, ભારતમાતા
 ન મી એ તુજ ને સ્નેહ થી,
 જય પૂણ્યભૂમિ, બારનમાતા
 સ્તવીએ તુજ ને સ્નેહ થી: ધ્રુવ.
 આ તે શુભ કર્મોના યોગળે,
 બહુ જન્માંતરનાં પુણ્યફળે,
 તવ અંકમહી અવતાર મળે:—જય.
 તુજ પુનિત હવાથી પ્રાણ ધરું,
 તુજ અન્નજળે હું ઉદર ભરું,
 તુજ પ્રેમજાનાં પાન કરું:—જય.

તું ધર્મ હૃદય ધરનારી છે,
 તું કર્મ વિમળ કરનારી છે,
 તું પાતકને દરનારી છે:—જય.
 પ્રજાના અવતાર તણી ધરણી,
 તું તીર્થ કરની વિચરણી,
 છે પયગંબરની તું જનની:—જય.
 જ્યાં પહાડ ઉઠ્યા હિમચી ઉગળા,
 જ્યાં વહેતી સરિતાઓ મુગળા,
 જ્યાં ધરતી રસકસથી મુગળા:—જય.
 જ્યાં જંગલનાં ઝુકયાં ઝાડે,
 જ્યાં દુર્ગ સમા બિભ પહાડે,
 જ્યાં ડણકે સિંહ દર્ધ ત્રાડે:—જય.
 જ્યાં વાણું મુખકારી વહેતો,
 જ્યાં સરજ સમધારણુ તપતો,
 જ્યાં રત્નાકર નિત ધૂધવતો:—જય.
 તું જ શૌર્યે સતીત્વ જગે પ્રગટ્યાં,
 ઉર ભક્તિતણ્યાં તો પૂર બિઘટ્યાં,
 તપત્યાગ તણી તું ન્યારી છટા:—જય.
 ધરી સંયમ સત્ય અહિંસાને,
 નિજ ને પરતું દિન કરવાને,
 તે પાઠ પદાભ્યા દુનિયાને:—જય.
 તું શિક્ષક રૂપે સાહિત્ય કળા,
 સ્વર સંગીતના મધુરા વિમળા,
 બહુ ઉત્તમ તવ બુદ્ધિ પ્રગળા:—જય.
 તું શિક્ષણ બહુ દેશે લીધું,
 તું રનામૃત જમતે પીધું,
 તે કુટુંબ વસુધાનું કીધું:—જય.

૪૧

મૈયા મારી

જય હો ભારત મૈયા મારી,

જન્મભૂમિ જય મંગલકારી — જય.

કોણ હશે એવાં નરનારી,

હોય નહીં દિલમાં ચિનગારી ?

“ભારતીય હું, ભારત મારી,

જીવન પુજ પર જાઉં વારી” — જય.

કોણ અહે પરતંત્ર દશા આ,

પીડિત મૂર્છિત હોન જીવન આ ?

ત્રીસ કોટિની એક ટેક આ,

“સ્વતંત્ર કરશું ભારત સાક્ષી” — જય.

કોણ કહે ભારત ના જાત્રે ?

યુગયુગની જડ નિદ્રા ત્યાગે,

મુક્તિ કૂચ ચલી રહી આગે;

વિશ્વ વિજયિની હો મહતારી — જય.

સ્વતંત્રતાના શૂરા યાત્રી,

સ્વતંત્રતા અમ જીવનધાત્રી,

મિત્રવશું જંધનની રાત્રી,

સ્વતંત્ર ભારત મૈયા મારી — જય.

—ચીમનલાલ પ્રા. ભટ્ટ

. ૪૨

તારે લિયે

હે ભરત માતા ! જીવન તારે લિયે !
વિધનનની ! આ જીવન તારે લિયે !

આ જીવનની આવના ને ભક્તિ સૌ,
આ જીવનની સંઘીસંઘી સાધના ને શક્તિ સૌ,
સૌ સમર્પું ચરણ તારે માવડી
આ હૃદયની બ્યોમ ઉડવા પહેર માતું પાવડી !

આ જીવનનાં આંસુઓ ને હાસ્ય સૌ,
આ જીવનની હૃર્મિઓના ગોધ ને ઉલ્લાસ સૌ,
સૌ ભરી ખપ્પર દિયો તુજ માવડી !
આ બદનથી ગૂંથ માતા શક્તિખપ્પર સાંકળી.

આ રુધિરતું છું દણું દે તાહરું,
આ કલેવરનો કણેકણ ચરણ તારે પાવડું,
લે બલિ લાખ્ખો અમારા માવડી !
વિશ્વમાં ફરકી રહો તારી ધજા ગગને ચડી !

—સુન્દરમ

૪૩

ખાકે હિન્દ*

અમિ ! હિન્દભૂમિ તારો, મહિમા દિગન્ત ગાજે,
 રેલી અભિનિધિ કંઠ, કુદરત તને નવાજે;
 તૂજ ભાષ-પટ સનાતન, સૌન્દર્યતેજ રાજે,
 જોડી જો નીરખતાં, તારી જડે ન આજે;
 પ્રતિ પ્રાતઃ બાલુ બાનુ, તૂજ આરતી ઉનારે,
 હિમાદ્રિ-કેશ તારા કિરણોચક્રી સમારે.

(૨)

સંસ્કૃતિ-પૂર રેલ્યાં, અહીંથી દિશાએ ચારે,
 ચીન અર્ધને કિનારે, ચેતન અજબ પ્રસારે;
 આસમ બધી છવાઈ, અહાન—અંધકારે,
 અમ ભૂમિ જ્યોત સાહી, દોરે ભૂલ્યાને દારે;
 ત્રીસે ન સંસ્કૃતિની, જોતાં જડે નિશાની,
 ત્યારે ય હિન્દ-આંગણુ, રેલી ઉપા યુવાની.

(૩)

પુરાણુ દેવભૂમિ, કીધી ગૌતમે યશાળી,
 તજ દેશ સરમદે નિજ અહીં દેહને પ્રગાળી;
 પોથી પ્રગત્ય પ્રીતે, કંઠ અકબરે ઉભાળી,
 સિંચી રૂધિરે રણુ, સુરવાડી આ રસાળી;
 આ ભૂમિની સમાધે, શરવીર કેં સતા છે,
 ખડેર અસ્થિ જેનાં, અણુમૂલી અમ મતા છે.

(૪)

ખડેર જીર્ણ એ કેં શૂરકીર્તિ હજી કવે છે,
 જેનાં અમારી રગ રગ ઉઠાં રૂધિર વહે છે;

* મૂળ ઉર્દૂ પરથી ભાષાંતર. જુઓ આ સંગ્રહનું ૩૦ પૃષ્ઠ ગીત.

દેવો ચઢી વિમાને, હજી એ ધ્વનિ શ્રવે છે,
 એ કીર્તિ ઘોષ હજીયે, અમ કાનમાં રવે છે;
 કસ્મિર શું ન ઘણે, કેં સ્વર્ગ-રંગ હજીયે ?
 વહતી શું ન પ્રતાપી, યુનિત ગંગ હજીયે ?
 માધુર્ય ને મૃદુતા, એનાં એ ફળ ફૂલોમાં
 કરતા કલા કલાપી, આજેય જંગલોમાં;
 ધન વીજના કડાકા, એના એ વાદળોમાં,
 પણ વ્યાપી રહી શિથિલતા, અમ ઉરની ચળવળોમાં;
 એની એ સંસ્કૃતિ, દેતી પ્રકાશ અમને,
 બહાણું પતન રહ્યું નહીં, બહાણો વિનાશ અમને.

(૬)

વર્ષોથી વામ વિધિ: પક્ષી સ્થિતિ અમારી,
 અટવાઈ પૃથ્વી-પટથી, જે જે સ્મૃતિ અમારી;
 પરી યથ હજી જરી નહીં, ધન નિન્દ જે અમારી;
 રાગ સગ કદેન વિનાની, જુગિ હિન્દ જે અમારી;
 જેનાં ખૂબી ખગના, હલકા વહી રવા છે,
 કમભાગ્ય વારસો કે, ગાફેલ યથ રવા છે.

(૭)

દદ યથ, વિભુ ! દવે તો, કંઈ દેશ-પ્રેમ જગાવો,
 બૂલ્યા; બધિર કાનોમાં મંત્ર કંઈ સ્પર્શવો;
 ચેતન-વિહીન જોખાં: ચેતન અજગ રૂઝાવો,
 આ ભરમરાશિમાંથી, ચિનમારી કેં છાવો;
 બહાણું વનન સમાધે, નયન્યેમાં તાર યદને,
 શિરમાં ખુમારી યદને, દિલમાં કરાર યદને.

(૮)

ફલ-બાગ શોખિનોને, ફૂલથી લગન મુબારક !
 રંગે રસિક જનને રસનાં જિજ્ઞસ મુબારક !

ખુલખુલને ગુલ મુઝારક ! ગુલને ચમન મુઝારક !
બેલી વિનાનાં અમને, બહાણું વતન મુઝારક !
નન્દનવને આ ખીલશે, અમ હર પ્રકુલ્લ કળીશું,
જે માતૃ-આંક ઝૂલ્યા, તે આંકમાં ઢળીશું.

(૯)

ભોજન ભૂખ્યાંને: અમને બહાણું છે તૂર વતનનાં
નયનોની રોશની એ, સુખ સત્ય છે જીવનનાં;
ઝગઝગ ઝગે છે જ્યોતિ, રગરગ એ પ્રેમ-અમનનાં,
બહાણા કુસુમસમ છે, કાઝાંયે આ ચમનના;
છે ચર્ણુ-ધૂલિ જેની, અમ ભસ્મ-લેપ તનને,
મરીને અરે ! ચહીશું, પ્યારા વતન-કંદને.

—શેક્ષત

૪૪

વન્દે મા ભારતી

વન્દે વન્દે મા ભારતી હમારી રે,
પુણ્યભૂમિ મા ભારતી હમારી રે.
હિમગિરિ શિખા જોગી જાગતા જડે,
પથ આજ વારિ સિંધુ સાગરે મળે.
બ્રહ્મપુત્ર ગંગા એક ધારી રે—વન્દે
વને વને ને કુંજ કુંજ કોકિલા વસે,
મયૂર મયૂરી ઠેર ઠેર મલકનાં દીસે,
સિંહ સિંહજીનાં જૂથ રહે જારી રે—વન્દે
મૃત્યુને હક્કવનાર બ્રહ્મવ્યં જ્યાં,
શૂદ્રસ્યધર્મ દેવને વસાવનાર જ્યાં,
શોભે શોભે યુગલ નરનારી રે—વન્દે

—રાયચૂરા

૪૫

જય જય ગરવી ગુજરાત

જય જય ગરવી ગુજરાત !

જય જય ગરવી ગુજરાત !

દીપે અરુણું પરભાત—જય જય૦
ધ્વજ પ્રકાશશે ઝળળ કસુબી પ્રેમશૌર્યઅંકિત
તું ભણત ભણવ નિજ સંતતિ સઉને, પ્રેમ ભક્તિની રીત.

ઊંચી છુજ મુંદર જાત,

જય જય ગરવી ગુજરાત.

ઉત્તરમાં અંગા માત,

પૂરવમાં કાળી માત,

છે દક્ષિણ દિશમાં કરંત રક્ષા કુતેશ્વર મહાદેવ,
ને સોમનાથ ને દારકેશ એ પશ્ચિમ કેશ દેવ,

છે સદામ્યમાં સાક્ષાત,

જય જય ગરવી ગુજરાત.

નદી તાપી નર્મદા જોય,

મહી ને બીજી પજુ જોય,

વળી જોય મુમદના બુદ્ધ રમણને રત્નાગર સાગર,
પવંત ઉપરથી વીરે પૂર્વજો, દે આસિય જયકર—

સંપે સોહે સદુ જાત,

જય જય ગરવી ગુજરાત.

તે અણુડીલવાડના રંગ,

તે સિદ્ધરાજ જયસિંગ.

રંગ થકી પજુ અધિક સરમ રંગ યશે સત્તરે માન,
દુમ શકુન દીસે મધ્યાહ્ન શોભશે વીતી ગઈ છે રત.

જન ધુમે નર્મદા સાથ,

જય જય ગરવી ગુજરાત.

—સ્વ૦ કવિ નર્મદ

૪૬

ગુણવંતી ગુજરાત

ગુણવંતી ગુજરાત, અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !
 નમીએ નમીએ માત ! અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !
 મોંઘેરા તુજ મણિમંડપમાં ઝૂકી રહ્યાં અમ શીશ !
 માત મીઠી તુજ ચરણ પડીને માગીએ શુભ આશિષ !
 અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !
 મીઠી મનોહર વાડી આ તારી નંદનવનશી અમોલ ;
 રસ ફૂલડાં વીણતાં વીણતાં ત્યાં કરીએ નિત્ય કલોલ !
 અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !
 સંત મહંત અનંત વીરોની વહાલી અમારી માત !
 જય જય કરવા તારી જમતમાં અર્પણ કરીએ જાત !
 અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !
 ઊંડા ઘોર અરણ્ય વિષે કે સુંદર ઉપવનમાય !
 દેશ વિદેશ અકોનિશ અંતર એક જ તારી છાંય !
 અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !
 સરસરિતા રસભર અમીઝરણાં રત્નાકર બરપૂર !
 પુણ્ય જમિ ફળાફૂલ ઝૂંમી માત ! રમે અમ ઉર !
 અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !
 દિન્દુ મુસલમાન પારસી સવે માત ! અમે તુજ બાળ !
 અંગ ઉમંગ બરી નવરંગે કરીએ સેવા સદુ કાળ !
 અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !
 હર પ્રભાત સમાં અજવાળી ટાળી દો અધાર !
 એક સ્વરે સદુ ગગન ગજવતો કરીએ જય જયકાર !
 અમારી ગુણવંતી ગુજરાત !

—અખરદાર

૪૭

ગૂજરાત

ધન્ય હો : ધન્ય જ પુણ્ય પ્રદેશ !
 અમારો શુભિપક્ષ ગુર્જર દેશ;
 કૃષ્ણચંદ્રની કૌમુદી ઉજળો,
 કીધ પ્રભુએ ય સ્વદેશ;
 અમારો ગુણીયક્ષ ગુર્જર દેશ. ધન્ય હો !
 આર્યનું સાગર તીર્થ પુરાણ,
 તપોત્તન બશુવસિષ્ઠના બાણ;
 ગીતાના માનારા મહારાજ
 પાઠના સારથીનાં જ્ઞાંતાં રાજ્ય;

શ્રીસ રોમથી ય જૂનાં,
 કુદ પાંડવથી ચે પ્રાચીન,
 સોમનાથ ગિરિનગર દારિદ્ર્ય;
 યુગ યુગ ધ્યાન વિલીન ,
 ઉભીને દાસ સિન્ધુને તીર,
 અગ્નિને બંસરી બન્ધ સુધીર. ધન્ય હો !

રથો રથજી નવપદ્મવળા પુંજ,
 નદી ને તળાવ કેરી પુજ,
 કોમળી કવિતા સમ સુરસાળ,
 સિંધુ જ્ઞાંતાં દે મોતીના યાળ;

જગજૂન નિજ ગીત ગર્જતો,
 ફરતો સાગર આજ,
 કેસર બિછળી ધુધવે ગરવો,
 વનમાં જ્યાં વનરાજ,

ગિરિગિરિ સિખર સિખર સોદન્ત,
 મહિરે ધ્વજ ને સન્ત મહન્ત. ધન્ય દો !

પૂર્વથી પશ્ચિમ વહે પ્રકાશ,
 બહાણુ ભરી બહેતી તેમ નિકાસ;
 મોહી આંગણુ ઉતર્યોજ યુરોપ,
 વીણુવા વાડીના ટુલરોપ,
 વીણી ન વીણુશે પુણ્ય પાંગરી,
 અમ રસ બૂમિની છબ;
 જગમોહન મુંબઈ નગરી જૂવો !
 શું પાચર્યો કરી ન ખાળ:
 નિત્ય નવકૂસે ખીલે અભિરામ;
 લક્ષ્મી મ્હોર્યાં લક્ષ્મીનાં ધામ. ધન્ય હો !

ચોળી ચણીયો પાટલીનો ઘેર,
 સેંધલે સાળુની સોનલ સેર;
 છંદલે આચ્છાદી ઉરભાવ.
 લલિત લજ્જનો વદન જમાવ;
 અંગ આખે ચે નિજ અલખેલ,
 સાળુમાં ઢાંકતી રૂપની વેલ;
 રાણકતનયા ભાવ શોભના,
 સુંદરતાને શું છોડ !
 આર્ય સુંદરીનથી અવનીમાં,
 ટુમ રૂપ ગુણુની બોડ:
 ભાલ કુંકુમ, કરે કંકણુ સાર,
 કંચનાં સભ્યાં તેજ રણુગાર. ધન્ય. હો !

ખેતરો નાનાં નાની શી પોળ,
 નાતખતે ન્હાનડિયા ઘોળ;
 ફત્તીખયાનાં ન્હાનલ રાજ્ય,
 ધમના ન્હાનકડાજ સમાજ,

૪૬ આણકયે વણ્યાં પૂર્વે

નહાનાં પ્રજાનાં તંત્ર,

એ પુરાતનના પડછાયા

આ અમ જીવનજન્ત્ર:

એક ફૂલવેશે ફૂલતાં ફૂલ,

અમારાં એક સુગંધ અમૂલ્ય. ધન્ય હો !

દેશ નિજ તજી ધર્મને કાજ,

સાગરે ઝુકાવ્યું સફરી જહાજ;

ધર્મવીર પારસીને સત્કાર,

જગત ઇતિહાસે અનુપ ઉદાર;

ઇસ્લામી યાત્રાળુનું આ

મક્કાનું મુખ જા ૨;

હિન્દુ મુસલમાન પારસી સૌને

અદિયાં તીર ચ દ્વાર:

પ્રભુ છે એક ભૂમિ છે એક-

પિતા છે એક માત છે એક-

આપણે એકની પ્રજા અનેક. ધન્ય હો !

નથી રમી સમશેરાના દાગ,

નથી ત્યજી તજ્યા ઝીલ્યા મે ધાવ;

શ્રીકૃષ્ણે કુરૂક્ષેત્રની માંધ,

લીધાં મન જાણે હજીય પગાય;

એક ઇડરના વનકેસરીએ,

ભડવીર બાપ્પાસાન;

વિશ્વવંદ્ય સુરજકુળ સ્થાપી,

ચિતોડ કીધે મણિચંદ:

જન્મભૂમિ દયાનંદનાં ધામ

ગાંધીનાં ગીતજીવનનિષ્કામ. ધન્ય હો !

સુરતના રસિક રંગીલા રાજ,
 બુદ્ધિધનભર્યો શ્રીનગર સમાજ;
 શૂરવીર સૌરાષ્ટ્રી યશવાન,
 કુચ્છનાં સાહસિક સંતાન
 ખંડ ખંડ વિસ્તરતો હિન્દી,
 મહાસાગર મહા રેલ;
 તીર તીર જઈ સ્થાપી ગુર્જરી,
 સંસ્થા નોની વેલ,
 મહાસાગરના પૃથ્વીવિશાળ,
 સરોવર કાંઠાં ગુર્જરી બાળ. ધન્ય હો !
 વને વન લીસો ધરા સેહાગ,
 જગતનો દીપે શું અમૂલ્ય બાગ;
 સગવ્યા જૈને રસ શણુગાર,
 લતા મડપ સમ ધર્માગાર
 ભારતીએ કંઈ ફૂલ ફૂવારો
 અંજલિમાં શું લીધ !
 દિશ દિશમાં ફૂલધાર ઉઠાવી
 દિલનાં પરિભળ દીધ !
 હિન્દુભાતની લાડલી બાળ
 ગુર્જરી ! જય ! જય ! તવ ચિરકાળ !
 ધન્ય હો !

—કવિ ન્હાનાલાલ

૪૮

ગુર્જરીની ગૃહકુંજે

ગુર્જરીની ગૃહકુંજે !

અમારું જીવન ગુને ગુને —ગુર્જરી.

આંખ અમારી ખુલી અહીં પહેલી,

પગથી ભરી અહીં પહેલી;

અહીં અમારા યોગન કરી,

વાણીઓ વરસેલી. —ગુર્જરી.

અહીં સિંચાળે તાપ્યા સગડી,

કાકિસ સુણી વસતે;

અપાઠનાં ધનગર્જન ઝીંક્યાં,

રણઝણુતા ઉર તંતે. —ગુર્જરી.

અહીં અમારાં તનધન અર્પ્યાં,

પૌરપનિધિ સૌ ખર્ચ્યાં,

વિશ્વવાડીને સુશક્તિ કરવા,

નસ નસથી રસ અર્ચ્યાં. —ગુર્જરી.

અમે ભમ્યા અહીંના ખેતરમાં,

કુંગરમાં કોતરમાં,

નદીઓમાં નાહ્યા આગેાડયા,

કુદરત પાનેતરમાં. —ગુર્જરી.

અહીં અમે રેલ્યા કસોડયા,

અહીં જોડ્યા પછડાયા,

જીવનજીને જગત ધૂમ્યા પણ,

વિસરી નહિ ગૃહમાયા. —ગુર્જરી.

—મુન્દરમ

૪૯

જન્મભૂમિ ગૂજરાત

જય જન્મભૂમિ ગૂજરાત, નમન તવ ચરણે !

જય મંગલમૂર્તિ માત, નમન તવ ચરણે !

ભારત માની હૃદયનન્દિની,

સુખલા સુફલા અમીરસ ઝરણી.

દુઃખ સેવા અમ સ્વર્ગ-નિઝરણી

દિવ્ય દેશ ગૂજરાત, નમન તવ ચરણે !

જ્ઞાનનીર શ્રી કૃષ્ણ ચંદ્રની,

સત્યવોર ગાંધી મોહનની,

યુગલ જગદ્ગુરુકેરી જનની

પુષ્પભૂમિ ગૂજરાત, નમન તવ ચરણે ?

લક્ષ્યાધિ હૃદયોમાં તારી,

રાજે રમ્ય છબિ સુખકારી,

સ્વર્ગાદિપિ ગરવી મહતારી

ધન્ય ભૂમિ ગૂજરાત, નમન તવ ચરણે !

મૂકિત કૃત્ય કરે નરનારી.

સ્વતંત્ર કરવા ભારત સારી,

તું સોહે ત્યાં ઝડાધારી,

વીર ભૂમિ ગૂજરાત, નમન તવ ચરણે !

શક્તિ અમારી તારે કાળે,

બક્તિ અમારી તારે કાળે,

પ્રાણપથારી તારે કાળે,

માતૃભૂમિ ગૂજરાત નમન તવ ચરણે !

આગે આગે સદાય આગે,
 વધે ગુર્જરી અભિનવ ત્રાગે,
 રામે રામે જીવન જાગે,
 કર્મભૂમિ ગૂજરાત, નમન તવ ચરણે !
 ઉપા બલ્ય નવરંગી આવે,
 આશાનાં અજવાળાં લાવે,
 ઉદય-બીન અદ્ભુત બળવે,
 જય ગરવી ગૂજરાત, નમન તવ ચરણે !
 —ચીમનલાલ ભટ્ટ

૫૦

ગુર્જરી કોણ કહે કંગાલ ?

ગુર્જરી કોણ કહે કંગાલ,
 માત મુજ મીઠી દીલ દરિયાવ !
 મીઠી મનોહર વાણી તારી, ઉર ઉરમાં ગૂંજાય,
 રથકારો રૂપેરી ધંટકી, જેવેા મા તુજ આય !
 માત મુજ મીઠી દીલ દરિયાવ—ગુર્જરી.
 અમારાં હીણાં જાયમ આજ,
 અપર મા કરતી ઘરમાં રાજ !
 તમની વણ અપરુધી માત,
 બાળકો કરતાં આંસુપાત,
 અવનીતળ પર શું અમ સરિખા હશે અજાગી લોક ?
 માત સગી સમ કોણ પૂરે શું ઉરના, પારકી કોક ?

હાય મુજ ઉર કેં કેં થઈ જાય,
હૃદય-સર મારે આ ડહોળાય—ગુર્જરી

લવે જન પામર વીણુ વિચાર,
કહો છો 'શું શાં પૈસા ચાર'
અમેને તેની શી દરકાર ?
અમારે મન તું હૈયાહાર !

ઝોછી અધૂરી જેવી તેવી પણ મા તે તો મા,
સુખ દુઃખમાં પણ પ્રીતે પાતી પોષણિયાં ઉરનાં.

ઉજળાં જગજૂનાં તુજ ફળ
વડી માના ભંડાર અખૂટ—ગુર્જરી.

મીરાં નરસૈયે ભક્તિ-ગાન
અખાએ ગાયાં આતમ-ગાન
દયાએ રેલાવી રસધાર,
સમજ્યા પ્રેમ બટે શણુગાર.
પીર નમંદ શૂરો સતાન,
ભર્યો જુસ્સો દિશાભિમાન:

એ સહુ તારાં બાળ પતોતાં તું સેત્રી દિન રાત,
તે સેવે ગરવો ગાંધી ગદ્ય રજની થા રજિયાત;

અરે એ ઝોજસૂતો અંબાર
બરતો મા તારા ભંડાર:
ગજવશે જગમાં જય જયકાર
ગુર્જરી કોણુ કહે કંગાળ.

—કલ્યાણજી

૫૧

ભાગ્યવિધાતા મહાસભા

હારે કાણુ સાચું

સાચું સેવક હિંદ માતાનું, કાણુ સાચું ?

(૪૬) મહાસભા ! મહાસભા !

પાંત્રીસ કોટિ હિંદીઓની

ભાગ્યવિધાતા મહાસભા ! મહાસભા !

હારે કાણુ નીડર અડગ લડનાર,

કાણુ આગે કદમ બઢનાર,

કાણુ જગે બહાદુર ખૂનનાર ? (૪૭માન)

હારે કાણુ દુખિયાંની વહારે ધાતું,

કાણુ શક્તિતણાં અમરત પાતું,

કાણુ સ્વતંત્રતાના સ્વર ગાતું. (૪૮માન)

હારે કાણુ દીનદયિત તણી પાડે ?

કાણુ ખેડૂત મજૂર તણી પાડે ?

કાણુ પૂર્ણ સ્વરાજ તણી પાડે ? (૪૯માન)

હારે કોની સાથે આજ બિભારહીયું ?

કોને દિલથી સાથ સદા દઈયું ?

કોને કારણુ સૌ કુરબાન થયું ? મહાસભા

—સુન્દરમ

૫૨

સ્વતંત્રતા

એક આહ, એક આહ, એક બસ કૃપાનિગાહ
સ્વતંત્રતા ! સ્વતંત્રતા ! સ્વતંત્રતાની પૂર્ણ હ્દાણુ !

ઉગતી ઉઘા તણી સ્વતંત્રતા !

એ વિરામ, એજ ધામ, સ્વર્ગ એ મહાભિરામ
સ્વતંત્રતા ! સ્વતંત્રતા ! સ્વતંત્રતાની પૂર્ણ હ્દાણુ !

ખીસતાં કુસો તણી સ્વતંત્રતા !

એક આજ કામકાજ, મુક્તિણું એક સાજ,
સ્વતંત્રતા ! સ્વતંત્રતા ! સ્વતંત્રતાની પૂર્ણ હ્દાણુ !

સિદ્ધ થતા યોગીના સ્વતંત્રતા !

એક જપઃબક્ષ અમાપ, રાષ્ટ્ર ઉરે વ્યાપ વ્યાપ,
સ્વતંત્રતા ! સ્વતંત્રતા ! સ્વતંત્રતાની પૂર્ણ હ્દાણુ !

ઉડતા વિહંગની સ્વતંત્રતા !

શ્વાસ, શ્વાસ, પ્રાણ પ્રાણ, ઝરે જપઃ મુક્તિ આપ !
સ્વતંત્રતા ! સ્વતંત્રતા ! સ્વતંત્રતાની પૂર્ણ હ્દાણુ !

ધૂધતા સમુદ્રની સ્વતંત્રતા !

એક આળ આળ આળ, રાષ્ટ્રતણું બંધે આળ,
સ્વતંત્રતા ! સ્વતંત્રતા ! સ્વતંત્રતાની પૂર્ણ હ્દાણુ !

મુક્તકંઠ ગીતની સ્વતંત્રતા !

દીપ્તિના ઝગો ઉગસ,

શક્તિના ઊગો પ્રકાશ

મુક્ત થતા રાષ્ટ્રની સ્વતંત્રતા !

—સુન્દરમ—

.૫૩

સ્વાતંત્ર્ય ગીત

(૧)

યુગ યુગ જૂનાં વજ્રસમાણાં, બંધન તૂટે આજ,
રોમે રોમે પૂરણુ જોમે, સ્વતંત્ર સંગીત બાજે,
જીવનસિદ્ધિ આવે, નવજીવન રસ લાવે,

સંજીવની જય દેવી !

જનમનમોહિની શકિત જય હે ! સ્વતંત્રતા જય દેવી !
જય હે ! જય હે ! જય હે ! જય જય જય જય હે !

(૨)

સ્વતંત્રતાની જ્યોતિ જાગે, શૂર વધે સંઘામે,
શિરને સાટે, મુકિત માટે, ધૂમે રણ-મેદાને,
આગે આગે આગે, પ્રયત્ન જય જય નાદે,

યૌવનમૃતિ દેવી !

જય અજયંકરી જાનની જય હે ! સ્વતંત્રતા જય દેવી !
જય હે ! જય હે ! જય હે ! જય જય જય જય હે !

(૩)

સ્વતંત્ર વાયુ સ્વતંત્ર વારિ, સ્વતંત્ર નર ને નારી
સ્વતંત્ર ઉમે વ્યોમ તિરાજે, સ્વતંત્ર ખારત મારી !
વહી જા સુદૂર વહી જા, પારતંત્ર્યની છાયા !

હે સ્વતંત્રતા દેવી !

સ્વરાજ્ય તુંહી. સુરાજ્ય તુંહી, સ્વતંત્રતા જય દેવી !
જય હે ! જય હે ! જય હે ! જય જય જય જય હે !

(૪)

સ્વતંત્ર જન્મું, સ્વતંત્ર જીવું, સ્વતંત્ર મરણું યાચું,
સ્વતંત્રતાની પાંખ પલાણી, સ્વતંત્ર વૃત્તે નાચું,
સ્વતંત્રતા ક્રુવતારા, જીવનની રસધારા,
જન્મસિદ્ધ જય દેવી !

સ્વતંત્રતા, જય સ્વતંત્રતા. જય સ્વતંત્રતા જય દેવી !
જય હે ! જય હે ! જય હે ! જય જય જય જય હે !

—ચીમનલાલ ભટ્ટ

૫૪

એક દિન એવો આવશે

એક દિન એવો આવશે

જ્યારે અમીઝરણો ઝરતાં પૃથ્વીનેય પલાળશે,
એક દિન એવો આવશે.

કળિકાળમાં પણ વીર એવા આર્યભૂમિમાં પાકશે.
નિઝ વીર્યથી ભૂમિ ભક્તિથી આ સૃષ્ટિનેય ક્રુગ્મવશે એક૦
રામ અનુન બીધમ જેવા, કણું સંગ પ્રતાપને,
હમિરાજ યોગીરાજ, ગુર્જરાજનેય ભુક્ષાવશે. એક૦
શિબિરાજ ભગિરથરાજ સમ પરમાર્થજીવન ગાળશે,
મેવાડના ભડ બીધમ, ચંદરાજને વિસરાવશે. એક૦
પરબ્રહ્મનિષ્ઠ વસિષ્ઠ વિશ્વામિત્ર ઋષિના પાદને,
ત્રેમે નમી નિસ્વાર્થ નેતા આર્યદેશ હિદ્દારશે. એક૦
આત્મગણ પામી જધા આ પુત્ર ભારત, વર્ધના,
નિર્ભય તણી મૂતિ બની સૌ સ્વાર્થને તુચ્છકારશે. એક૦

આ દેહ કાચો કુંભ આત્મા નેનિત્ય દૃવ્ય પ્રકાશશે,
 દેહ સત્ય પર એ શત્રુના-સંમ્યગમાં સૌ-ચાલશે. એકં
 આ દુઃખ ને બુખના પડે પોકાર ચારે દિશથી,
 ત્યાંથીય મંગળ ગીતના ધ્વનિ મંદ મધુરા ચાલશે. એકં
 મરે દેશના જેવી વિજ્ઞાન બુદ્ધિ સર્વ ભારતવર્ષની;
 કળ કૃત્યથી લગી સુંદરી સમ એકલી અહીં મહાશરે. એકં
 અહીંથી મહાવીર મહારથી ટંકાર કરતા શસ્ત્રના,
 પરદેશમાં જઈ રાજ્યના શુદ્ધ ધર્મને સિખરાશે. એકં
 પૂર્વે થયા ન્હોતા વળા સ્વાખે ન તક્યા વીર તે,
 આ પૃથ્વીને કરી સ્વર્ગ સર્વે દેવનેય ઉત્તરશે. એકં

—મગનભાઈ ખેડેલ

પપ

માણ હવે ઉજળી થાશે રાત

માણ હવે ઉજળી થાશે રાત અંધારી આપમી રે સોલ.
 વહાણમાં વાશે થાશે પ્રભાત, દુઃખમાં જશે સખી રે સોલ.
 માણ તારા દાન દયાના વીર, ધીરવીર જગશે રે સોલ.
 જગશે સાવજ, ચીતા, વાધ કેશરી ત્રાડશે રે સોલ.
 જગશે રામ વિનામાં રામ ગર્વ મંજન થશે રે સોલ.
 જગશે, જગશે જાલવચંદ્ર, અપમ ઉદારશે રે સોલ.
 જગશે મેરાડી ભડવીર, પ્રતાપનાં પજુ ધણું રે સોલ.
 માણ એને યુગયુગના ઉપવસ, કરશે પારણું રે સોલ.
 મંદ મુદુ દિમાળાના વાપ, ઉત્તરના વાયા જશે રે સોલ.
 માણ જશે રોગદોગ રોડનાં ધોત, શીનલતા સાંનિ થશે રે સોલ.

ઝરશે અમી ઝરતા વરસાદ, બૂમિ ભીંગવશે રે લોલ.
ક્યારડે કલ્પતરુનો પાક કણુના કળશી યશે રે લોલ.
માણ એવા મોં માઝ્યા વરસાદ કુંદનના વરસશે રે લોલ.
આવતી સાગરીયાની છોળ રતનચોક રેલી જશે રે લોલ.
માણ તારો બાઝસવિતા ભર્ગ સિંચતો ચંદનો જશે રે લોલ.
પ્રભુના શરદપુનમના ચંદ્રસમે ચંલી જશે રે લોલ.
માણ તારૂં ભારત બનશે સ્વર્ગ, નંદનવન ઝાંખુ યશે રે લોલ.
માણ તારો જય જય જય જયકાર જગત ગણુ ગાજશે રે લોલ.

—વિહારી

૫૬

જન્મભૂમિનું જય મંગળ

જય મંગળ પ્રિય જન્મભૂમિનું ગજવીએ :-
ભગીરથ સમ વિરલ વીર ભારતી સુખટ સુધીર,
ઉર સમુદ્રને હિમાલયે ઉજળીએ...જય૦
જનની અંક ઝુલીએ, ઝંતુની રંગ ઝીલીએ,
આત્મગળ ઉમ્મશયી બધું ઉમ્મળીએ...જય૦
સત્યઅર્થ સજ્જ થાએ વિજય વાવડો ઉડાવો,
વીર ધર્મથી ધરા સદા ધ્રુવલીએ...જય૦
સત્યથી સચવાય સ્વત્વ, સમજીએ ઘર્ષ પ્રવૃત્ત,
ધુમીએ ઝગમી જંગ તો મચાવીએ...જય૦
ભૂતળ ફેડી ફેડીએ, હંડી જડો ઉખેડીએ,
દોર ને દમામ દેશનો જમાવીએ...જય૦
રિપતિ સમય સ્વીકારીએ પ્રવૃત્તિ યશ યોજીએ,
જાતને સ્વદેશ કાજ કાં ન હોમીએ...જય૦

માત્ર દીન દુઝાય છે સપુત ! પીડા પીછાનીએ
 દૂધ દિપાવીએ ઉમંગને વધાવીએ...જય૦
 દેસ-સેવના સ્વધર્મ, અન્ય ન કરતો કર્મ,
 આત્મભાવથી બધું પ્રજુગમ પિછાનીએ...જય૦
 —સંલિત

૫૭

ધન્ય ધડી

ધન્ય ધડી ને ધન્ય દિવસ આ
 જો જો ના બુલાય-
 હાં જો જો ના બુલાય.

કુંભકર્ણના જાની સહોદર,
 સદીઓ ભર એવી જો નિંદર,
 ચલો ફગાવો ભીષણ વિવધર,
 આજેઆજે દુનિયા આખી વેગે વહી જાય,
 હાં વેગે વહી જાય—ધન્ય.

સર્વોદયની ઉપા ચમકતી,
 લોહહૃદયને રસગંધ કરતી,
 આશાની દીપમાળ પ્રગટતી,
 શક્તિનાં અજવાળાં રોમે રોમે પથરાય,
 રોમે રોમે પથરાય—ધન્ય.

ચંદ્રો દિગ્દાસ્ય અવિચલ નિશ્ચય,
 પડે આખડા નહીં પરાજય,
 કર્મવીરનો યાવ સદા જય,
 અખૂટ ભાયું અદ્ધા કેડું શિખર પર લઈ જાય,
 હાં શિખર પર લઈ જાય—ધન્ય.

—ચીમનસાસ લાદે

૫૮

ધન્ય ઘડી આજે

જાગો ઓ હિંદ બાળ,
સુપ્રભાત રાજે;
જાગો ભારત કુમાર,
ધન્ય ઘડી આજે — જાગો.

હૃદય હૃદય એક ગાન,
રોમ રોમ એક તાન;
મુક્ત કંઠ, મુક્ત પ્રાણ,
મગન બારી ગાજે — જાગો.

ત્રીસ કોટી દેહ ભણે,
આત્મજ્યોત એક જલે;
શક્તિ બક્તિ સાથ મળે,
જન્મભૂમિ કાજે — જાગો.

ના સુરાજ્ય, ના કુરાજ્ય,
ના નહીં વિદેશી રાજ્ય;
જયસ્વરાજ્ય, જયસ્વરાજ્ય,
જીવન ગીત ગાજે — જાગો.

બધે સકલ છિન્ન થાઓ,
તિમિર દૂર દૂર જાઓ;
સર્વ હૃદય સિદ્ધ થાઓ,
એ જ આશ આજે — જાગો.

ચાક નહીં, જંપ નહીં,
પરમ જોમ એક સહી;
પ્રેમ મત્ત ચિત્ત મહીં,
મુક્ત ખીન બાજે — જાગો.

મુક્તિનું સુપર આજ, ૧૦
 મુક્ત મુક્ત ગગન આજ;
 મુક્ત હૃદય માહો આજ;
 ભારતી વિરાજે — જગો.

—ચીમનલાલ પ્રા. ભટ્ટ

૫૬

તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો

દિવાલો દુર્ગની કાટે તમારા કેદખાનાની,
 તૂટે જાજીરે લોખંડી તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.
 તમારા મોર્ગમાં ઊભા પહોડો જે ખસી જશે,
 મિયાબાં માર્ગે દર્શ દેશે તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.
 ઊતરવા સાત સાગર જો તમારા પથરો તરશે,
 વિના નૌકા સફર થાશે તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.
 જહું આકાશમાં ધારો ન વાયુ-માન પાસે છે,
 વિના પાંખે ઊડી જશે તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.
 મશે વિદ્યુત ને વાયુ તમારા દાસ અગ્નિ જે,
 ચરસશે મેક માત્રા જો તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.
 હજારો રામની જ્વળા હવાના ખુંદના વિના,
 ખુશશે શાંતિ સિંચાશે તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.
 દિગંબર સાધુને ચરણે સિકંદર શાહ નામે છે,
 ગળે સૌ ગર્વ જૂવનિયા તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.
 જીમરની બાળકાથી નો ત્રિડોળા દૂધ પીએ છે,
 પ્રકટશે પથરો પ્રબુજ તમારી આત્મશ્રદ્ધા તો.

હલ્યાણુ

જ્યોતિ જ્યોતિ ધર ધર જો સળગ્યો, રોતી રોતી શું માથું ?
શિર કાપી ખપ્પરમાં નાંખો, કરો કાળજી આધું !
ખપ્પર ભરો ભરો હો ! ૫

એક કેસરીની ત્રાડે તો ભરી દિસે વનવસ્તી,
એક વીર રાજા મસ્તીમાં કરુણતણી ક્યાં હરતી !
ખપ્પર ભરો ભરો હો ! ૬

અધ ઉધક્યાં છે દાર પ્રજાનાં; ઓ જોયાં જટ આવો !
ખપ્પર માડું ભરો વીરત્વે ! પૂર્ણ પ્રજા રેલાવો !
ખપ્પર ભરો ભરો હો ! ૭

—ખપ્પરદાર

૬૨

જગો વીરા

જગો વીરા ઓ જગો,
સૂણી રણઝથુતા રણનાદ,
થઈ સજ્જ સહુ ઝુકાવ,
કરવા ભારત આઝાદ.
આલો આલો જટ આલો,
કરી દુશ્મનને પડકાર,
નિજ ભારતભૂમિનો જગમાં,
વરતાવો જય જયકાર ! ૧

સત્ય અહિંસા, શાન્તિ,
અભેદ યગે હથિયાર,

ધમ ધમ ધરતી, ધ્રુવપથું અમ દેશતણાં કરી ગમ,
જય જય જય નાદ કરીશું દર્શિયું મોલ્યા અમ પ્રાણ;
એ ભક્તિ વશી ઉર તે થી દેજો શક્તિ પરમેશ,
અમે હિંદી હિંદી હિંદી છે હિંદ અમારો દેશ.

—ખખરદાર

૬૨

ખખર બરો બરો

બર બર માડું ખખર બેયા ! એ ભારતના વાસી !
ધર ધર ભીખું હરનિય રૂરતી, હું જુગ જુગની ખાસી
ખખર બરો બરો હો—કુવ.

ફાણ ફાણ ગણતાં મન શોષણું, શોષણું તન તસી,
ખાર ખાર સૈકાથી ભટકું, અરે અરે ઉપવાસી;
ખખર બરો બરો હો ! ૧

અંબલિ નાખે ખોળે નાખે, નાખે કો બર ખાલી,
જુગસકું તણિયું 'દે' શોષી, ખખર તો રહે ખાલી;
ખખર બરો બરો હો ! ૨

એ બેયા ! જુગના જુગ વીત્યા, હવે નહિ એ આસે;
નહ ઉલટાવો, સિંધુ ભરાવો-છલ છલ બરો ઉછાળે !
ખખર બરો બરો હો ! ૩

ગાળ-તીજને અસળધારે રેલ રેલ જય જયતી,
એક ત્રાપડે નવ મોગાસું વાર ! ત્યાં ન હિંખતી,
ખખર બરો બરો હો ! ૪

જ્યોતિ જ્યોતિ ધર ધર નો સળગ્યો, રોતી રોતી શું માથું ?

શિર કાપી ખપ્પરમાં નાંખે, કરો કાળજી આધું !

ખપ્પર ભરો ભરો હો ! ૫

એક કેસરીની ત્રાડે તો ભરી દિસે વનવસ્તી,

એક વીર રાગ મસ્તીમાં કરુણતણી ક્યાં હરતી !

ખપ્પર ભરો ભરો હો ! ૬

અધ ઉધડમાં છે દાર પ્રભાનાં; ઓ 'ભૈયા ! ઝટ આવો !

ખપ્પર માડું ભરો વીરત્વે ! પૂર્ણ પ્રભા રેલાવો !

ખપ્પર ભરો ભરો હો ! ૭

—ખખરદાર

૬૨

જગો વીર !

જગો વીર ઓ જગો,

સૂણી રણઝણતા રણનાદ...

થઈ સજ્જ સહુ ઝુકાવે,

કરવા ભારત આઝાદ.

ચાલો ચાલો ઝટ ચાલો,

કરી દુશ્મનને પડકાર,

નિઝ ભારતભૂમિનો જગમાં,

વરતાવો જય જયકાર ! ૧

સત્ય અદિસા, શાન્તિ,

અલ્લેલુ યલ્લે હથિયાર,

ધુર્જી બનશે દુશ્મનનાં
 તીર, તોપ તથા તલવાર;
 કરી કેસરિયાં સહુ ચાલો,
 જંગે મહાથો નરનાર.
 નિજ ભારતબૂમિનો જગમાં,
 વરતાવો જય જયકાર ! ૨

ભારતની ઉન્નતિ અર્થે,
 સહુ મોહ વિદેશી છોડો,
 ભારતની મુક્તિ માટે,
 જીલમી સત્તાને તોડો;
 વળી ધીર ધરી મૂલવો,
 આ સ ર કા ર,
 નિજ ભારતબૂમિના જગમાં,
 વરતાવો જય જયકાર ! ૩

અવસર અણુમૂલ્ય જો ભરો,
 આઝાદ શી રીત થવાશે !
 સૈકાં કે વીલી ભરો,
 નહિ તો મંદી બિહારો;
 જંગે ઝુકાવો જલ્દી,
 તજ દો દર સૌ આવાર,
 નિજ ભારતબૂમિનો જગમાં,
 વરતાવો જય જયકાર ! ૪

૬૩

પૂજારણ

હું તો પૂજારણ હો ! ભારત માતની;
આવોતે પૂજ્યો હો બહેન,
પૂજારણ હો ! ભારત માતની !

મ્હારો પૂજપો બહેન ! આજ તો જિણા અધૂરો;
પૂજના ભવ્ય હર-કોડ, પૂજારણ હો !

મ્હારે પૂજમાં બહેન ! અર્પવાં ભક્તિનાં ફૂલડાં;
આશાનો ચેતવું પ્રદીપ, પૂજારણ હો !

દેવીનાં ચરણે બહેન ! રાખવું હૈયું આ રમતું;
આરતીએ મુક્તિ તથાં ગીત, પૂજારણ હો !

સાધવા સ્વરાજ્ય મ્હારે બહેન ! માંડવા યત્નો અમોક્ષા;
દેવાં છે દેહ બલિદાન, પૂજારણ હો !

આવો તો પૂજ્યો બહેન ! આજ સૌ બેળાં મળીને;
હૈયું બન્યું હવે અધીર, પૂજારણ હો !

—બયોત્સ્ના શુક્લ

૬૪

જય માતૃભૂમિ

જય માતૃભૂમિ ભક્તિ થકી નીત સ્તોત્રો તારાં ગાઇએ,
તુજ ચરણ નખી ધન્ય ધન્ય અવતાર અમારો માનીએ-જય.

જ્યાં વેલી રૂબો પુલ્કયી લયતી,

જ્યાં પુનિત સરિતાઓ રમતી,

જ્યાં કુદરતની લીલા હસતી — જય.

જ્યાં વેદ પુરાણ સ્મૃતિ ઝાઝી,

શ્રી કૃષ્ણે ગાયાં ગીતાણ,

જેણે વિદેશીને નાખ્યાં આંછ — જય.

જ્યાં રામ કૃષ્ણ અર્જુન વીર,

જ્યાં ધર્મરાજ હરિચંદ્ર હીરા,

જે દેશ તણ્યા હતા હીરા — જય.

જ્યાં વશિષ્ઠ આદિ સપ્તર્ષિ,

વળી જનક સમાધા રાજર્ષિ,

જ્યાં થઈ ગયા બહુ બ્રહ્મર્ષિ — જય.

સાવિત્રી સીતા સમ સતીઓ,

મૈત્રેયી ગાર્ગી મહામતિઓ,

જ્યાં થઈ ગઈ બહુ શુણ્વતીઓ — જય.

જ્યાં વીરાંગના રણમાં ઘૂમી,

નિજ નામ દીધાં રણ ઝઝૂમી,

એ દેશ અમારી જન્મભૂમિ, — જય.

અમ અંતર દેશદ્વિતો ધરણ,

અમ માત કાજ કળે સદશું,

વળી પ્રાણાર્પણ પ્રેમે કરશું — જય.

૬૫

હિંદવાસીની રે લોલ

જનની જગદંબા રૂપ ધારીને રે લોલ,
આની કુમકુમ પાસવે હું આજ,
હિંદ વાસિની રે લોલ દેશને ગળાઉં ફરી વિશ્વમાં રે લોલ.

પૂર્વના પ્રદેશ સર્વ જાગ્યા રે લોલ,
હું જગાવે જાગશે આ હિંદવાસિની રે લોલ. દેશને

આર્યાવર્તની જે શ્રેષ્ઠ સાધવી રે લોલ,
જાનકીથી હું બનું અધિક હિંદવાસિની રે લોલ. દેશને
ગૌરવે ભરેલી ભવ્ય માનિની રે લોલ,

દ્રોપદીથી હું બનું અધિક હિંદવાસિની રે લોલ. દેશને
દેવને શ્રુતેશ રાજ-યોગિની રે લોલ,
સાવિત્રીથી હું બનું અધિક હિંદવાસિની રે લોલ. દેશને

દાનના અગાધ પથે મહાશતી રે લોલ,
ગારગીથી હું બનું અધિક હિંદવાસિની રે લોલ. દેશને

વીર ક્ષત્રિયાણી મધ્ય ક્ષાળની રે લોલ,
દાખલું હું ઓર ક્ષાત્ર તેજ હિંદવાસિની રે લોલ. દેશને

પૂર્વનો પ્રભાવ હજી આંજતો રે લોલ,
આવિને બનાવું હું અપૂર્વ હિંદવાસિની રે લોલ. દેશને

૬૬

: કૂખને દીપાવજે

સાચો શહીદ બની ખેલજે હો વીર !
 માતાની કૂખને દીપાવજે.
 બાપુનાં વેણુ મા ઉઘાપજે હો વીર !
 માતાની કૂખને દીપાવજે.
 ભારતનો ભોગી યુદ્ધે સાગરને કાંઠે;
 હાકશે ચેતના જગાવજે હો વીર !
 માતાની કૂખને દીપાવજે.
 ખાદીના વાધા ટોપ ખાદી સજવશે;
 મુદ્દસાન ચક્રે ચઢાવજે હો વીર !
 માતાની કૂખને દીપાવજે.
 અહિંસાનો જાપ જીભે ચાલિ ઉર ધારજે;
 સલ શર યતુને હઠાવશે હો વીર !
 માતાની કૂખને દીપાવજે.
 સૈનિક બની તું વીર મેખરે ધપાવજે;
 જંજીરે જડાતાં મા હારજે હો વીર !
 માતાની કૂખને દીપાવજે.
 તાપે તપાવે ધોગ ધીખે ધખાવશે;
 તાપ ફૂટે આંસુ મા રેલવજે હો વીર !
 માતાની કૂખને દીપાવજે.
 માનવની નેક ઝેક, જીવની ટેક ઝેક;
 મરણાન્તે વીર તું નિભાવજે હો વીર !
 માતાની કૂખને દીપાવજે.
 —શાંતિકુંભાર

૬૭

તુજ વિના કોણ ?

રાગ-પ્રભાત

ભગ જીવાનિયા, હિંદ ભયા શૂરા,
તુજ વિના સૈન્યમાં કોણુ જાશે ?
સેંકડો સૈનિકો આજ ટોળે મળ્યા,
તું નહિ સૈન્યમાં બરતી થાશે ?
હિંદ માતા તણી લાજ લૂંટાય છે,
તુજ વિના કોણુ રક્ષા જ કરશે ?
ધન અને ધાન્ય વિષુ રંક રીખાય છે,
દુઃખમાં દીનનાં કોણુ હરશે ?
હિન્દની લક્ષ્મી પરદેશ ધસડાય છે,
તુજ વિના બંધ તે કોણુ કરશે ?
હિન્દના હૃતરો હર્ષથી ચોખવા,
તુજ વિના કોણુ પ્રયત્ન કરશે ?
દુષ્ટ સત્તા તણા દુષ્ટ ને કાયદા,
તેની સામે વળી કોણુ થાશે ?
કાયદા તોડીને, દેસની દાઝથી,
જેલની રાખ તે કોણુ પીશે ?
મૂડી મીઠું નહિ, છોડતાં મૂઠીથી,
ગુના માર તે કોણુ ખાશે ?

ઘર પીનારને શાન્તિથી વિનવતાં,
 જેલના મહેલમાં દેાણુ બાશે ?
 દેહના દુઃખને સુખ સમ ગણી લખ
 દેશનાં કાર્ય તે કોણુ કરશે ?
 દેશ કાળે જીવન દેશ કાળે મરણુ
 તુજ વિના એવું પણ કોણુ લેશે ?
 દેશની ઘાતથી ખુલ્લી હાલી કરી
 ગોળીને ફૂલ ગણી કોણુ રહેશે ?
 દેશ કાળે કરી કાપ કુરબાનને
 તુજ વિના અમર તે કોણુ થાશે ?

૬૮

જીવાનિયા સૌ જાગો

ભારત જાગની દૂધ દિપાવો જીવાનિયા સૌ જાગો,
 પ્રભુ નામ લઈ જાગ જુઝાવો જીવાનિયા સૌ જાગો;
 ત્રીસ કોટિની પાલક જાગની, હાડ ચામ રહી ભારત જાગની;
 છું સદા હો ચલે જાગમાં, જીવાનિયા સૌ જાગો.
 બુખ્યા પેટે સૂએ કરોડો, હાડે યથારે બંધુ કરોડો;
 વચ્ચે વિદેશી હસમ કરજો, જીવાનિયા સૌ જાગો.

૬૯

કર્મ ભૂમિ

કર્મભૂમિ પૂજવાને જઇએ રે
 હો બહેનીઓ કર્મભૂમિ પૂજવાને જઇએ.
 શંખનાદ જોરથી ફૂંકાય છે,
 હો બહેનીઓ કર્મભૂમિ પૂજવાને જઇએ.
 જુદમની લગામ સામે ઘેર્યંથી ઝંખૂમતાં.
 વીર એ ખેડૂતને વધાવીએ
 હો બહેનીઓ કર્મભૂમિ પૂજવાને જઇએ.
 સત્ય ટેક પાળવા રણે ચડી ઊભા રહ્યા,
 નીરખીને ત્યાગ ધન્ય થઇએ રે,
 હો બહેનીઓ કર્મભૂમિ પૂજવાને જઇએ.
 લોભ બીક મૃત્યુને નરીય ના પિછાનતી,
 નારીઓને નેહ નમન કરીએ રે,
 હો બહેનીઓ કર્મભૂમિ પૂજવાને જઇએ.
 મુક્ત દેશ-મુક્ત પ્રાણ મંત્ર-એ શિખાડતા,
 બારડોલીને સહુ પ્રણામીએ,
 હો બહેનીઓ કર્મભૂમિ પૂજવાને જઇએ.

—જયોત્સ્ના શુક્લ

૭૦

જનની સેવન

જનની સેવનનો મધુમધુરો અવસર ક્યાં મળે રે,
 અવસર ક્યાં મળેરે, જગ જીવ્યું ફળે રે,
 નવનિધિ લાડે નિશદિન ખૂલવે,
 ઉરકીર પાતી હૈયે ડુલવે,
 અદ્ય સાદું પશુ અમિત ભારનું ક્યાં વળેરે, જનનીં
 પ્રભુપુર ગૌરવ વદને મલકે
 મંજુલ મોહક અંતર ઝલકે,
 નવનવ સાળે શીખ દેસાને પળે પળે રે, જનનીં
 ઉત્તમ શોષિત જનની કાળે
 રેલાયે શું વધુ કહેવાશે,
 કિરમત ક્યાંથી ભારતીદિત કાયા હળે રે, જનનીં
 —૩૧. ચંદુલાલ.

૭૧

તમે કેમ હૈયાસૂનાં છો ?

તમારાં કાળજી રોનાં છે ?
 તમારા દિલમાં દયા છે ?
 તમે કેમ દેવાસુતા છો ? મુવં
 દેશમંદો આ દર લાગ્યો ને સળગી મહેલમહેલાત,
 ખૂમિયા વાગ્યા, આતંત્રી જાયા ધાગે દેશની વહાર,
 તમે કેમ ગિલમાં ઘોરો છો ? —તમે કેમ

શરલા જાગ્યા, વીરલા જાગ્યા, જાગ્યાં બહ બહાદુર,
મસ્તકના મેલનારા જાગ્યા, તનના ફેડણુદાર,
અમીરાઈ ઠેસમાં ઠેલણુદાર. —તમે કેમ૦

માતને આજે આંખ બળાપા, લોકને નિત અપવાસ
લાલ પીળાં ત્યારે ચીર તમારે ભોજન ને મુખવાસ.
ગુલાલી ગેલ કરો છો રે —તમે કેમ૦

ગેલ કરો, તમે ખેલ કરો, ને બૂલો તમારા ભાઈ;
ઊંધમાં કે અમ્માનમાં પેલો પારકો ચૂસી જાય.
તેને દો છો મૂઢીએ મૂઢી રે—તમે કેમ૦

લાજલુંઠાતી, લખમી જાતી, બૂખની રહેયો લાગી;
અન્નવિહોણાં, વસ્ત્રવિહોણાં, ધરવિહોણાં અભાગી.
પડોશી તમ છે લાખો લાખ —તમે કેમ૦

રાટલો ખેયો, ઓટલો ખેયો, ખેયાં ચીટાં ને ચોક
ગેલમાં ખેલમાં પારકો તારે આવી ભરાયો ગોખ.
તમેને દાસ બનાવ્યા રે —તમે કેમ૦

પારકો જયો પેટ તમારું ચીરીને ચૂસી ખાય;
હાંસથી એને શીરપૂરી તમે ખવાડો ભાઈ.
ભાંડુ બલે બૂખથી માર્યો જાય—તમે કેમ૦

આટલું તેથી બૂખ્યો ભાંડુ પેટ બતાવી માગે;
આટલું આજે નાગો ભાંડુ અંગ બતાવી માગે.
તારા દિલમાં રામ જો જાગે —તમે કેમ૦

ભાઈ! ના મારું શીરપૂરી, મારું ના હીરનાં ચીર,
વેંતનો મારો પેટનો ખાડો પૂરવા મારું ખીર.
મારું ચાર હાથનું લગડું રે —તમે કેમ૦

બીજા નાં માણું, ઘન ના માણું, માણું ના મહત કાંઈ;
બે પૈસાની રોજ માણું, મહેનત માણું કાંઈ.

મારો જરા માલ તું લેને રે—તમે કેમ.

મેં આ પીંચ્યું, મેં આ કાંત્યું, વણ્યું મેં દિવસ રાત;

જાડું ઝીણું કાંપડ કીધું, જેવી તેવી ખાત;

મધ્યો ચાર ઘમની આરો રે—તમે કેમ.

કોમળ તારી કાયા જાણું, જાણું તું પૈસાદાર;

જાડું મારું કપડું એના ખૂંચે તને તાર;

વિદેશી તો વહાણું લાગે રે—તમે કેમ.

તારે બહેન છે પીડા આ તો માલ નકારો જાડો;

મારી પીડા બહેન તું જાણે, પેટમાં મારે ખાડો?

મઝા તારે આપણ મારે રે—તમે કેમ.

બહેન તું મારી, બાઈ તું મારો, દિલમાં તારા રામ;

પગ આગળ ટળવળતાં તારાં બાંકુને ઠેલી તમામ.

વિદેશી અમથી વહાલો શું?—તમે કેમ.

લખગી તારી વિદેશમાં શું આંખ મીચી ઠેલીશ?

જૂખ્યા તારા બાઈને પેટે પગ તારો મેલીશ?

કમાવા રોટલો દેને રે—તમે કેમ.

રોટલો માણું, મહેનત આપું, માણું ના પાઈ હરામ

કરોડ તારાં જૂખ્યાં બાઈના દિલમાં રહેતો રામ.

તારી કને આટલું માગે રે,

મને ખાવા રોટલો દેને રે,

દિલે તારા રામ બો જાગે રે—તમે કેમ.

—ચુંદરમ

આનંદ છે રે લોલ

અમે કાષાં કેસરિયાં	આનંદ છે રે લોલ.
અમે મુક્તિપંથ પળિયા	આનંદ છે રે લોલ.
અમે સત્યધર્મ સાધ્યા	આનંદ છે રે લોલ.
અમને પ્રેમપંથ લાધ્યા	આનંદ છે રે લોલ.
અમે અહિંસાને ધરશું	આનંદ છે રે લોલ.
અમે શાંત કાન્તિ કરશું	આનંદ છે રે લોલ.
અમે મુક્તિ માટે મરશું	આનંદ છે રે લોલ.
અમે મરતાં નહિ કરશું	આનંદ છે રે લોલ.
આવે જોલ જવા વારો	આનંદ છે રે લોલ.
પડે લાડી તણા મારો	આનંદ છે રે લોલ.
બલે કરે ગોળીબારો	આનંદ છે રે લોલ.
થાએ બાંદૂકના બારો	આનંદ છે રે લોલ.
ચાલે બોંબ તણો મારો	આનંદ છે રે લોલ.
ચાલે સમશરની ધારો	આનંદ છે રે લોલ.
બલે લોહીથી રંગાશું	આનંદ છે રે લોલ.
તોયે બીડુ નહિ ચાશું	આનંદ છે રે લોલ.
લીધી નેમ પૂર્ણ કરશું	આનંદ છે રે લોલ.
અમે ધર્મયુદ્ધ મરશું	આનંદ છે રે લોલ.

—પંકજકાંત

૭૩

ખદર દેવ

ગાંધીજી સુન્દરત આલ્યા, ખાદીને પેગમ લાલ્યા.
રેડિયા ને શાળ લાલ્યા, ધર ધરનું સ્વરાજ લાલ્યા.
હાથે લોઢીને રૂ લાલ્યા, હાથે પીંજી પૂણીઓ લાલ્યા;
હાથે કાંતેલ સૂતરની, હાથ વણેલી ખાદી લાલ્યા.

ધરધરથી નરનારી આવો, યુદ્ધો ઓ ડાદીમા આવો;
અનાથ ને રાકડિયાં આવો, દેવમાં હુએલાં આવો;
ખેતરના ખેડૂતો આવો, ડુંગરિયાના બીયો આવો,
આમ અને ધરછોડી રહેતા, સહેરી મીલ મજૂરિયા આવો.

ક્ષતરિયામાં કાઠ ખવાતાં, સડી દગલ લેત માતાં
રેડિયો ને શાળ તોયે કેં કેં તો ખાવાનું દેતાં.
ધરમાં ખેડાં, માળે ખેડાં, ટોળ અને ટપ્પાંમાં ખેડાં,
નામ દરિનું લેતાં લેતાં, ધીમે ધીમે સૂતર કાંતો.

શાળવી સૌ શાળ લાવો, પીંજરો સૌ પીંજણ લાવો,
સમસીનો સાથ કરીને લુધરી સૌ ત્રાક લાવો,
સૈન્યથી લૂંટાતા આલ્યા, પરતવે પીસાતા આલ્યા;
ધરનો ધધે ખેડઈછને, ચૈયામાં વેચાતા આલ્યા.

શાળવીઓ કહે, દેવ આવ્યો, ધધે ખારો લેતો આવ્યો,
પીંજરો કહે, પીર આવ્યો, પીંજણિયામાં ત્રાણ લાવ્યો;
ટાક કહે, ધરીગર આવ્યો, કેલ કહે, ભડવીર આવ્યો,
રેલ કહે, અથ ઉધોગનો, સાચો તારજુદાર આવ્યો.

અનાથ કહે કે નાથ આવ્યો, નોંધારે આધાર આવ્યો,
બૂખે પેટે સંતારાના ખાડનો પૂરનાર આવ્યો;
અલુપ્તનો જાદુગર આવ્યો. તપિયાંનો ગુરુદેવ આવ્યો,
શિક્ષિતોનો કલાકાર દુઃખીનો "ખદ્ગર દેવ" આવ્યો.

૭૪

અમારા બાહુમાં બળ દે

અમારા બાહુમાં બળ દે, અહોનિશ દેશહિત કરવા;
અમોઘું છુદ્ધિનું બળ દે, અતેરાં દેશ હિત કરવા.
અમોને ધૈર્ય ને શાંતિ, સદા દે દુઃખ સહવાને;
હયા દે જીડી હૃદયે તું દીનોનાં દુઃખ દહવાને.

મુસલમાનો અને હિંદુ, બધામાં સંપ તું દેજે;
જીડી હિંસાદ ને આશા, વળી આસ્થા ભરી દેજે.
તગ્મવી દેહની પરવા, સદા દે દેશની પરવા,
ગરીબી યા અમીરીમાં સદા જનસેવ તું દેજે.

વળી વિચાર, વાણી ને સદા દે ઐક્ય આચારે;
સદા દે ધૃષ્ટની સિદ્ધિ, સદા હિંસાદ વિચારે,
દયાળુ ધૈર્યને યાચું અમોને સદગુણ દેજે;
સદા જનસેવ એ પ્યારું અમારું સત્ત તું કરજે.

૭૫

હું તો વીરાંગના

આજે બની હું તો વીરાંગના રે લોલ

ધાર્યો અમૂલ્ય ખેડ રે

આજે બની હું તો વીરાંગના રે લોલ,

સાડી સુઢાયે કાંત્યા સૂત્રની રે લોલ

કેસરીએ રંગી રંગબેર રે

આજે બની હું તો વીરાંગના રે લોલ,

લીધી છે નેમ હવે ખેડવારે લોલ

ધાર્યો છે અગ્નિશક્તિ વેલ રે

આજે બની હું તો વીરાંગના રે લોલ

હૈયું ના હાથ રહે માહતુ રે લોલ

કુખી દેખીને હિંદ માત રે

આજે બની હું તો વીરાંગના રે લોલ,

મેં તો ધારી સમશેર પદ્મિષ્ટાન્તરી રે લોલ

લીધી સાથે અદિશાની ઢાલ રે

આજે બની હું તો વીરાંગના રે લોલ,

મારી આદર્શીએ યુદ્ધચિત્ર ચીતમાં રે લોલ

મારી ચૂડલીએ ગાજે યુદ્ધગીત રે

આજે બની હું તો વીરાંગના રે લોલ,

રથનાં વાજિંત્ર મારે બૂમલે રે લોલ

વળી રથકે પાથે નેપુર રે

આજે બની હું તો વીરાંગના રે લોલ,

મારા સોલેનમાં પૂર વહે કાન્તિનાં રે લોલ

તોયે મારે અદિશાની નેમ રે

આજે બની હું તો વીરાંગના રે લોલ,

મારે દૈવે સ્વદેવ પ્રેમ બિખરે રે લોલ

મારું ચડે છે ચિત્ત મગડાણ રે

આજે બની હું તો વીરાંગના રે લોલ.

—યુદ્ધગીત

ઝંડા ગીતો

૭૬

નિશાન ભૂમિ ભારતનું

નહિ નમશે નહિ નમશે

નિશાન ભૂમિ ભારતનું

ભારતની એ ધર્મ દેવતાનું

સાચવશું સન્માન: ભૂમિ.

ઐક્ય તણે એ અમરપટ્ટે છે

મુક્તિનું વરદાન: ભૂમિ.

ભારત માતા મંદિર પર એ

શાંતિનું એધાણુ: ભૂમિ.

ચક્ર સુદર્શન અંકિત એ તો

હિન્દી જનતા પ્રાણુ: ભૂમિ.

અચળ અમારે આંગણુ એ તો

સ્વરાજનાં મંડાણુ: ભૂમિ.

સાચા હિન્દી શૂરાઓનું

એ છે વિજય સુકાન: ભૂમિ.

નહિ નમશે નહિ નમશે

નિશાન ભૂમિ ભારતનું

—ત્રિભુવન વ્યાસ

૭૭

સ્વરાજ્યનો સંત્રી

ત્હારે ક્યારે કૈંક ફુલારે દિલનાં શોષિત પાયાં,
પુત્ર વિજેગી માતાઓનાં નયન ઝરણુ ઠલવાયાં;

ઝંડા અબર અમર થાળે ।

વધ વધ આકાશે જાળે ।

ત્હારે મસ્તક મંડાઈ નવ ગરુડ તણી મગફરી,
ત્હારે બાલ નથી આલેખ્યાં સમસિર અંબર ધૂરી;

ઝંડા દીન કબૂતર શો,

હરે તુજ રેટિડા રમતો.

જગ આખા પર આણુ ગજવતી ત્રિશૂલવર્તી જલરાણી,
મહારાજ્યોના મદ પ્રબોધતી નથી તુજ ગર્વ નિશાની;

ઝંડા ! ગમરુ સતોષી,

વસે તુજ હૈયામાં ડોશી.

નહિ કિનખાખ મુખમલ મથરુ કેરી ત્હારી પતાકા,
નહિ જરિયાની હીરમરતના ભપકા તુજ પર ટાંક્યા;

ઝંડા શૂ અરવો તો ચે,

કોટિ દિલમાં તુજ પર મોહે.

પરમક્ષી બ્રહ્મ નૌદલના નથી તુજ ધ્વજ ફેડાયા,
વન રમતાં નિર્મળ મૃગલાં પર નથી નથી સેર-હુકારા;

ઝંડા ! જોડે લહેરનો,

બદાલના વિંઝણુવા વાતો.

સપ્ત સિંધુની અંબલી વહેતો સમિરણુ તુજને બેટે,
ખં ખંડની આસિય ઝોળો હૃદયી તરંગો છોટે;

ઝંડા ! ચાકેલા જંગનો,
દિસે છે તું આથમ દિવડો.

નીલ ગગનથી હાથ બુધાની વિશ્વ નિર્મત્રણ દેતો,
પીડિત જનની આંધવતાના શુભ સંદેશ કહેતો;

ઝંડા ! કરજો જગ તેડાં,
પ્રજા સધળીના અહીં મેળા.

નીલ ગગનની નીલપ પીતી ઉન્નત તુજ આંખલડી,
અરુણ તણે કેશરીએ અંજનખીલ મીટ મદીલી;

ઝંડા ! શશી દેવે સીંચી,
ત્રિલોચન ધવલ આંખત્રીલ.

એ ત્રણ આંખ ભરી તેં દીધા તુજ ગૌરવ રખવાળા,
શ્રીફળના ગોટા સમ ફૂટ્યાં ફટ ફટ થીસ સુવાળાં;

ઝંડા ! ચાહિદ રહેજો હો !
અમારા મૂંગા ભોગ તણો.

કુમળાં બાળ કિશોર બુઝર્ગો સહુ તુજ કાળે ધાયાં,
નરનારી નિર્ધન ધનવતો એ સહુ ભેદ જુલાયા;

ઝંડા ! ચાહિદ રહેજો હો .
રુધિરના બિન્દુ બિન્દુ તણો.

કા માતાના ખાલી બોલે આજ બન્યો તું બેટો,
કપાળના કંકુડાં હારી તેને પણ બળ દેતો;

ઝંડા ! ચાહિદ રહેજો હો,
હજારો જાનાં સ્વાર્પણનો.

તુજને ગાદ લઈ સત્તારાં મેં દીધાં ટાળરિયાં,
ત્હારાં ગીત તણી મસ્તીમાં બ્રૂખ તરસ વિસરિયાં;

ઝંડા ! કામણુ ચાં કરીયાં !
દિઘ અર્ધ તુજ પાછળ ફરીયાં.

આજ સુધી અમ અવાળી ભક્તિ જૂઠાં ધ્વજ પર ધાયા,
રક્તપિખાસુ રાજકુળોના નેળ કાજ કપાયા;

ઝંઝા ! નિ મ ક હ લા લી નું,

હવું એ ફૂલ - બિરદ જૂનું.

પંથ પંથ ને દેવ દેવની પૂજા ધન નિરાળા,
એ પૂજન પર શીશ કપાવ્યાં હાથ ! કયા એ કાળા;

ઝંઝા ! વિત્યા યુગ એવા,

સકળ વંદનનો તું દેવા !

તું સાચું અમ મપતરુવર મુક્તિ ફળ તુજ ડાળે,
ત્હારી શીત સુગંધ નથી કે માનસ સરની પાળે;

ઝંઝા ! જુગ જુગ પાંગરળે,

સુગંધી જૂતલ પર ભરળે.

રાષ્ટ્રદેવના ધુમ્મટ ઉપર, ગહેરે નાદ ફરકે,
સહુ ધર્મોના એ રક્ષકને સંત નૃપાલો - બૂકે;

ઝંઝા ! આજ ન જો નમશે,

કાલ તુજ ધૂલિ શિર ધરશે.

આઠે પહોર કુંદાડા કરતો ભયત રહે ભુજંગી !
સાવધ રહેજો પહેરો દેજો અમે ન રદીએ લાંધી;

ઝંઝા ! સ્વરાજના સંગી !

રહે તુજ આવર રણઝણતી !

—અવેરચંદ્ર મેઘાણી

૭૮

ફરક ફરક જયવંત

ફરક ફરક જયવન્ત !

અંડા ! અજર અમર જળવંત !
તવ શુભ નામે તિમિર વિરામે
જાગે મુપ્ત દિગ્ગન્ત !

અંડા અજર અમર જળવંત !
આરતી તવ રવિ શશી ઉતારે,
સમ સિન્ધુ તવ પાપ પખાણે,
સાઠ કોટિ ભુજ વિરાટ તારે,
હિમગિરિ તવ હૃદ દંડ ! અંડાં

સૌમ્ય પ્રતાપી તારી કાન્તિ
દેખી બોડતી જગની બ્રાન્તિ.

છાયામાં તવ ભબૂકે કાન્તિ
વિપ્લવ આજ જ્વલન્ત ! . અંડાં

નિરંગી તારી છાયા ઘેરી
ગાજે તેમાં ત્રિકાળ-બેરી

વિશ્વવિજેતા ! ક્યાં તુજ ઘેરી ?

જગ તુજ હૃદય વસન્ત ! અંડાં
અક ભવ્ય એ તવ ઉરબ્રાન્તે,

જગ નૂતન સજે એકાન્તે,
ખંડ ખંડ તંતુ તવ સાંધે

ઊંડ ઊંડ તોત ! દિગ્ગન્ત ! અંડાં

રાખી આણનમ તુજને ગર્વે,
 ચૂમી પાપ તવ ખર્વ નિખર્વે,
 ધખીએ આગળ સાચે સર્વે,
 ઘખતી શૈર્ષ અનંત । ઝંઝઞ
 બાલે તવ અમ શોણિત ચંદન,
 તોડ્યાં ફોડ્યાં પુરાણ બંધન ।
 વિશ્વવિજેતા । તુજને વંદન,
 તું અમ રાષ્ટ્ર અખંડ । ઝંઝઞ

સ્નેહરશ્મી

૭૫

ઝંઝાનો જયકાર

ઝંઝાનો જયકાર, અમારા ઝંઝાનો જયકાર ।
 તિરંગા ઝંઝાનો જયકાર ।
 ભારતી ઝંઝાનો જયકાર ।
 કેસરવરણ સફેદ લીલો મનમોહન બલિહાર
 અમારાં

ત્રીસ કોટિ દિવ્યો દિશરંગી,
 જીવન ને મૃત્યુનો સંગી,
 ભારતનો એ બધા તિરંગી;
 સદા ઊંચે ઊડનાર—અમારાં
 રાષ્ટ્રવીરનો રાષ્ટ્રદેવ તું,
 દેશમક્તનો ધ્યાનમંત્ર તું,
 માતૃભૂમિનો મોરચુગટ તું;
 કદિ નહિ નમન્યર—અમારાં

સરસ્વતી ને યમુના ગંગા,
 ત્રણ પટમાં ત્રણ વહે તિરંગા,
 સત્ય, પ્રેમ, શક્તિ પછંદા;
 અ ખંડ રે લ વ ના ર—અમારાં
 હસતો રમતો ચનચનમનતો,
 ચક્ર મુદ્રાં ન હૃદયે ધરતો,
 સર્વોદય સદૈશ નીતરતો;
 મધુર રાગ ગાનર—અમારાં
 સકલ રાષ્ટ્રમાં તવ જયગાથા,
 પ્રચંડ ગાજે દિવ્ય પતાકા,
 બીજમ હૃદય-પલટાની માતા;
 હો વંદન હજાર—અમારાં
 કેસરીઆં તવ ચરણે ધરશું,
 કુરબાનીનાં સત્ર ઉજવશું,
 સ્વરાજ્ય સ્વપ્નું સિદ્ધ કરીશું;
 ધન્ય ધન્ય અવતાર—અમારાં
 વજ્રર હૈયું વજ્રર કાયા,
 વજ્રર મુઠિમાં ધ્વજરાયા,
 એક પૂઠે કંઈ અનેક ધાયા;
 સત્તા રણ મોઝાર—અમારાં
 સ્વરાજકી જય, ભારતકી જય,
 દરિદ્રનારાયણકી હો જય,
 પ્રાણ પિયારા ઝંઝકી જય;
 બોલો જય જયકાર—અમારાં

—ચીમનલાલ પ્રા. લાહ

૮૦

નમન દેવજરાયા !*

નવ હિન્દ રાષ્ટ્રેં અંકે,
નમન દેવજરાયા !

હિન્દભૂમિના ગૌરવના પું,
ગા સુંદર છંદ—નમન૦

હિન્દીજનોના સ્વામિમાનના,—
પુકાર પડછંદ—નમન૦

સ્વરાજ્યનો પું મંત્ર ગગનમાં
ગગનવ પરચંદ—નમન૦

સ્વતંત્રતાની લહેરે તારા
ઉરાડ તથા રંગા—નમન૦

તારે ખાતર ખપી જવાની
એક જ ઉત્કંઠા—નમન૦

નવયુગના હે યુગપતિ લેજે,
વંદન અષ્ટાંગા—નમન૦

—ભુગતરામ દવે

૮૧

દેશધન

ધરીએ સૌ બાળ અમે દેશધન હાયમાં
 ધન ધરીને અમે મળ કરીશું,
 ગુલામગીરીને રળ દહશું;
 શેરી ને પોળ વિશે ફરીએ સૌ સાથમાં;
 રમીએ સૌ બાળ લઈ દેશધન હાયમાં,
 દેશની ધન એ તો ધર્મ છે,
 ધન નમે એ તો આપણી લગ્ન છે,
 રાખીશું અણુનમી રાજ એને બાયમાં;
 નમીએ સૌ બાળ લઈ દેશધન હાયમાં.
 કેસરી સફેદ ને લીલા ત્રિરંગની,
 ફરફરશે રાતદિન મોડેલા જંગની;
 સાતે સાગર ફરી ફરકે આકાશમાં;
 ધરીએ સૌ બાળ અમે દેશધન હાયમાં.

—દેશળ

વીર-પૂજા

૮૨

સે તકા ર

પુનિત ખાલે, રે પુનિત ખાતે પધારો સંત વીર !
આવ્યા આંગણે તો ધડીક વધુ યોગજો રે વીર !
દેશ કાળે, રે યુદ્ધ આદ્યો અનેરાં રથુવીર !
ભૂમિ ભારતનાં ભાગ્ય આજ ઊધ્યાં રે વીર !

પરતંત્રે કચડાપલાં, ભારતનાં સંતાન;
હાંચા શીશ ધરી કરે, સ્વતંત્રતાનાં પાન.
નીડર સત્યે, રે નીડર સત્યે ગળવ્યું જળ આજ,
તપ આત્મનનાં હિન્દને ઉદ્ધારશે રે વીર !
અભય ઉરના, રે કંઈ શીખવ્યા સ્વતંત્રતાના પાઠ,
અમર જ્યોતિ એ હિન્દને ઉગ્મળશે રે વીર !

૮૩

તા રણ હાર

(૧)

અમારો ગાંધી, અમારો બાપુ, મોહન અમારો હૈયાનો હાર !
 માનવ મુઠ્ઠિ હાડકોનો પણ, આતમનો ગરવો શિરનાર !
 જેલધારી એ તોય વિદેહી, ભારતભૂમિનો ભવ્ય કુમાર !
 દીનતણે દીનબંધુ એ સાચો, પ્રેમતણે વળી પારાવાર !

(સહગાન)

કોટિ રે કોટિ માનવ ગાળે
 એક અવાળે ' તારણહાર !
 જીવળે બાપુ, જીવળે ગાંધી,
 એ નવજીવન રેલાવનાર ! '

(૨)

વૈભવ છોડ્યો, વાસના ત્યાગી, રંકનો રંક એ કૌપીનધાર !
 સતરનો એક તોતણે તાર્યા, દુઃખ દૂળેલ જે લોક અપાર !
 ચક્ર સુહર્ષન, ધરિદ્ર્ય મોચન, મંગળ મોહનનું હથિયાર,
 દરિદ્રનારણ્ય-સેવનનું શુભ મુક્તશું મુક્તિનું સિંહદાર !

(સહગાન)

કોટિ રે કોટિ માનવ ગાળે
 એક અવાળે ' તારણહાર !
 જીવળે બાપુ, જીવળે ગાંધી,
 એ નવજીવન રેલાવનાર ! '

(૩)

ધોર ગુલામીનું આલખું ખૂટે, જીવનના રસ રોષણુદાર ।
 બુગબુગ બમેલ મેલમાં નિતનિત, નૂતન વાધતોતિ અધકાર ।
 સ્વાતંત્ર્ય સૂરત મોહિની મૂરત, આજ હમી અમે ભારતદાર ।
 નાથ ગુલામીનો-નાથ ગુલામીનો, સ્વાતંત્ર્ય-સૂર્યનો જ્યજ્યમકાર ।

(સહગાન)

કોટિ રે કોટિ માનવ ગાગે
 એક અવાજે 'તારણુદાર ।
 જીવજો બાપુ, જીવજો ગાંધી,
 એ નવજીવન રેલવનાર ।'

“સત્યને કારણુ જીવન-ધારણુ સત્યને અર્થે તજો અવતાર” ।
 ભારત જીવજો પ્રાણુથી પૂરણુ સત્યનો મંત્ર સુચાવનદાર ।
 વેર બળેલો ને ઝેર ઝળેલો, હિંસા યાકેલો ને સંસાર ।
 મંત્ર અહિંસાથી તેજને તર્પતો, ગૌતમજી દૂજો અવતાર ।

(સહગાન)

કોટિ રે કોટિ માનવ ગાગે
 એક અવાજે 'તારણુદાર ।
 જીવજો બાપુ, જીવજો ગાંધી,
 એ નવજીવન રેલવનાર ।'

(૫)

ભારત જીત્યો અને જગ જીત્યો, યોગી એ આવમનો જીતનાર ।
 મિત્રને જીત્યો ને શત્રુને જીત્યો, ઘટધટ્ટો વિજયી સરદાર ।
 ભગજો લોકો, પ્રીતજો લોકો, મૃત્યુનાં અમૃતનો પ્રીતનાર ।
 માનવમાં મહામાનવ રહે, સૌ સૌ શતાપિંદવે મથનસાર ।

(સહ્યાન)

કોટિ રે કોટિ માનવ ગાળે
એક અવાળે ' તારણહાર !
જીવજો બાપુ, જીવજો ગાંધી,
એ નવજીવન રેલવનાર !'

(૧)

આજ અમારા હાં દિલ્લઝ નાચે, ઝુખઝ હાસે અપરંપાર,
જોર કરી અમ આતમ ગાળે, ભારત-બાપુનો જયજયકાર !
આશ્રમની એક ચીસ ઉઠે છે, માનવ ભાગ્ય તણે દરનાર,
તારજો, તારજો, તારજો ત્રાતા, હિંદો-પૃથ્વીનો તારણહાર !

(સહ્યાન)

કોટિ રે કોટિ માનવ ગાળે
એક અવાળે ' તારણહાર !
જીવજો બાપુ, જીવજો ગાંધી,
એ નવજીવન રેલવનાર !'

—ચીમનલાલ ભટ્ટ

૮૪

પયગંબર એ ગાંધી

જગ ભારતી તણે સુકાની, પયગંબર એ ગાંધી,
સત્ય અહિસા શરૂએ, પયગંબર એ ગાંધી,
સૂકલકડી છે કાલા જોની, આત્મશક્તિ છે અમાધ એની,
માદીમારી કરે માનવી, પયગંબર એ ગાંધી—જગ૦

દુશ્મનને એ દેસ્ત બનાવે, કાયરમાં શૂરાતન લાવે,
આઝાદી આતશ પ્રગટાવે, પયગંબર એ ગાંધી—જંગ
અખળાને સખળા કરનારો, ખેડુમાં હિંમત બરનારો,
અંત્યજની વહારે ધાનારો, પયગંબર એ ગાંધી—જંગ
નિર્ભયતાચળચળ ફેલાવી, સત્યાગ્રહીની ફાજ બનાવી,
જુગ જુગ જીવો સહુનો પ્યારો, પયગંબર એ ગાંધી—જંગ
—ફુલચંદભાઈ

૮૫

આજે ઉત્સવ રાષ્ટ્રદેવનો !

પુનિ સતોનાં જન્મ (૨)

આજે ઉત્સવ રાષ્ટ્રદેવનો !

મૈયા ભારતી સોહંત (૨)

આજે ઉત્સવ રાષ્ટ્રદેવનો !

કુંજે વસંત કંઈકે ચુંજે નવ પ્રેરણા,

કોઠિલા સુકંઠે દહુકંઠ

આજે ઉત્સવ રાષ્ટ્રદેવનો !

હેડે રસમેતના જગાવે સ્નેહજ્યોત થી ।

પિંડે બ્રહ્માંડ પ્રગટંત,

આજે ઉત્સવ રાષ્ટ્રદેવનો !

અન્તર મહીં ભક્તિ જગન્નાથિ જન્મભૂમિની,

ઝગમગ કો ઓજસે લસંત;

આજે ઉત્સવ રાષ્ટ્રદેવનો !

શોભન જગમોહને બતાવી જીવન-માધુરી,

હિંદી નવ કોડે લસંત;

આજે ઉત્સવ રાષ્ટ્રદેવનો !

—મંજુલાલ મજમુદાર

૮૬

યુગદેવ

હો યુગદેવ ! પૂજ્ય પાવડીઓ :

કંઈ ઉઘાડી તેં આમ આંખડીઓ,

યુગદેવ ! પૂજ્ય પાવડીઓ,

કંઈ ખિલાવી તેં હર પાંખડીઓ,

યુગદેવ ! પૂજ્ય પાવડીઓ.

ભાત મુક્તિના મંત્ર મધુરા,

શીખ્યા વગાડી વાંસળી, હો !

યુગદેવ ! પૂજ્ય પાવડીઓ.

વધાવું ભરી ફૂલ છાંખડીઓ,

યુગદેવ ! પૂજ્ય પાવડીઓ,

મોહમગ્ન તિમિર મહીં એ,

જૂથાં હતાં સૌ વાટકોઓ,

યુગદેવ ! પૂજ્ય પાવડીઓ.

અધાર વિદારનો ચાંદલીઓ,

યુગદેવ ! પૂજ્ય પાવડીઓ.

દુઃખે દુઃખેલાં બન્ધુ અને એ,

દુઃખે દુઃખીતી પાવડીઓ,

યુગદેવ ! પૂજ્ય પાવડીઓ.

શાન્તિ નીતિના પાઠ ભણાવી,

વરસાવી સુખ વાહણીઓ,

યુગદેવ ! પૂજ્ય પાવડીઓ.

વધાવું ભરી ફૂલ છાંખડીઓ,

યુગદેવ ! પૂજ્ય પાવડીઓ.

મુળજ્ઞાન પી. રાહ.

૧૮ મી લીટી પછી નીચેની લીટી વાંચો :

‘તારી તેં અમ નાવડીઓ,

યુગદેવ ! પૂજ્ય પાવડીઓ.’

૮૭

એવા ગાંધી ગૂજરાતે ઉતર્યા

એવા ગાંધી ગૂજરાતે ઉતર્યા રે ।
 એતું સૂકું શરીર નાણે લાકડી રે
 માંહે જોરાવર છે જીવ —એવા ગાંધી૦
 એણે ઘેર ઘેર રેડિયા મોકલ્યા રે
 સેવા સૂતરને તાંતણે સ્વરાજ્ય —એવા ગાંધી૦
 એણે સાદામ શીખવી દેશને
 દારૂ તાડી કરાવ્યાં દૂર —એવા ગાંધી૦
 સોઠ વાટ જીએ છે પ્રજા આવશે રે
 નવ નાણે આવ્યો આવનાર —એવા ગાંધી૦
 એનો ધન્ય જનમ ધન્ય જીવવું રે,
 માતાએ ઉપાડ્યો ધન્ય ભાર —એવા ગાંધી૦
 એનો મોંઘો આદેશ લોકો ઝીલતા રે,
 ખેલો ભારતનો જય જયકાર —એવા ગાંધી૦
 —ગિરીશ

૮૮

કોણ તપસ્વી આવ્યો ?

કોણ તપસ્વી આવ્યો
 રે । કોણ મહાજન આવ્યો ?
 વૈભવ કીર્તિ તૃષ્ણા ત્યાગી,
 ભવ્ય ફકીરીનો અનુરાગી,
 દીન દલિતનો સાચો સંગી,
 પંચ મહામત ધારી,
 રે । ભારત ગૌરવ ગાંધી.

જોને વસ્ત્ર વિહીન શરીરે,
પગપાળો દૂર પંથે વિચરે,
ધોર લિપીરે દીપક ધારે :
દૂષતાં મહત્ત્વ તારે,
રે ! ભારત ગૌરવ ગાંધી.

માનવ મુક્તિ કાજ તલસતો,
રંક અમીરના બેઠે ભુલવતો,
અજ્ઞાતસત્ત્વ યાદને દુરતો,
પુસ્ત્ર પુરુષ કે દીઠો.
રે ! ભારત ગૌરવ ગાંધી.

તપસી, અવધૂન પડિત કે એ,
રાજનીતિનિયંદાણુ નર એ,
રણ સુભદ્ર શહીદ કે છે એ !
આણ્વીક વિધ્વવવાદી !
રે ! ભારત ગૌરવ ગાંધી.

કોણ કહે છે “ડિવાદી”
કોણ કહે “હુચ્છેદક” ગાંધી !
“સર્જક શ્રેષ્ઠ” કહે કો ગાંધી.

અગમ, અતુલ, અતુપમ
રે ! ભારત ગૌરવ ગાંધી.

ભારતના ઉજ્જવલ આકાશે,
સ્વાધીનતાના નવ પ્રતિહાસે,
કુમકુમઅંકિત લેખલખાશે,
ભારત ભાગ્ય વિધાયક
એ વિશ્વ વિભૂતિ ગાંધી.

—જ્યોત્સ્ના શુક્લ

૮૯

જય સરદાર જય સરદાર

કોની હાકે મઝદાં ઉઠ્યાં ?

કાપર કેસરી થઈ તડુક્યા

કોણે કીધાં સાવજ થરાં

અગ્નિમુખાનાં કાળજ ફૂળાં ?

ખેડૂતોનો તારણુદાર,

જય સરદાર, જય સરદાર.

ભારતની મુક્તિને કાળે,

સિંહ સમો ગૂજરાતે ગાળે,

રાજા તાજ વિનાતો રાજે

દોષ્ટ હરી જન વલ્લભ આળે ?

ખેડૂતોનો તારણુદાર,

જય સરદાર, જય સરદાર.

માટીમાંથી મઈ બનાવી,

સગળી સત્તાને થંભાવી,

ગૂજરાતીને જેળ આપાવી,

ભારતમાં આશા પ્રગટાવી,

ખેડૂતોનો તારણુદાર,

જય સરદાર, જય સરદાર.

—કલ્યાણુજી

જીતરનો અવાજ

ધનુધનુ ધનુધનુ
 ડેનાં ડેનાં, ડેનાં ડેનાં,
 ડેનાં ડેનાં ડેનાં

ધનુધનુ ધનુધનુ
 ડેનાં ડેનાં, ડેનાં ડેનાં,
 ડેનાં ડેનાં ડેનાં

જીતર અંદોળી
 તિંદ તડકો, તિંદ તડકો,
 તિંદ તડકો તરતર

તોડ તરતર
 મરતાનો મજી, મરતાનો મજી,
 દેવાં કરો દાર:

મરેનો ખતર
 એ રે મુશાઓ, એ રે મુશાઓ,
 મુશા એવો હો બાર,

જાણે તે તમને
 બેઝ બનાવ્યો, બેઝ બનાવ્યો,
 મુજિપત્રનો જા અમર

જેદને પગે
 ધરણી ધૂજલી, ધરણી ધૂજલી,
 વાળાં વાડી યપ

રાંકડો યાદને
જેડૂત બચ્ચો, જેડૂત બચ્ચો,
અમયો હડધૂત થાય.”

[સૌ સાથે]

ધણુણુ ધણુણુ
કેદનાં કોટડાં, કેદનાં કોટડાં,
હાલ્યાં ડોલમ ડોલ;
ખણુણુ ખણુણુ
જેલનાં તાળાં, જેલનાં તાળાં,
ખખડ્યાં પોલમ પોલ.

બીતર માં?થી
સિંહ તાડુક્યો, સિંહ તાડુક્યો,
સિંહ સમે સરદાર;
દોઢ કરોડનો
મસ્તકનો મણિ, મસ્તકનો મણિ
હૈયા કેરો હાર:

“ શામ કહેવાનું
શ્યામ કહેવાનું, શ્યામ કહેવાનું,
છોડ ખુશામત છોડ,
ચાકરને તું
શીદ ચડાવે રે, શીદ ચડાવે રે,
સાહેબ શીરણુછોડ.

તારું રળ્યું જે
ખાઈને મક્કા, ખાઈને મક્કા,
ઘિપર દે અપમાન;

એવા અવગુણિયાનો
છોડજે હાંપડો, છોડજે હાંપડો,

મરે તે લેજે સ્થાન”

[તો સાથે]

પપ્પુપ્પુ પપ્પુપ્પુ

કેલ્યાં કાલ્યાં, કેલ્યાં કાલ્યાં,

લાલ્યાં લેલ્યાં લેલ્યાં

ખપ્પુખપ્પુ ખપ્પુખપ્પુ

જેલ્યાં તણ્યાં, જેલ્યાં તણ્યાં,

ખખાપ્યાં ખાખખ ખાખખ

બીડર મરેડી

સિંદ તાડુકપે, સિંદ તાડુકપે,

મિંદ સનેા સરધર;

ક કોપાળો

મસ્તાને મળિ, મસ્તાનેા મળિ,

દેધ કોડે દાર;

“ સદ ન હોડરો

સત્ત ને સાંતિની, સત્ત ને સાંતિની,

પાપનો હોડરો સંગ;

ખારખાં ખોખાં છે

આપરો જોલખાં, આપરો જોલખાં,

ફુનિય રરો કંગ;

પાપ ન ભાને

પ્રપંચ ન ભાણે, પ્રપંચ ન ભાણે,

કોળે રે તારે બપ ?

મારે ને તારે તે

મેક જ માલિક, એક જ માલિક,

સાચનો નિથે જપ. ”

—કુમલનામ કવે

સંગ્રામ - ગીત

૯૨

ના હંઠવું ના હંઠવું

ડગલું બધું કે ના હંઠવું ના હંઠવું,
વેણ કાઠયું કે ના હટવું ના હટવું.
સમજીને તો પગલું મૂકવું, મૂકીને ના ખીવું,
જવાબ જો નહિ આગળ તોયે ફરી ન પાછું લેવું:-ડગલું.

*

જ્યાં ઉભા ત્યાં ચોટી રહીને, વચન લેવું સખળું;
આમ પડો કે પૃથ્વી ફાટો, તોય ન કરીએ નમળું:-ડગલું.
ફોજ કરીને આગળ વધવું અથવા અહિંયાં મરવું;
પણ લીધેલું તે પાળીશું, રે વજજરનું કરશું:-ડગલું.

*

શૂરવીર તે જયનો લોભી, હિંમત મદિરા પીયે;
હિંમંગળી તે ધસી વધે વા, ખૂળ ટકાવી રખે:-ડગલું.

*

—નર્મદ

૯૨

‘સહુ ચલો જીતવાં જંગ’

સહુ ચલો જીતવા જંગ ખુલ્લો વાગે;
 યાહોમ કરીને પડે કોઈ છે આગે.....ટેક.
 ફેટલાંક કમો વિષે, ઢીલ નવ ચાલે,
 શંકા ભય તો બહુ રોજ, હામને ખાલે;
 હજી સમય નથી આવીયો, કહી દિત ગાલે,
 જન ખ્હાનું કરે નવ સરે અર્થ કો કાલે;
 અંપલાવવાથી સિદ્ધ જોઈ બળ લાગે. યાહોમ.
 સાહસે ક્યો પરશુએ, પૂરો અર્જુનને,
 તે પરશુરામ પરસિદ્ધ, રહ્યો નિજ વચને;
 સાહસે ઈંદ્રજિત શૂર, હણ્યો લક્ષ્મણે,
 સાહસે વીર વિક્રમ, જગત સહુ જાણે;
 થઈ ગઈ જંગમાં મહા હક્ક નિજ માગે. યાહોમ.
 સાહસે કોલ્હસ ગયો નવી દુનિયામાં,
 સાહસે નેપોલ્યન બીકયો યૂરપ આખામાં;
 સાહસે લ્યુથર તે થયો પોપના સ્હામો,
 સાહસે રોકેટ દેવું રે વાણુ જોતામાં;
 સાહસે સિકંદર નામ અમર સહુ જાણે. યાહોમ.

—નર્મદ

૯૩

શૂરવીર આવળે

શૂરવીર આવળે રે હો રણમાં
હિસાહ ચેતન ભરળે તનમાં —શૂરવીર.

ગજ ગજ કૂહળે રે હો કોડે,
બલિદાન દેળે જાતના જોરે—શૂરવીર.

ઠરળે કેસરીઆં હો હરખે,
પ્રભુ છે પોતે જીભા પડખે —શૂરવીર.

કાયર ભાગળે રે હો વનમાં
ભય જો લાગે મોતનો મનમાં—શૂરવીર.

અવસર આવ્યો રે હો તરવા,
નિશ્ચય કરળે જીતવા કે મરવા —શૂરવીર.

મડો સતનો રે ફરકાવો,
શાંતિ પાળો સ્વરાજ ઘેર લાવો—શૂરવીર.

ડંકો વાગ્યો રે હો વહાલા
યુવક ધાળે રણ મતવાલા —શૂરવીર.

—જ્યોત્સિંહ ગામીત

૯૪.

સહુ ચલો ચલો ભારત સંતાનો

સહુ ચલો ચલો ભારત સંતાનો દેવદુઃખી ગાજે,
દેશ-યજ્ઞ-બલિ કાજ ધસો પણ છે અણમૂલી આજે :

નવયુગ આજ મંડાયો,
અમ હિંદ આજ સંધાયો,
જયનાદે ગગન મળવો,
સ્વાર્પણના ઘોષ વહાવો :

એ પુણ્ય-ગંગા ધસમસતા જળમાં જશે તણાયા બેદો,
સહુ એક સંગ પ્રચંડ સુરે ચોક્કરો હિંદ હમારો-સહુ

અહા ! પુનિત સંગમ આજે,
ત્રિવેણી પુણ્ય પ્રભાતે;
સહુ વદેમાતરમ્ બોલો,
માદરે વતન જય બોલો,
જય મહાસમાવી બોલો,
જય જયજયજયજય બોલો

છે જાન માત્ર કુરબાન અમારાં હિંદ માતને ચરણે,
અમ દેયાં યનગન યનગન આતાં નૂર ભર્યાં અમ નેણે-સહુ

નવ મુવાન બંધુ ખેતો,
બડતીર બચા ખેડતો
ભારત ભરના મજદૂરો
શું સહશે અત્યાચારો ?

રઘુવીર કરે ટંકાર, ઈર્ષ દુઝાર હવે ઝટ ચાલો,
શેતુ બાંધે સાગર પર, લઈ લંકા રણુડક મળવો-સહુ

કલ્યાણજી

૯૫

સમશેર સારી ખલકની

સમશેર સારી ખલકની,
 અમને નહીં તામે કરે;
 અમ આત્મ છે પ્રભુ તેજ તે
 નહીં તુચ્છ રસે ગામરે —સમશેર૦
 મહાવશ છે અમ આદર્યો,
 પૂરો કરીશું હામથી
 વિધો કદી આવી નડે તો,
 હોમીશું અમ જાતને —સમશેર૦
 લાંછન ગુલામી શીર લાઇ,
 પાળ્યા પશુસમ જગ દુર્ણ
 આંખો અમારી છે ખૂલી,
 બસ ધોષશું અમ પાપને —સમશેર૦
 પરતેજથી નહીં ભડકશું,
 પશુ તેજ અમ જગદામશું
 જોશે બધી આવમ હવે,
 અમ દિનની તાકાતને —સમશેર૦
 —ડૉ. ચંદુલાલ દેસાઈ

૯૬

આજે કદમ !

આજે કદમ ! આજે કદમ ! આજે કદમ !
 યારો ! ફનાના પથ પર આજે કદમ !
 આજે કદમ પાછ જવા રસ્તો નથી,
 રોકાઓ ના ધક્કા પડે છે પીઠથી.
 રોતાં નહિ-ગાતાં ગુલાબી તોરથી;
 આજે કદમ ! આજે કદમ ! આજે કદમ ! ૧
 ખેતી જનારા ! કાણુ દેશે ખેતવા !
 આ હર ધડી સળગી રહ્યાં યુદ્ધો નવાં.
 આશા ત્યજો આરામ-સેજો લેટવા,
 આજે કદમ ! આજે કદમ ! આજે કદમ ! ૨
 આજે કદમ, દરિયાવની છતી પરે;
 નિર્જળ રહે, ગાદાં અરણ્યે, ડુંગરે;
 પથે બલે ધન ધૂધવે કે જી અરે.
 આજે કદમ ! આજે કદમ ! આજે કદમ ! ૩
 રહેશે અધૂરી વાટ, બાતાં ખૂટશે;
 પડશે ગળામાં શોષ, સક્રિત વાટશે;
 રસ્તો છતાં ફૂકો જવાથી શું ચશે ?
 આજે કદમ ! આજે કદમ ! આજે કદમ ! ૪
 આવે ન આવે સાથીઓ છતાં,
 મિત્રકાર જનનામી, પુત્રાર્થ વેહતાં,
 વૈરી જનોનાં વૈર દેશે ભેટતાં
 આજે કદમ ! આજે કદમ ! આજે કદમ ! ૫
 ક્યાં જામશે ! નીચે તપે છે પથ્થરો,
 બાહેર ધીતળ, બીતરે લાવા ક્યો,

અંગાર ઉપર ફૂલડાં શીદ પાથરો !
 આગે કદમ ! આગે કદમ ! આગે કદમ ! ૬
 આ તો બધા છેલ્લા પાછડા પાપના;
 હોશે ખતમ : જો ભાઈ ! ઝાઝી વારના;
 પૂરી થશે તારીય જીવન-યાતના;
 આગે કદમ ! આગે કદમ ! આગે કદમ ! ૭
 જ્વાલામુખીના શૃંગ ઉપર જીવવા
 તેં આદરી પ્યારી સફર ઓ નૌજવાં !
 માતા તણે મુકિત કદંબે ઝૂલવા
 આગે કદમ ! આગે કદમ ! આગે કદમ ! ૮
 આગે કદમ ! આગે કદમ ! આગે કદમ !
 યારો ! કુનાના પંથ પર આગે કદમ !

—મેઘાણી

૯૭

અને તું આંહી ?

સૌ જોધ જંગમાં જાય, અને તું આંહી ?
 કરે શું આંહી ?
 અરે તું આંહી ?
 રણકંઠ સંજ સંભળાય અને તું આંહી ?
 કરે શું આંહી ?

તું જીવ મહી નહિ ગાળે,
 તુજ જીવે તુંથી તો લાળે,
 અરે, પણ કેમ યોગી રહેવાય ?

: - અરે તું આંહી ?

સૌ સગોવડા બોલાવે,
 રણથૂર ગીતો સૌ ગાવે,
 સૌ સાજ ધરી સજ થાય અને તું આંહી ?
 કરે શું આંહી ?
 સૌ ભેષ જંગમાં જાય, અને તું આંહી ?
 અરે તું આંહી ?
 કરે શું આંહી ?

—અંધવદન મહેતા

૯૮

પૂર્ણ સ્વરાજ

સાગરની હોળોમાં આજે,
 ધોમ ધબેલી ધરતી આરે,
 વન વગડા ને કુંગર ધારે,
 ગાગે ગેબી એક અવાજ:—
 પૂર્ણ સ્વરાજ ! પૂર્ણ સ્વરાજ !

આવે આવે મરદો આવે,
 ખેતર હોડી ખેડૂન આવે,
 શાળો હોડી વણકર આવે,
 એરણ હોડી લુહાર આવે,
 આવે આખો વીર સગાજ !
 પૂર્ણ સ્વરાજ ! પૂર્ણ સ્વરાજ !

આવે જાણે પૂર આવે,
 ધસમસતાં એ ટોળાં આવે,
 સાગર કાઠિ કાળ આવે,
 કરે જમથી અંખો આજ.

સ્વરાનંતરનાં ગીતો]

દરિયાની રાણીનો તાજ !
પૂર્ણ સ્વરાજ ! પૂર્ણ સ્વરાજ !

આવો આવો સર્વે આવો,
બહુતાં બાળકબાળા આવો,
વૈધ વડોલ ને હકીમ આવો,

સંગ્રામે જીતવું છે આજ !—
પૂર્ણ સ્વરાજ ! પૂર્ણ સ્વરાજ !

એક પડે ત્યાં લાખ ધસે છે,
કુદો દેખી મદ્દ હસે છે,
બાંદૂક દેખી છાતી ધરે છે,

ખાખ બને છે પાપી રાજ !
પૂર્ણ સ્વરાજ ! પૂર્ણ સ્વરાજ !

ગાંડો આજે સાગર નાચે,
ખોખે ખોખે સાગર નાચે,
મરદો કેરાં દૈયાં નાચે—
ધર ધર સૌને શોભે કેવું,

મુક્ત બનેલું સખરસ આજ !
પૂર્ણ સ્વરાજ ! પૂર્ણ સ્વરાજ !

—સ્નેહરશ્મી

૯૯

અમે સદાય હોશિયાર

અમે સદાય હોશિયાર સજ્જ ધીર વીર,
અમે સદાય તીક્ષ્ણ તેજ ધારધર તીર,
અમે અમે, અમે અમે,
સ્વ તં ત તા ત તા શ હી દ

અજર અમર જથી સદા રહેા અમારો હિન્દ.

ન બેદબાવ ક્રામના ન ભાવ જાય નીચ,
સમાનતાની ભૂમિએ ચળાવીએ ■ હોય.

એક જાં પુતાનો કર્મ,

એક મુક્તિકેર કર્મ,

એ વિનાના અન્ય કર્મ

તે મહો મહાન કર્મ.

સ્વતંત્રતા સમાનતા સુખપુતાની હાક,

પાડતા બધે, ભૂમિતું રાખીએ જ નાક.

અમારી સેન દુર્ગ શી રહે સદા ખડી,

આસપાસ જીત્મની બલે પડે તડી.

ન થાય લેશ નીચું ધીસ,

મેં ચક્ર પડે ન ચીસ

આંતરે હો ન રીસ,

આવતા બલે ખવીસ,

તોય હાથ ના ફુગે, ન પગ ડગે સગીર,

અમે અકંપ : મોતના બલે હો સમીર,

અમે દસી કમર લીધી દસી લીધાં છે મિત,

અમે દસી તજ દીધાં છે સદિ કેસં વિત.

અંમે જીવાળ પ્રેમના,

કરાળ યતુ જીત્મના,

અમે વિદારી બોમના,

અમે પૂતરી બોમના,

અટક રેડી, ટૂંક રા દિમ્બિની ખડા,

અમારી બેરના ધ્વનિ જગત વિશે પડ્યા.

—મુન્દરમ

૧૦૦

જોધે ચડયા વીર

જોધે ચડયા વીર જોગન ઊભર્યા
 પાછા ફર્યા કહી સાંભળ્યું દીકું ?
 ધરા મૂળવતા, દિશા કુલવતા
 મોંઘા પડ્યા, કહી સાંભળ્યું દીકું ?
 ફાટતાં હૈયાં ફાટ્યાટ માયાં
 છાગડીમાં કહી બાળ્યાં સમાતાં ?
 તેત્રીસ કોડની આખતો આતશ
 રહેજે શમ્યો કહી સાંભળ્યું દીકું ?
 સાંભળ્યું હોય તો પર બાપામાં,
 દીકું હશે તો પર ભૂમિમાં,
 અહીં તો એ જૂનો શિરસ્તો,
 હારવા કરતાં મરવું મીકું.
 ખાલી ચશું કે ખૂટી જઈશું,
 ગામડે ગામડે ઊભાં બળાશું,
 માટી મટીને પત્થર બનીશું,
 બળતાં દેશની આખે મળાશું.

—પ્રીતમલાલ મહાપુદાર

૧૦૧ સતનો સંગ્રામ*

સતનો માંડ્યો છે સંગ્રામ, ખારી માતૃભૂમિને કાળે;
કાષાં કેસરિયાં આ વાર— ખારી૦
અમને મળ્યા યદા સરદાર, જેણે કંપાની સરકાર;
લડવા થયા અમે તૈયાર— ખારી૦
અમને થયું ખરેખર ભાન, દિલમાં ફેલાયું છે તાન;
કર્યું કામાને કુરગાન— ખારી૦
સાચો કર્યો અમે પડકાર, હકારે પરદેશી સરકાર
લડ્યું સર્વે હારોહાર— ખારી૦
માયું ને ધડ બુદ્ધાં માય, તોપણ ડગ્યું નહિ તનભાર;
સત્યામત્તું છે હથિયાર— ખારી૦
આખી પ્રજા બની છે એક, સિરને સાટે લીધી ટેક
ભારતની સાચી ટેક— ખારી૦
—ફુલચંદ શાહ

૧૦૨ કૂચ ગીત

ભારતના બડીર કુમારો કૂચ કરો કૂચ કરો.
એક અવાજે એકજ તાલે કૂચ કરો કૂચ કરો.
નિર્ભય મનથી મુક્તિ પગલે કૂચ કરો કૂચ કરો.
હિંદુ મરતક રાખી સંધજે કૂચ કરો કૂચ કરો.
સ્વદેશનાં સૌ સંકટ દૂરવા કૂચ કરો કૂચ કરો.
જનમજૂમિની સેવા કરવા કૂચ કરો કૂચ કરો.
સિંહ સમા ગુરૂતર ચહને કૂચ કરો કૂચ કરો.

• ૧૯૨૮ની મહેસુલ વધારા સામેની બારડોલીની લડત સમયનું સંગ્રામગીત

સ્વતંત્રતાના સૈનિક થઈને કૂચ કરો કૂચ કરો.
દીન જનોના દળદર દળવા કૂચ કરો ચ કરો.
સંપે કરી સૌ સાથે મળવા કૂચ કરો કૂચ કરો.
સ્વમાનનીધરી ખરી ખુમારી કૂચ કરો કૂચ કરો.
વતન તણું ગૌરવ વિસ્તારી કૂચ કરો કૂચ કરો.
દુર્ગુણ સધળા દૂર દગાવી કૂચ કરો કૂચ કરો.
સત્ય અદિસાને અપનાવી કૂચ કરો કૂચ કરો.
જગકર્તાને શિર નમાવી કૂચ કરો કૂચ કરો.
ભારતનો જયકાર ગળાવી કૂચ કરો કૂચ કરો.

—ત્રિભુવન વ્યાસ.

૧૦૩

લઈ આવો

તમે કહેશો અમે જોવા સિતમ કરનાર લઈ આવો;
અમે કહેશું અમે જોવા સિતમ સહેનાર લઈ આવો.
કહે છે જાત આપું કે હવે તો હવે થઈ ગઈ છે;
હજી જો હોય જાકી તો નવાં હથિયાર લઈ આવો.
પિસ્તોલો ભરી સફુએ બહુ ફરનાર જોયા છે;
માથું હાથમાં લઈ કોઈ તો ફરનાર લઈ આવો.
તમારી આ દવાથી દર્દ તો સામું વધી જશે;
નહી છે દર્દ આ તેનો નવો ઉપચાર લઈ આવો.
નહી તો જન્મ પર શયદ થઈને છાંટવા માટે;
નિમકની મુઠ્ઠીઓ પહેલાં ભરી બે ચાર લઈ આવો.
મલે ગૂજરાત ગાંડી છે અને ડાહ્યા તમે છો તો;
વલ્લભ વીર જેવો એક તો સરદાર લઈ આવો.
વળા આ ખારડોલીનાં સદ્નશીવતા ધરા સાથે;
મરી જયકાર કરનારાં વિરલ નરનાર લઈ આવો.

—શાયદા

૧૦૪

શૂરાં જીતે સંગ્રામ

શૂરાં જીતે સંગ્રામ—માયાં મેલી:

માયું આપે; નાક ન આપે,
 એ શૂરાનાં કામ—માયાં
 લડવા યશો શીર્ષ ખતાવે,
 તુલ્ય ગુણે ધનધામ—માયાં
 ટેક નિભાવે નામ ઉગળે,
 કાપા કરે કુરબાન—માયાં
 હથવાનું તો નામ ન જાણે,
 મરવા સમયે કામ—માયાં

કુલચંદ્રભાઈ

૭

૧૦૫

વીર હાક વાગે છે

વાગે છે રે વાગે છે મારા જાણુની વીર હાક વાગે છે;
 ડાલે ॥ રે ડાલે છે, જુલમી રાજનાં ચળપાટ ડાલે છે.
 જાલીમના જુલમે અને હાકેમની બેડીએ
 એકે તમાકે વૂટે છે —મારા જાણુની.
 અધાર અથમ્યા ને અધાર આસર્થ
 રણનાં રણચિગ્રાં વાગે છે —મારા જાણુની.
 દેલચળ શીટ ને ચમત્તજ વ્યાપે
 સજા કંઠ મળે છે —મારા જાણુની.
 માવરના કાદી ને વીરના વહેલી
 શૂરા સંગ્રામમાં જૂટે છે —મારા જાણુની.

—નર્મદાસકર પંડ્યા

૭

૧૦૬

વીરની વિદાય

મારા કેસરબીના કંથ હો ।
 સિધાવોળ રણવાટઃ
 આમ મૂળે, ધરણી ધમધમે રાજ ।
 ઘેરા ઘેરે સંખનાદઃ
 દુંદુભિ બોલે મહારાજનાં હો ।
 સામંતના વીરવાદઃ
 મારા કેસરબીના કંથ હો ।
 અંગણ રણધ્વજ શેખીઓ હો ।
 કુંજર ડોલે દારઃ
 બંદીજનોની બિરદાવલી હો ।
 ગાજે ગઢ મોઝારઃ
 મારા કેસરબીના કંથ હો ।
 પુર પડે, ફેરા ફૂલતા હો ।
 ડગમગતી મહોલ્લાતઃ
 કીર્તિ ફેરી કારમી રાજ ।
 એક અખંડિત ભાતઃ
 મારા કેસરબીના કંથ હો ।
 નાય । ચડો રણધોડલે રે,
 હું ઘેર રહી ગૂંથીશઃ
 બખ્તર, વજ્રની સાંકળી હો ।
 બર રણમાં પાડનીશઃ
 મારા કેસરબીના કંથ હો ।
 સંગ લેશો તો સાજ સજ્જ હો ।
 માથે ધરું રણમહોડઃ

ખડ્ગને માંડવ ખેલવા,
મારે રણુકીવાના કાઠઃ

મારા કેસરબીના કંથ દો ।

આવતાં ઝાલીયા ખાણને દો ।
ઘામે વાળીશ ધાનઃ

ઘણ ફૂટે મારા હરમાં રાજ ।
ઝીલીયા દુરમન ઘવઃ

મારા કેસરબીના કંથ દો ।

એક વાટ રણુવાસની રે,
ખીજ સિંહસનવાટઃ

ત્રીજ વાટ સેણિની સરિને,
દો સૂરના સ્થાનનો પાટઃ

મારા કેસરબીના કંથ દો ।

જ્યેષ્ઠ સગીએ વળગે, પ્રીતમ ।
બીજયું રાગે બીરઃ

નદિ ને વીરને આશ્રમ મગયું.
દો । મુરમંથને તીરઃ

મારા કેસરબીના કંથ દો ।

રુદ્રમુખ । રુદ્રગી । દો ।
રુદ્રેશ । રુદ્રધીર ।

અર્ધસે પેડીએ યનનને, નય ।
વધા એ પલ્લીર ।

મારા કેસરબીના કંથ દો ।

—કવિ નાનાલાલ

સત્યનો સદાયક, યુદ્ધનો નાથક;
 સાળર મતીનો સંત રે-યુદ્ધની હાકલ પડે રે
 દાંડીમાં ડેરા તાણીઆ ને;
 કંઈ સળરસ, માંડયા સંગ્રામ રે-યુદ્ધની હાકલ પડે રે
 સાણી સરકાર કંઈ ઘસે લડે;
 નિઃશસ્ત્ર ભારત સંતાન રે-યુદ્ધની હાકલ પડે રે
 દેવ-દાનવ સાં જુદ મંડળાં;
 સાગર મચન ચળાવ રે-યુદ્ધની હાકલ પડે રે.
 દૂરનો વિદેશી વાણીયો ને;
 કંઈ વણજે કીધાં પરજાર રે-યુદ્ધની હાકલ પડે રે.
 ખીલામાં મહારથ આદર્યો ને;
 કંઈ દામમાં વાળ્યો દાદ રે-યુદ્ધની હાકલ પડે રે.
 વિદેશી કાપડા, વણજમાં ને
 કંઈ દેશી ખર દાધી કાપ રે-યુદ્ધની હાકલ પડે રે.
 —સાંતિકુમાર

૧૦૬

એકલો જાને રે

તારી ને હાક સુણી કોઈ ના આને
 તો એકલો જાને રે !

એકલો જાને, એકલો જાને,

એકલો જાને રે !—તારી.

ને સીનાં મોં સિવાય—

એરે એરે એ અમુન્દી !

સીનાં મોં સિવાય

જ્યારે સૌએ બેસે મોં ફેરવી,
 સૌએ ફરી જાય,
 ત્યારે હૈયું ખોલી,
 અરે તું મ્હોં મુકી તારા મનનું ગાણું
 એકલો જાને રે—તારી૦
 જો સૌએ પાછાં જાય—
 ઓરે ઓરે ઓ અભાગી !
 સૌએ પાછાં જાય;
 જ્યારે રણ વગડે નીસરવા ટાણે,
 સૌ ખૂણે સંતાય
 ત્યારે કાંટા-સને,
 તે તારે લોહી નીગળતે ચરણે ભાઈ
 એકલો જાને રે !—તારી૦
 જ્યારે દીવો ના ધ કોઈ,
 ઓરે ઓરે ઓ અભાગી
 દીવો ના ધરે કોઈ;
 જ્યારે ધનધોરી તુફાની રાતે
 જ્યાર વાસે તને જોઈ,
 ત્યારે આભંની વીજ
 તુ સળગી જઈ સૌનો દીવો
 એકલો જાને રે !—તારી૦
 તારી જો હાક સુણી કોઈ ના આવે—
 તે એકલો જાને રે !
 એકલો જાને, એકલો જાને,
 એકલો જાને રે !—તારી૦

—અત્યુદયપ્રસાદ

૧૦૯ અ

શૂર સંગ્રામ

શૂર સંગ્રામ કો દેખ બાગે નહો,
દેખ બાગે સોઈ શૂર નાહો.

કામ ઔર કોઈ મઠ લોભ સે જૂઝળા,
મઝાં લુભસાન તહેં જિતમાંદી,

શીલ આર શાય સતોપ સાથી બચે,
નામ સમશેર તહેં ખૂબ બાગે.

કહે કબીર કોઈ જૂઝિ દે શૂરમા,
કાપરાં બેડ તહેં ઘરત બને.

—કબીરજી

૧૧૦

ખારડોલી

ઠાકાવ જંગ યાજ્ઞાં, હુશિયાર ખારડોલી,	
પૂજનવ વીરવહાણાં, તૈયાર ખારડોલી.	૧
શરણાધ ધોર બાજે, ને આત્મ ઘેરું ગાજે,	
વીરને વીરત્વ જાજે, પડકાર ખારડોલી.	૨
એક દિન રાષ્ટ્ર નામે, બૂકાબુકા બુદ્ધ સામે,	
તુજ કીર્તિ દાખડામે, સરદાર ખારડોલી.	૩
જાનુ સલીલ જેએ, વર્ષા અધિક દે છે,	
જોધી રાજ્યનીતિ વહે છે, નિજ દ્વાર ખારડોલી.	૪
સ્વાર્થે સદૈવ ધૂમી, રસગીન કોધી ભૂમિ,	
સત્યાગ્રહે ઝૂમી, કર વદાર ખારડોલી.	૫
લડી સત્યની લડાઈ, દફનાઈ દંડસાહી,	
હો સાયના સિપાઈ, રખવાળ ખારડોલી.	૬
શુદ્ધ આત્મશક્તિ વેરી, દે વાજ્યાં વિજેરી,	
કર પ્રાણને વધેરી, હિદ્દાર ખારડોલી.	૭
વાયુ સુગંધી વાશે, યશગાન દેવ ગાશે,	
નેન્દ્રધન્ય ધન્ય યાશે, અવતાર ખારડોલી.	૮
દે રંગ જંગ લહાણાં, કિરનાર ખારડોલી,	
ઠાકાવ વીર યાજ્ઞાં, તૈયાર ખારડોલી.	૯

(૧૧૧)

ખાંપુનો સંઘ

મારા ખાંપુનો સંઘ, મારા ખાંપુનો સંઘ,
 આત્મે સ્વરાજ ધેર આણુવા.
 અમે માંડ્યો છે જંગ, અમે માંડ્યો છે જંગ,
 ચાંતિના રણરંગ ખાણુવા. મારાં

બોલ દરિયાની રાણી, બોલ દરિયાની રાણી,
 સ્વરાજ ક્યાં સંતાડિયું ?
 સાંભળ સાંભળ દિંદરાણી, સાંભળ સાંભળ દિંદરાણી
 દરિયામાં રાજ તારું રાખિયું. મારાં

ડોળ્યાં દરિયાનાં નીર, ડોળ્યાં દરિયાનાં નીર,
 ડોળી ડોળી અમે આક્રિયાં;
 ખાપુ આપે લગીર, ખાપુ આપે લગીર,
 સ્વરાજના સ્વાદ આખિયા. મારાં

ચાલો ચાલો ત્રોસ કોડ, ચાલો ચાલો ત્રોસ કોડ,
 મીડો સ્વરાજરમ આખવા;
 ચાલો દિંદુમુસલમાન, ચાલો દિંદુમુસલમાન,
 મીડું તમારું ખતાવવા. મારાં

—સુગતરામ દવે

(૧૧૨)

તીર્થભૂમિ

જય ધરાસણા ધન્યભૂમિ ગુજરાતે નિઝે તું બની,
ઝળકાવીશું, દેશવિદેશે ખ્યાતિ હિંદુસ્તાનની.

ક્યાં કુંગરી સ્ટેશન એ નાનું ?

ક્યાં ઉંટડી ગામ હશે પેકું ?

ક્યાં ધરાસણા ફાણે બાળ્યું ?

જય ધરાસણા ! ધન્યભૂમિ ગુજરાતે...

પડી દષ્ટિ ત્હા ગાંધીજીની,

ધડી એક બધે હાકલ વાગી;

પછી ભગ્ય પિછાન, ચર્મ એની,

જય ધરાસણા ! ધન્યભૂમિ ગુજરાતે...

ત્યાં ઉંટડીના ઐકાત વને,

સૈનિકે દલ નિર્ભય વાસ કરે;

ત્યાં ચૌર્ય ભક્તિના આશ્ર વહે

જય ધરાસણા ! ધન્યભૂમિ...

એ વસતી વગડાની વાટે,

કંઈ કંટક ને પથરા ખૂંચે;

ત્યાં દૂર પથે રણભૂમિ બને,

જય ધરાસણા ! ધન્યભૂમિ...

એ સ્વેત સ્ફટિક શા લુણરાશી,

જોતાં દષ્ટિ નિશ્ચય ઠરતી;

ત્યાં ફરતી કંટકવાડ કરી;

જય ધરાસણા ! ધન્યભૂમિ...

ત્યાં પોલિસ ફેજ પડી ઉભી,

અધિકારી પણ કરતા ચોક્કી;

સહ પાસે જાંદક ને લાડી,
જય ધરાસણા ! ધન્યજીમિ...

પણ શસ્ત્ર વિનાના સૈનિક ત્યાં,
યાદોમ ધસે હસતા રમતા,
ક્યાં પેળી કદિ આ નીડરતા ?
જય ધરાસણા ! ધન્યજીમિ...

અહ ! યૌવનનું નવચેતન એ,
અહ ! શૌર્ય અને ઉરમંથન એ;
કયમ પોશિત ફોજ પિછાની ટકે ?
જય ધરાસણા ! ધન્યજીમિ...

શાં જાંદક ને લાડી ખખડે ?
અધિકારી - દોડાદોડ કરે;
શર સૈનિકને દણુસ તણે !
જય ધરાસણા ! ધન્યજીમિ...

એ ધરાસણાની લાડીઓ,
એ લાડીમારના પડખાઓ;
એ લોદીનીગળના સૈનિયો,
જય ધરાસણા ! ધન્યજીમિ...

કયમ જૂલીએ રે એ ફૂર નીતિ !
કયમ જૂલીએ નિર્દય એ લાડી !
કયમ જૂલીએ લોદીનીની જીમિ ?
જય ધરાસણા ! ધન્યજીમિ...

એ ધરાસણાની રણજીમિ !
મોખાં જલિંગને અમર જાની,
યાત્રિકોની જાની તીર્થજીમિ,
જય ધરાસણા ! ધન્યજીમિ યુગચતે...

—વૈયોરેન્ડા પહેન

૧૧૩

(છેલ્લો કટોરો)

“ધનધોર વનની વાટને અજવાળતો બાપુ,
વિકરાળ કેસરિયાળને પંપાળતો બાપુ.”

...
“અણખૂટ વિશ્વાસે વહું જીવન તમારું;
ધૂતો દગલબાળે થકી પડિયું પનારું;
ચત્રુ તણે ખોળે દળી સુખથી સુનારું.
આ આખરી ઓસીકડે સિર સોંપવું બાપુ,
કાપે ભલે ગદનઃ રિપુ-મન માપવું બાપુ.

જ બાપ ! માતા આખલાને નાથવાને
જ વિશ્વહત્યા ઉપરે જળ છાંદવાને,
જ સાત સાગર પાર સેતુ બાંધવાને.
ધનધોર વનની વાટને અજવાળતો બાપુ,
વિકરાળ કેસરિયાળને પંપાળતો બાપુ !
ચાલ્યો જળે તુજ ભોમિયો ભગવાન છે બાપુ,
“છેલ્લો કટોરો” ઝેરનો પીવા જળે બાપુ !

(૨)

સુર-અસુરના આ નવસુગી ઉદધિવલોલે,
શી છે મતાગમ રત્નના કામી જનોને ?
તું વિના શંભુ ! કાણ પીશે ઝેર દેણે ?
હૈયા લગી ગળવા ગરલ ઝટ જનવરે બાપુ !
ઓ સોમ્ય-રૌદ્ર ! કરાલ કોમલ ! જનવરે બાપુ-
કહે જગત જોગી તણા શું જોગ ખૂટ્યાં ?

દરિયા ગયા શોષાઈ ? મું ધન નીર ખૂલ્યાં.
 મું આલ સૂરજ-ચંદ્રમાનાં તેલ ખૂલ્યાં ?
 દેખી અમારાં દુઃખ નવ અટકી જળે બાપુ !
 સહીયું થયું સહેયું વધુ : નવ ચડકળે બાપુ.
 ચાબૂક, જમી, દંડ, ડંડા મારના.
 છવતાં કચ્છરયાન કારાચારનાં,
 યોગાયજી હાંટકાવ ગોળીચારના.
 એ તો બધાંય જરી ગયાં કાઢે પડ્યાં બાપુ,
 મૂલ સમા અમ હેમ તમે લોડે ધડ્યાં બાપુ :

(૩)

મું ધનું ત્યાંથી દીગદું ધાવે ન લાવે
 બોસા દમનું બધે ખાલી હાથ આવે.
 રોપનું તારે કંઈ રસજસતી જુલઓ,
 દુનિયા તમે મોઝે જરી જલ આવળે બાપુ.
 દમદહીનાં સંદેસા દહ આવળે બાપુ,
 જલ મારશે મહેબૂ ન આવશે આત્મચાની
 નાઓ યુમાની પોલ પોતાની પિઠાની,
 જલપ્રેમી જોયો દાઝ દુનિયાની ન જાળી.
 આજર માનવ-મન આકુલ ધર્મ રહી બાપુ
 તારી તબીબી કાજ એ તલબી રહી બાપુ,
 હાલો કરોરો ઝેરનો આ પી જળે બાપુ.
 સામરપીનારા-અંજલી નવ રોગજે બાપુ.

—સુવેચ્છાંદ મેઘાબી

૧૧૪

એકજ એ નિરંધાર.

અમારો એકજ એ નિરંધાર,
પ્રભુજી! હું ઉતારે પાર;
ક્યાં મુક્તિઓવારા ક્યાં તો મૃત્યુનો દરવાર,
અમારો—પ્રભુજી.

ફૂંકી માયા ફૂંકી પૂંજી,
ફૂંક્યાં ઘર ને ગાર,
મુક્તિ માટે તીરથયાત્રા લીધી પાંડા-ધાર.
અમારો—પ્રભુજી.

વાટે ડાકુ ધટિ ડાકુ,
છટે તારાં તીર.
મારગડે વસમે વધતાં એ ઝળકે દેશ—હીર
અમારો—પ્રભુજી.

સંત ગુરુએ મારગ ચીંધ્યો,
સતની છે તથ્યાર,
દાસ અહિંસા, ભક્તિ લાયુ, આલેખન કિરતાર.
અમારો—પ્રભુજી.

—કલ્યાણજી

૧૧૫

હરિનો મારગ

હરિનો મારગ છે યારનો,
 નહિ કાયરું કામ જોને;
 પરચમ પહેલું મસ્તક મૂકી,
 વગતી લેવું નામ જોને.
 સુન વિત હારા સીય સમરપે,
 તે પામે રસ પીવા જોને;
 મિષ્ટુ મધ્યે મોલી લેવા,
 મંદી પગા મરજવા જોને.
 મરણ આગળે તે બરે મૂકી,
 દિવની દુઝા વાગે જોને;
 તીરે ગેમા લુએ તમાસા,
 તે કાઠી નવ પામે જોને.
 ગ્રેમપંથ પાવકની જાણા,
 ભાગી પાછા ભાગે જોને;
 મંદી પગા તે મહાશુખ માણે,
 દેખનારા દાગે જોને.
 માથા સારે ગ્રેમી વસ્તુ,
 સંપાદી નહિ સુદેવ જોને;
 મહાપદ પામ્યા તે મરજવા,
 મૂકી મનનો મેલ જોને.
 રામ અમલમાં રાજામાના,
 પૂરા ગ્રેમી પદે જોને.

પ્રીતમના સ્વામીની લીલા,
તે રજનિદન નિરખે જોતે.
—પ્રીતમ

૧૧૬

શિર સાટે

૧ શિર 'સાટે નટવરતે વરીએ,
૨ પાછાં તે પમલાં નવ ભરીએ. (ધ્રુવ)
૩ અન્તર દષ્ટિ કરી જોળ્યું
૪ ડહાપણ ઝાઝું નવ ડોળ્યું,
૫ એ હરિ સાતું માયું ઘોળ્યું-૧ શિર સાટે
૬ સમળ્યા વિના નવ નીસરીએ,
૭ રણ મધ્યે જાળને નવ ડરીએ,
૮ ત્યાં મુખ પાણી રાખી મરીએ-૨ શિર સાટે
૯ પ્રથમ ચડે ચરો ચાલને,
૧૦ તે ભાગે પાછો રણમાં જાળને,
૧૧ તે શું જીવે જૂઠું મુખ લાળને-૩ શિર સાટે
૧૨ પહેલું જ મનમાં જોવડીએ,
૧૩ રોડે રોડે ભુલે નવ ચડીએ,
૧૪ તે જો ચડીયે તો કટકા ચાપ પડીએ-૪ શિર સાટે
૧૫ રંગસહિત હરિને રટીએ,
૧૬ રાક વાળે પાછા નવ હટીએ,
૧૭ અન્નાનંદ કહે ત્યાં મરી મરીએ-૫ શિર સાટે

—અન્નાનંદ.

વાનર-ગીતા

૧૧૭

બોલો શ્રીરામજી

આપી શ્રીરામસેના, બોલો શ્રીરામજી;
રાવણના બાર યા, બોલો શ્રીરામજી.
માતાના દૂત છે, બોલો શ્રીરામજી;
ભારતના પૂત છે, બોલો શ્રીરામજી.
દેશ ધન દાયમાં, બોલો શ્રીરામજી;
રામ નામ સાથમાં, બોલો શ્રીરામજી.
પીરા બજરંગના, બોલો શ્રીરામજી;
લંકાના જંમમાં, બોલો શ્રીરામજી.
દરિયે હરખે દો, બોલો શ્રીરામજી;
રમતનો રંગ લો, બોલો શ્રીરામજી.
શ્રદ્ધિમનો ધૂપ યાવ, બોલો શ્રીરામજી;
વાનરનો જય ગાવ, બોલો શ્રીરામજી.

—દેરાગજી

૧૧૮

વાનર સેના, વાનર સેના
વાનર સેના, વાનર સેના
નીલ સેના અમારું નામ

જાતી ઉપર હનુમાનજી ને
માથે સીતારામ.

રાજા રામચંદ્રજી જય !

રાજા રામચંદ્રજી જય !

રાજા રામચંદ્રજી જય ! ૧

વાનર સેના, વાનર સેના,

× મુરત અમારું સ્થાન ?

હિંદ અમારી જન્મભૂમિ ને

હિંદ અમારો પ્રાણ !

વરિમાનરમ

વરિમાનરમ

વરિમાનરમ

વાનર સેના, વાનર સેના,

ત્રિરંગી ધ્વજ રાજ !

રંગોમાં તો જારી અદિસા

પદમાં પૂર્ણ સ્વરાજ !

રાષ્ટ્રધ્વજ જી જય !

રાષ્ટ્રધ્વજ જી જય !

રાષ્ટ્રધ્વજ જી જય !

વાનર સેના, વાનર સેના,

સેનાના વત માથે !

મદાત્માની બીજમ પ્રતિષ્ઠા

લીધી માથા સાટે !

મદાત્મા ગાંધીજી જય !

મદાત્મા ગાંધીજી જય !

મદાત્મા ગાંધીજી જય !

—હનુમાનરામ હવે

૧૧૯

અમે ગાંધી વલ્લભનાં વાંદરાં

વાંદરાં વાંદરાં વાંદરાં રે, અમે ગાંધી વલ્લભનાં વાંદરાં;
ગાંધી વલ્લભનાં વાંદરાં.

ગોરાં ને કાળાં, નાનાં ને મોટાં,
એકજ માતાની દૂખનાંરે...અમે ગાંધી.

જિયાં ને નીચાં, બઝાં ને પાતળાં,
ભારત માતાના લાડકારે...અમે ગાંધી.

કાણું ને દૂબડાં, લૂલાં ને લંગડાં,
ભારત માતાનાં ખોટનાંરે...અમે ગાંધી.

બાબજી ને વાણિયા, કણ્ણી ને કેળી,
એકજ માતાની ગેદમારે...અમે ગાંધી.

હિંદુ ને પારસી, મુસ્લીમ ને ખ્રિસ્તી,
ભારત માતાનાં પોરિવારે...અમે ગાંધી.

દેડ ને ભંગી, ચમાર ને વાધરી,
એકજ માતાનાં દૂધનાંરે...અમે ગાંધી.

ભારત માતાને દુઃખે દુબાઇ,
આવી જિલા અહીં જંકડારે...અમે ગાંધી.

—ગિજુભાઇ

૧૨૦

વાનરસેના વાનરસેના !

આગળ પગલે ચાલે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના,
 રાષ્ટ્રવાવટો ઝાલે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના,
 ગુડગુડ કંકા બગાવે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના,
 નીલ નિયાની શીરકે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના,
 મમમમ મગલે ચાલે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના,
 છાતી કાઢી દીડે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના,
 ડોળા ફાડી દેખે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના,
 પૂર જોસમાં મદાલે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના,
 શ્વજને ઉભિ રાખે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના,
 શ્વજની પાછળ પડશે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના,
 છુકછુક કરતું ચાલે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના,
 સ્વરાજ ગિંમલ ફૂંકે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના,
 સૌની ઉપ ઉડાડે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના,
 આગળ પગલે ચાલે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના,
 રાષ્ટ્રવાવટો ઝાલે કાણુ ? વાનરસેના, વાનરસેના.

—લુગતશમ દવે

૧૨૧

હા જ હા, હા જ હા

ભારતને કરશે આજ્ઞા ? હા જ હા, હા જ હા.
 મોહન વીરનો બહુશે મંત્ર ? હા જ હા, હા જ હા.
 ભારત માતાનાં સંતાન ? હા જ હા, હા જ હા.

ભારત માતા કેયં દુઃખ ? હા હા હા, હા હા હા.
નીલી પટ્ટી એ એંધાણ ? હા હા હા, હા હા હા.
નહિ લજવસો કરતાં બૂધ ? હા હા હા, હા હા હા.

—ગિબ્બુભાઈ

૧૨૨

ભારત માતાનાં બાળકો

બાળકો બાળકો બાળકો રે,
અમે ભારતમાતાનાં બાળકો.
ભારતમાતાના જોળામાં ખૂંદીએ,
લગી લગી પાંચે લાગીએ રે...અમે.
બાપા ને ખાદી પહેરે નહિ તો,
એની સાથે નહિ બેસીએ રે...અમે.
માડી ને ખાદી પહેરે નહિ તો,
એની સાથે નહિ બેલીએ રે...અમે.
બેની ને ખાદી પહેરે નહિ તો,
એની સાથે નહિ હસીએ રે...અમે.
ભાઈ ને ખાદી પહેરે નહિ તો,
એની સાથે નહિ બેલીએ રે...અમે.
ગાંડિયા ને ખાદી પહેરે નહિ તો,
એની સાથે નહિ રમીએ રે...અમે.
બાળકો બાળકો બાળકો રે,
અમે ભારતમાતાનાં બાળકો.

—ગિબ્બુભાઈ

૧૨૩

વાનરસેના નહિ ડરશે

વાનરસેના નહિ ડરશે; નહિ ડરશે, નહિ ડરશે.
 કાઈનાથી એ નહિ ડરશે; નહિ ડરશે, નહિ ડરશે.
 કુતાખિલોથી નહિ ડરશે; નહિ ડરશે, નહિ ડરશે.
 સિંહચાપથી નહિ ડરશે; નહિ ડરશે, નહિ ડરશે.
 જૂતપણિતથી નહિ ડરશે; નહિ ડરશે, નહિ ડરશે.
 ચોરદોરથી નહિ ડરશે; નહિ ડરશે, નહિ ડરશે.
 સિપાઈથી એ નહિ ડરશે; નહિ ડરશે, નહિ ડરશે.
 સૂતાથી એ નહિ ડરશે; નહિ ડરશે, નહિ ડરશે.
 સોદીથી એ નહિ ડરશે; નહિ ડરશે, નહિ ડરશે.
 ચપાટથી એ નહિ ડરશે; નહિ ડરશે, નહિ ડરશે.
 ધક્કાથી એ નહિ ડરશે; નહિ ડરશે, નહિ ડરશે.
 ઘોડાથી એ નહિ ડરશે; નહિ ડરશે, નહિ ડરશે.
 લાડીથી એ નહિ ડરશે; નહિ ડરશે, નહિ ડરશે.
 કાઈનાથી એ નહિ ડરશે; નહિ ડરશે, નહિ ડરશે.
 —ગિરિભાષા

૧૨૪

વાનર—ગીત

મોટા વાનર: વગર પૂંછડિયા વાનર ભાષ્યો! (૩)
 નાના વાનર: હપ હપ હપ રે હપ !
 મોટા: લડવા ચાલો ! (૩)
 નાના: ચાલો લડવા, હપ હપ.

- મોટાઃ કમ્મર બાધો !
 નાનાઃ કમ્મર બાંધી હપ હપ. (૩)
 મોટાઃ છાતી કાઢો !
 નાનાઃ છાતી કાઢી હપ હપ ! (૪)
 મોટાઃ કદમ મિલાઓ,
 એક દો, એક દો !
 નાનાઃ એક દો, હપ હપ ! (૩)
 મોટાઃ રાવણુ જોવા, રાક્ષસ જોવા,
 ભારે જાગિયા, ગોરા સાથે—
 લગ્ન ખેલો !
 નાનાઃ લગ્ન ખેલો, હપ હપ ! (૩)
 મોટાઃ સીતા સરખી, આપણુ સૌની,
 ભારત માને લૂંટી ચાલ્યા—
 ચાલો ભૈયા !
 નાનાઃ ચાલો ભૈયા હપ હપ ! (૩)
 મોટાઃ હાથમારો ખણુ કેળ કેવાં ? સાચ ને શાંતિનાં રૂઝા,
 રામ ને રહેમાન જોવાં, વલ્લભને પીગળાવે તેવાં,
 બાંધી લેજો !
 નાનાઃ બાંધી લીધાં હપ હપ ! (૩)
 મોટાઃ ગાંધી જાણુ ભારતકાળે, ફકીર થઈને હાકલ પાડે,
 બોડો જાગો નિદ્રા ત્યાગે, ચાલો સોએ,
 રણમેદાને !
 નાનાઃ રણમેદાને હપ હપ ! (૩)
 મોટાઃ ઝંદેશો સૌને પહોંચાડો, દેશી પહેરો દેશી ઝાઢો,
 પરદેશીને ઝેર પ્રમાણુ, ભારતની જંજીર તોડો,—
 ભારતવાસી

- નાનાઃ ભારતવાસી હપ હપ ! : (૩)
 મોટાઃ વીર વાનરો રણમેદાને, લાકી પાસે, ઘોડા ફરશે,
 વિમાનમાંથી બોમ્બ ધડકશે, ત્યારે કહેજો પ્રયંસ સાદે
 આવી ગયો !
- નાનાઃ આવી ગયો હપ હપ ! (૩)
 મોટાઃ સનનન કરતી ગોળી છટે, ધનનન કરતા ગોળા છટે,
 સંકટના દિમાઘવ તૂટે, ધૂન મચવળે હસતે મુખડે,
 જપ દિ-દુસ્તાં ?
- નાનાઃ જપ દિ-દુસ્તાં હપ હપ (૩)
 મોટાઃ નાચો લૈયા ફૂદો લૈયા, સ્વરાગ સખરસ લૂટો લૈયા,
 ભારતની આકાશી ફેરં, ગીત મધુરં ગાઓ લૈયા
 જપ ભારતકી !
- નાનાઃ જપ ભારતકી હપ હપ ! (૩)
 મોટાઃ સફેદ લીલો કેસર રંગો, મુકિતના અવતાર સરીખો,
 દિન્દી જનમનમોહન પ્યારો, ફરફર ફરતો ઝંડો મારો,
 લુગ લુગ આવો !
- નાનાઃ લુગ લુગ આવો હપ હપ ! (૩)
 મોટાઃ જંગ બહાદુરો કદમ બહાઓ, ધમધમ ધમધરણી મુખાવો,
 "ધમે જય"તો વિજય તમારો જપજપ નાદે મગન મગતવો,
 સ્વરામકી જપ !
- નાનાઃ સ્વરામકી જપ હપ હપ ! (૩)
 મોટાઃ વગર પૂંઝગિયા વાનર ભાષ્યો રે
 નાનાઃ હપ હપ હપ રે હપ !

—ચીમનલાલ પાટ

૧૨૫

ગોરો

એક બાલકઃ— છોકરાંઓ રે !
 બધાં બાળકઃ— હો.....રે !
 એકઃ— ગોરો આવ્યો !
 બધાં— ક્યાંથી આવ્યો !
 એકઃ— મૂડી જેટલો મુઠક મૂડી
 ફરને દરિયેથી આવ્યો !
 બધાં— વારુ, વારુ, ક્યાં ઉતર્યા ?
 એકઃ— ચોરાલી બંદરને ખાલે—
 સુરતને કિનારે બન્યો.
 બધાં— વારુ, વારુ, શું શું લાવ્યો ?
 એકઃ— શું શું લાવ્યો ?.....
 કોટ લાવ્યો, પાટલુન લાવ્યો,
 મુંડલા જેવી ટોપી લાવ્યો,
 દારૂની ખાટલીઓ લાવ્યો,
 ખાટલી સાથે ખૂટ લાવ્યો.

x

લૂંટારાની ખાલુ જેવાં—
 વેપારીનાં વઢાણુ લાવ્યો,
 ભાત ભાતના નખલા લાવ્યો,
 ફેશનના બહુ તખતા લાવ્યો;

x

ધૂમાડાના બૂંગળ સાથે—
 દુઃખના તો ડુંગર લાવ્યો,

નકલી ધોતી—સાડી લાવ્યો,
જૂખજૂખ કરતીગાડી લાવ્યો;

x

લસકંરની તો લાર લાવ્યો,
ધનના જૂખ્યા તાર લાવ્યો,
તોપ ને ખંદૂક જેવાં—
ફટકાં જે કરતૂક લાવ્યો!
રેનક લાવ્યો, ચેટક લાવ્યો.
ન્યાયનીતિનાં નાટક લાવ્યો;
ધોળા દી'ના ધાડાં સાથે—
નામદોનાં ગાડાં લાવ્યો.

x

કતલના કે સંચા લાવ્યો,
પોતાના વહીવંચા લાવ્યો,
સ્વારથના બહુ કિસ્સા લાવ્યો.
દોલત ભરવા ખિસ્સાં લાવ્યો.

x

જાતજાતના સંચા લાવ્યો,
ધર્મ વિનાના ધંધા લાવ્યો,
સ્વારથ કાજે અંધાએવા—
તોકર ચાકર અંધા લાવ્યો;

x

ફળવણીના ફૂચા લાવ્યો,
જાપાનાં બહુ ફૂચા લાવ્યો,
કૌરવ જેવાં ફળ સાથે—
ગુલામીનાં મુળ લાવ્યો!

x

બધાં— એ અમારે નહિ જોઇએ,
નહિ જોઇએ, નહિ જોઇએ,

એક— મલરાશો નહિ કરશો નહિ,
પાછી પાની ધરશો નહિ.
ગાફલ ચાલે કરશો નહિ,
ધર મૂકીને ખસશો નહિ,
ગોરાની જે જાંજોમાં—
ફસશો નહિ ફસશો નહિ.
મરદ બનો, બહાદુર બનો,
ધરનું બણો, ધરનું વણો,
ધરના વાંધા ધરમાં છણો,
સાથે રહીને પેટ ભરો,
છોને વેઠો જૂખમરો,—
પણ સંપ કરો-પ્રેમ કરો.

x

સચ્ચાઇથી નિર્જાય રહેા,
શાંતિ રાખીને દુઃખ સહેા,
ભર દુનિયામાં વીર બનો,
ટાલુ જોઈ ચઢીદ બનો.
સ્વાધીન રહીને કદમ ભરો,
ધન્ય પર વિશ્વાસ ધરો.

બધાં— વિજય વિજય છે ભારતનો,
વિજય વિજય છે ભારતનો.

—ત્રિભુવન વ્યાસ

૧૨૬

ઘેરિયા—ગીત

સમરેકે મોરચા

વાનરસેનાં મોરચા.

મારો પડવી વાનરબાઈ, યુદ્ધની તૈયારી થાય,

—હારે હાં બાઈ.

ધસો ધસો આજે વીર ! ભારતમાના રજુધીર !

—હારે હાં બાઈ.

માડીનાં દીપાવો દૂધ, શાન્તિતાં લડી લો યુદ્ધ

—હારે હાં બાઈ.

બીકે કોની ધરશે ના, માતને લજ્જશે ના,

—હારે હાં બાઈ.

અણુમૂલો અવમર આ બાઈ, દેવો પણ ઊતરવા અહાયદ્ધ

—હારે હાં બાઈ.

તેડે છે સાગરને તીર, લડવૈયો સાચો ફકીર,

—હારે હાં બાઈ.

આલો આલો વાનરબાઈ, રામની ફરતી દુહાઈ;

—હારે હાં બાઈ.

ઉતરો રજુ મેદાનમાં, ઊછળો વીરા તાનમાં

—હારે હાં બાઈ.

લાડી પડે તડાતડ, માયાં ફૂટે ફડાફડ

—હારે હાં બાઈ.

ધોધાની ન્યાં દોડાદોડ, ઊભા રહો જોધાજોધ

—હારે હાં બાઈ.

સનનન ગોળી છૂટે લાખ, મરો ના કપાવે નાક;

—હારે હાં બાઈ.

વાનરસેના હોશિયાર! કૂદકડા મટે તૈયાર! —

—હારે હાં બાઈ.

શુરા તે શહીદ થાય, કાપરાં તે ભાગી જાય

—હારે હાં બાઈ.

કપડું લીધું માથે કામ, ગઢ લંકા છતવો છે હામ?

—હારે હાં બાઈ.

આલો ત્યારે રાખો નામ, જ્ય જ્ય બોલો સીતારામ

—હારે હાં બાઈ.

—ગોપાળજી પટેલ

૧૨૭

નીલ સેનાના વાંદરા

ફરકંતા આવે વાવટા, ગજવંતા આવે ગામ રે;

મારી નીલ સેનાના વાંદરા.

મારા ગામના દરજીય રે, વીરા તમને પીનવીએ;

તમે ખાદી કપડાં ધીવો રે...

મારી નીલ સેનાના વાંદરા.

મારા ગામના કાપડિયા રે, બાપુ તમને પીનવીએ;

તમે દેશી કપડાં વેચો રે...

મારી નીલ સેનાના વાંદરા.

મારી ગામની માત ઝો રે, બહેનો નમને વીનવીએ
તમે દેશી કપડાં પહેરા રે...

મારી નીલ મેનાના વાંદરા,

મારા ગામના પિતાઓ રે, વીરો નમને વીનવીએ;
તમે દેશી કપડાં ધારો રે...

મારી નીલ મેનાના વાંદરા.

મારી માતાના ઝો વીરો રે, બાપુઓ નમને વીનવીએ;
તમે દેશી કપડાં પહેરો રે...

મારી નીલ મેનાના વાંદરા.

ફરેકંતા આવે વાવટા, મજવંતા આવે ગામ રે;

મારી નીલ મેનાના વાંદરા.

—ગિજુભાઈ

આમોત્રતિનાં ગીતા

૧૨૮

મારું નાનકડું ગામ

મારું નાનકડું ગામ,

મારું રૂપકડું ગામ,

શુક તારા સમું મનોહારી હો રામ !

મારું નાનકડું ગામ,

મારું વહાલીડું ગામ,

તારી નાની શી દેદ દિલ મોટાં હો રામ !

મારું નાનકડું ગામ,

મારું મેધિતું ગામ,

તારાં 'બોલે' હેડે 'તે' બાવ ઝાઝા હો રામ !

મારું નાનકડું ગામ,

મારું મનમનતું ગામ,

તારાં સાદાં જીવન કંઈ અમીઝવાં હો રામ !

મારું નાનકડું ગામ,

મારું ટેકીલું ગામ,

તારાં સાચાં જીવન મ્હેં મ્હેંકતાં હો, રામ !

મારું નાનકડું ગામ,

મારું રઢિયાળું ગામ,

સ્વર્ગ ઉતર્યું આકાશથી અવનિ પર હો રામ !

મારું નાનકડું ગામ,

મારું ઝગમગતું ગામ,

દેશ મંદિરનો ટમટમતો હોયો હો રામ !

મારું નાનકડું ગામ,

સંપત્તિ પીલું ગામ,

જ્યાં ગંગાજમનાની એકદિલી હો રામ !

મારું ગોકુળિયું ગામ,

તારે બેઠે હો રામ,

મુવ પ્રહલાદશાં બાળ બેઠે હો રામ !

મારું નાનકડું ગામ,

તારે આંગણિયે રામ,

મામ લક્ષ્મીનાં તેજ પથરાયાં હો રામ !

—ચીમનલાલ શક્ત

૧૨૯ રેંટિયો

રેંટિયે લેજો હરિયું નામઃ
 રેંટિયો દીન તણો દાતાર—રેંટિયો૦
 રેંટિયો બ્રૂખ્યાનો ભંડાર— "
 રેંટિયો અમ્રજળનો દેનાર— "
 રેંટિયો વસ્તરનો પૂરનાર— "
 રેંટિયો દળદરનો હરનાર— "
 રેંટિયો આંગણનો ચણનાર— "
 રેંટિયો ગરીબાંની ગાય— "
 રેંટિયે જરવાં બુલિયક શય— "
 —રમણલાલ સોની

૧૩૦

કાયા સૂતરનો તાંતણો

અતૂદ એક કાયા સૂતરનો તાંતણો,	
અતૂદ એક કાયા સૂતરનો તાંતણો.	
દારે ઓલી લોહાની બેડિયું ૫ તૂટે,	અતૂદ૦
દારે ઓલી સોનાની સાંકળી વંછટે,	અતૂદ૦
દારે ધાર ખાંડાની તેય ચાચ ખાંડી,	અતૂદ૦
દારે હાર માને હજાર તોપ ખાંડી,	અતૂદ૦
દારે દુર્ગણિયાં શું બળિયાને બાધે,	અતૂદ૦
દારે શામળાં શું ઉજળિયાને સાંધે	અતૂદ૦
દારે અધ સાથે આંખળાને ગાંધે,	અતૂદ૦
દારે પંચ સાથે પાંગળાને સાંધે,	અતૂદ૦

હારે રાંક સાથે તે રાજાને બાધે,	અતૂટ૦
હારે રામ સાથે તે માનવીને સાધે,	અતૂટ૦
હારે કાંતો કાંતો ને બહેન! પૂરી પ્રીતે,	અતૂટ૦
હારે કાંતો કાંતો ને બાપ ! એક ચિત્તે,	અતૂટ૦
હારે હરોધરમાં એ ત્રેમને પસારો,	અતૂટ૦
હારે ભારી બારતીના બારને બિતારો,	અતૂટ૦
હારે રૂઝા રૂઝિયા અખૂટ બાપ દેજો,	અતૂટ૦
હારે બાપુ ગાંધીજીની જીંદગીનો રહેજો	
અતૂટ એક કાયા સ્વારનો તાંતણો.	

—બુગતરામ દવે

૧૩૧

કાંતવાનું દેવું

માથે કાંતવાનું દેવું—

જો જો બૂલમાં નદિ તપ,

જેનું બાજુ થોડાં જેવું,

જો જો પાઝગ નદિ પહોંચ્યા,

આજ ચિતાડી જો આજસમાં,

કાલ હાંકવા યાચે વસમાં,

આજ લાગે ત્યારે,

આજે આજ લાગે ત્યારે,

જો જો કૂવો નદિ ખોદાય. માથે.

ગરીબનું છે પૂજન માંડવું,

અસહકૃત્ય પાર બિતારું.

દરિદ્રનારાયણનું અને દરિદ્રનારાયણનું,

જો જો નેપેથ નદિ ચિતરાય, માથે.

રંકે સુખી ત્યાં રાજ સુખી છે,
રંકે દુઃખી ત્યાં રાજ દુઃખી છે.
રંકનો પડછાયો, રાજ રંકનો પડછાયો,
જો જો કામનો જો ન્યાય. માથે૦

● — પ્રીતમલાલ મજમુદાર

૧૩૨

દેશી સાંભરે રે

હું તો જાગ્યું જોઈ ને દેશી સાંભરે રે !
મારું ખન તો વિદેશ વહી જાય રે—
જાગ્યું જોઈ ને દેશી સાંભરે રે !
હું તો દાતણ કંઈ ને દેશી સાંભરે રે !
મારા પાઉડર પરદેશથી લવાય રે—
દાતણ કંઈ ને દેશી સાંભરે રે !
હું તો નાવણ કંઈ ને દેશી સાંભરે રે !
મારા સાથુ તો પરદેશથી લવાય રે—
નાવણ કંઈ ને દેશી સાંભરે રે !
હું તો લખવા એમું ને દેશી સાંભરે રે !
મારા કાગળ પરદેશથી લવાય રે—
લખવા એમું ને દેશી સાંભરે રે !
હું તો ફરવા જાઉં ને દેશી સાંભરે રે !
મારા વાલિયાં ઉડી ઉડી જાય રે—
ફરવા જાઉં ને દેશી સાંભરે રે !
મને સ્વપ્ના મરીયે દેશી સાંભરે રે !
મારા દેહનું કંઈક કેમ જાય રે—
જાગ્યું જોઈ ને દેશી સાંભરે રે !
જ્યોત્સના શુદ્ધ

૧૩૩

ખાદી રંગ લાગ્યો

હું તો કાપડખજારે ગઈતી રે, ખાદી રંગ લાગ્યો,
 પરદેશીનાં ચોટલાં દોઢાં, ને દિલને કંખ લાગ્યો.
 શોધી શોધીને બહેન હું તો યાત્રી રે, ખાદી રંગ લાગ્યો,
 જોયાં વાયલ ને આંખ ચર્ચ રાંતી રે, દિલને કંખ લાગ્યો,
 હું તો ભર્યા બજારમાંથી ઊભી રે, ખાદી રંગ લાગ્યો,
 કોણ દોઢો ન દેશનો સપૂત, દિલને રંગ લાગ્યો.
 મારા દેશમાં કપાસ ફાલ ફાલ્યો રે ખાદી રંગ લાગ્યો,
 વેચ્યો વેચ્યો વિદેશમાં તમામ, દિલને કંખ લાગ્યો.
 મહારા ખેડૂને ખેતે ઊગાજો રે, ખાદી રંગ લાગ્યો,
 વજ્રવીણાં ફરે છે એનાં બાજ, દિલને કંખ લાગ્યો.
 મારો વણકરની વાત કોણ ગણે રે, ખાદી રંગ લાગ્યો,
 પૂરો રાટલો ન પામે એનાં બાજ, દિલને કંખ લાગ્યો.
 સિર ચોંટયું કલંક બહેન કાઢો રે, ખાદી રંગ લાગ્યો.
 પરદેશીનો મોઢ હવે છોડો રે, દિલને કંખ લાગ્યો.

—વચોત્તેના શુકલ

૧૩૪

પરદેશીએ પાયમાલ કીધું

પરદેશીએ પાયમાલ કીધું

ભારત પરદેશીએ પાયમાલ કીધું.

હીરા ને હેમ બના, કાચને કાચ રજા,

કચીર નાણું ચાલુ કીધું—ભારત

હાથની કળા હણી, સંચે હિન્દી તણી
 સંચે સલા નાચ કીધું—ભારતં
 અંગૂઠાં, આંગળી કાપી કારીગરી,
 ઢાકા મલમલ બંધ કીધું—ભારતં
 રિક્કિસિક્કિ સહુ ભારતે ભરી'તી બહુ
 પરદેશીએ ચૂસી લીધું—ભારતં
 ચરાતું ચર ગયું દૈવત દેવોતું ગયું
 વીરાતું પણ પણ લીધું—ભારતં

૧૩૫

મારો રંટિયો

ધીરો ધીરો આલે ર,
 મીઠો મીઠો ગાજે ર,
 રૂડો મહારો રંટિયો હો જી.
 એ રંટિયામાં દેશોધ્યના નીકલે તાર,
 એ તારે તારે બાળું ભારતનો ઉદ્ધાર.
 ધીરો ધીરો આલે ર.
 ત્રાક રૂડી, પંખા રૂડા, ઉજળવળ એનો નાદ,
 ઉજળવળ પૂણી ઝોપતી ઉજળવળ મારા હાથ,
 દેશે મારા દેશને,
 ઉજળવળ ઉજળવળ સાથ.
 કુખો સહુ હરતો ર,
 નિર્ભયપણે ફરતો ર,
 રૂડો મારો રંટિયો હો જી.

દયા, ક્ષમા ને દીનતા, ત્રણનો કાંત્યો તાર;
 સુંદર રંગે શોભતો દે સુખ તેહ અપાર.
 મમ દુઃખિવાનો દિવાસો રે,
 વિપત્તિનો વિસાગો રે,
 રૂડો મારો રેટિયો હો છ.
 આ રેટિયાથી નીપજો સુંદર ખાદી રાજ,
 આ રાજે રાજે, સ્વરાજ્ય આવે પાસ;
 ધીરો ધીરો ચાલે રે,
 મીડો મીડો ગાજે રે,
 રૂડો મારો રેટિયો હો છ.

—મનોહર

૧૩૬

વહાલો રેટિયો

સ્વતંત્રતાની સિદ્ધિરે, સ્વદેશ કેરી સિદ્ધિરે;
 વહાલો મારો રેટિયો હો છ.
 જેના યુગ્ગલમાં રામ કેરાં નામ,
 છત્રકેરી સક્તિરે, જન્મમૃતિની શક્તિરે;
 એ તો એક જ રેટિયો હો છ.
 'અહા ને એકામતા, સંયમ સક્તિ વિશેષ;
 પૈર્ષ વીવટ ને ચાંનિતા, આપે જે યુગ્ગ જેણ,
 જાજે જેના કરતો રે;
 વહાલો મારો રેટિયો હો છ—સ્વતંત્રતાની.

પરદેશી પરતંગના, તોડે પળની માંછ;
દે આશિક સ્વતંગના, શીળી સુખની ઝાંચ.
નિર્ધનિયાનો બેલીરે;
એ તો એકજ રેંટિયો હોછ.

સ્વતંગતાની.

સૂતર ફેરે તાંતણે, સહેજે મળે સ્વરાજ;
જેના બળથી હિંદના સુખરે સઘળાં કાજ.
રૂપાળો રઢિયાળોરે.

વહાલો મારો રેંટિયો હોછ—સ્વતંગતાની.

સુદર્શન ચક્કર સમું સર્વ શક્તિનું પૂર,
જેમાં મૂઢરીતે બાધું સો સુરજનું દૂર;
એવો પ્રાંઠ પ્રતાપીરે :

વહાલો મારો રેંટિયો હોછ—સ્વતંગતાની.

અંધારા શિયળની રક્ષાનો કરનાર,
યોદ્ધાને અવકાશમાં છે સાંતિ દેનાર
—સીતારામ શર્મા

●

૧૩૭

રેંટિયા રતોત્ર

(૨)

પ્રાચીન અમારા દેશમાં ઉઘોગ મૂઢતો રેંટિયો,	
ધર ધર ફરી બગાડત કરે પાછો મૂકેલો રેંટિયો.	૧
ચેતનપુત્રારા દેશમાં ઉગાડતો આ રેંટિયો,	
મરુભૂમિને રસખસ કરી ફળદ્રુપ કરતો રેંટિયો.	૨
જડકાદનો જોકે બનેલો દીસતો આ રેંટિયો,	
ચેતન થકી બરપૂર ને જીવન છે આ રેંટિયો.	૩
ખાગે નદિ પીએ નદી મુને નદિ આ રેંટિયો,	
થાકે નદિ થેંજે નદિ પલ કામ આપે રેંટિયો.	૪

માનમરનો મોતીમરનો હંસલો આ રંદિયો,	
ચાતાં પ્રસન્ન કણ મોતીના દેશે જન્મતને રંદિયો.	૫
ધન્ય છે તે દાધને જે ફેરવે આ રંદિયો,	
ધન્ય છે તે મગજને જેણે રચ્યો આ રંદિયો.	૬
ધન્ય છે તે કાઠને જેનો બને છે રંદિયો,	
ધન્ય તે સુયારને જેને ધડે જે રંદિયો.	૭
કવિઓ તમારા કવનમાં કવનો હવે આ રંદિયો,	
વકતૃત્વમાં વક્તા તમે વીક્રમાવળે આ રંદિયો.	૮
ગરબા મહીં બહેનો તમે ગાળે હવે આ રંદિયો,	
ભજનોમહીં ભક્તો તમે લલકારળે આ રંદિયો.	૯
ચાગા મહીં છનામમાં સૌ આપળે આ રંદિયો,	
નાતો તણા લલાચા મહીં સૌ વહેંચળે આ રંદિયો.	૧૦
પંચમ કન્યાદાનમાં જ્યમ પુત્રોને દે રંદિયો,	
ત્યમ અન્ય પ્રતિ દિંદના દો કન્યાકાને રંદિયો.	૧૧
સ્વરાજ્યના નિશાનમાં ચીનરાવળે આ રંદિયો,	
આમશુદ્ધિનો અલૌકિક મંત્ર મોલે રંદિયો.	૧૨
માવે કમ્પીરા પદમહીં કે છે પતીનર રંદિયો,	
ગાંધી લખે નવજીવનમાં કે સ્વર્ગચવી રંદિયો.	૧૩
ખાતાં પીતાં સતાં અને વળી સ્વર્ગમાંથી રંદિયો,	
જન રટણ કરળે રાતદિન ખસ રંદિયો ને રંદિયો.	૧૪
પ્રતિમામડે પ્રતિમૂંપડે દાખલ કરે આ રંદિયો.	
પ્રાચીન અમારા દેશમાં ઉલોમ મૂદનો રંદિયો.	૧૫
જે માપ મૂળે સ્વોત્ર પાને ફેરવે આ રંદિયો,	
વાતો મરે વૈકુંઠમાં છે વેદ વાક્યમ રંદિયો.	૧૬

૧૩૮

હરિજનની ઝુંપડીએ જાઉં

- મા, હું તો હરિજનની ઝુંપડીએ જાઉં,
 ઝુંપડીએ જાઉં, સાથી સંકટનો થાઉં—માં
 અંગ ઢાંકે મારાં વાળે આંગણિયાં,
 એ નો એ શિંગણુ થાઉં—માં
 એલો ઘેલો તોયે બહાનો તને હું,
 હોં સે પ્રીતિ રસ પાઉં—માં
 એકું મુસલમાન ખ્રિસ્તી ભાષુઓને,
 હિંદુ થી શાને અલગ હું ?—માં
 એલે ખોળામાં શ્યામ બિલાડાં,
 માનવી થી શાને અલગ હું ?—માં
 છેટો છેટો હું ભાગ્યો ભાષુઓથી,
 પૂરે એ પાચે ચરતા હું—માં
 આધા રહીને નાંખ્યાં અણકાં,
 આજે એ લાજે લજાઉં—માં
 દીન પતિતના દેહી પ્રભુને,
 જમવા નોતરવાને જાઉં—માં
 ભોંજે કિનારા ભરતી વેરાયે,
 ભાંડુ ના ભાવે ભોંજાઉં—માં
 જેણે બેટાડ્યા ભાંડુ જૂલાયાં,
 શુણુ શા ગાંધી જાના જાઉં ?—માં

૧૩૯

પાપના ભારા

સદીઓ જૂના પાપના ભારા, આજે લસમ થાય,
 છૂન અશૂતનાં ઝેર હળાહળ, આજે સમી જાય,
 અશૂતો લામ્બ અમારા,
 હરિજન હરિતે પ્યારા ! ૧

દૂર કરેલાં, ધૂતમરેલાં, દુઃખદૂખ્યાં હરિજન,
 અંતર ઝોનું 'લાય' પુકારે, 'લુલમ શો લગવન' !
 ઝોરે ઝો નીચાનેણું,
 જગતમાં હિન્દુઓનું ! ૨

નરકને જે દૂર કરે તે, નરક માંડી રીખાય,
 અમૃત સદે વિપની પા'લી, કેવો શેતાની ન્યાય !
 આ ધું ધમ્ દરી કે ?
 કવંચિત્ લાય અરે રે ! ૩

માણ્યુ જેવાં મણ્યુને કેમ હડે હડે કહેવાય ?
 હલ્ય માંયલો રામછ ઝોનો, ફેરે ફેરે દુમાય,
 ઝોરે ! જૂંઝં જૂળનાં જેવાં,
 આવાં કેવાં માનવ દેવાં ! ૪

અકરો મા વળી આવરો મા કેઈ, દેવના મંદિર માંય,
 પતિત-પાવન દેવ અમારા, પતિતથી અમકાય !
 ઝોરે ઝો દેવની દાંતી,
 મલ્યા દેવ મંદિરવાસી ! ૫

રામ જાગે ને તુલસી પૂજે, એકનારો લખ થાય,
 આનમ-વાનનાં ગીત મધુરં, આનંદમંથન થાય,

આવાને શું અદ્ભુત કહેશે ?
 અદ્ભુત જગે યદ્ય રહેશે ! ૬
 કાડ અદ્ભુત કે ચામ અદ્ભુત કે જીવ અદ્ભુત કહેવાય ?
 પંચભૂનોના પિંજર માહે, અદ્ભુત વસે ક્યાંય ?
 ખરેખર મનનાં બૂતો !
 જગો ઉડો ભાગી-છૂટો ! ૭
 હિંચ ન હો કોઈ, નીચ ન હો કોઈ, બની રહો ભાઈ ભાઈ !
 ગંગા યમુના સંગમ સરખી, મંગલ પ્રેમ સગાઈ !
 અંધારાં ઘોર સમાવો,
 પ્રભુ ! પ્રેમ જ્યોતિ ઝગાવો ! ૮

—મીમનલાલ ભટ્ટ

૧૪૦

આરતવાણી

હૂંખિયાં હૂંખિયાં હૂંખિયાં,
 આપણે દુઃખના દરિયે હૂંખિયાં રે.
 હૂંખનાં જોષને દુરિજનોએ,
 ઉપરથી તો દાખિયાં રે. હૂંખિયાં૦
 હૂંખિયાં તે તો આપણુ હૂંખિયાં,
 પડજે કોઈ નવ જીલિયાં રે. હૂંખિયાં૦
 પડજે ન જીલિયાં ને આપણુ હૂંખિયાં,
 એવાં આપણુ જીલિયાં રે. હૂંખિયાં૦
 હૂંખિયાં હૂંખિયાં એટલાં તો હૂંખિયાં,

જરાક ચોટલિયાં તો જીભિયાં રે. ફળિયાં
 હરિકૃપાથી તળિયે ન પૂગિયાં,
 તેટલેકથી તો ચોભિયાં રે. ફળિયાં
 ફૂલતાં જોઈને ગાંધીજી આજ્યા,
 રેટિયા નાવડી લાવિયાં રે. ફળિયાં
 નાવડીમાં ઝટ અમને ચડાવિયાં ને,
 ફુઃખદરિયેથી તારિયાં રે. ફળિયાં
 —ઉકાભાઈ ચોખરી

૧૪૧

ગાંધી મસાલો

અમુખ છવમાં વાખું ઘણું ને,
 રાગે તે દેશને ઘેરીઓ રે;
 દેશદેશના બહુ વંદો જ તેડિયા,
 તેમ તેમ રાગ બહુ વાધીઓ રે. અમુખ
 પીડા તે પારખી ગાંધીજી ધાવા,
 મરી મસાલો આપીઓ રે;
 જેમ જેમ આપીઓ તેમ તેમ માગીઓ,
 આખો દિંદ તો મગીઓ રે. અમુખ
 ગુનીપરજમાં ગાંધી મસાલો,
 ધણી જનોએ આપીઓ રે;
 આપીઓ આપીઓ એટલે તો આપીઓ
 આખા દીવ પર નાખીઓ રે. અમુખ

તેજનો ધણો મુખકરી એ તો,
 રેળીના રેળને દાંડીઓ રે;
 નીરાળી યજ્ઞને સજજા રે જનીઆ,
 પગમાં નવું જોર આવીઉં રે. અસુખ૦
 સર્વે ભાઈઓ માંધી મસાલો,
 ગજને ધાલી રાખજો રે;
 શાકમાં નાખજો પાકમાં નાખજો,
 અમ ને એમ તમે ફાકજો રે. અસુખ૦
 —ઉકાલાધ ચોધરી

૧૪૨

અમે ડરતા નથી

અમે ડરતા નથી હરે કોઈથી રે
 સદા ભજીએ ભક્તો જગવાન. અમે૦
 બીક રાખે મનુષ્યો ગાયલા રે
 અમે બદાકુર ને જગવાન. અમે૦
 બીક રાખે દરોમી આજસુ રે
 હાય - પગમાં અમારું તાન. અમે૦
 માર જાશું અમે નહિ કોઈનો રે
 નહિ વેડી લેશું અપમાન. અમે૦
 છેતરાશું નહિ અમે કોઈથી રે
 રૂડી વિઘાથી આવશે જાન. અમે૦
 ગાયુ માંધીના બોલ અમે પાળશું રે
 નથી રહેવું હરે હેવાન. અમે૦
 —કુલચંદ્ર રાહુ

૧૪૩

શુદ્ધિનો યજ્ઞ

યજ્ઞ અમે માંગ્યો રે તનમનની શુદ્ધિ કરવા !
 ખાદી ને રેલિયો ઘરમાં વસાવ્યાં,
 દુઃખોનાં દર્શિયો તરવા. યજ્ઞ૦
 દારૂ તાડીને દફનાવી દીધાં,
 કે દીમાં જ્વર રૂડી બરવા. યજ્ઞ૦
 ખોટાં ધરણ્યાં ખાણમાં ફેંક્યા,
 ત્રેપી રોગોથી ઉભરવા. યજ્ઞ૦
 સાદા જીવનની લીધી પ્રતિજ્ઞા,
 મૃતોના પંથમાં ભગવા. યજ્ઞ૦
 ગાંધીનાં પ્રેમગ્રાણ્ય દેવામાં ઝીલ્યાં,
 જ્ઞાન હોમી દેશસેવા કરવા. યજ્ઞ૦
 —કુલચંદ્ર શાહ

૧૪૪

ગાંધીનું શરણુ

ગાંધીને શરણે આવો રે, અવસર છે હેલ્લો.
 તેના તે ગુણ તમે માઓ રે, અવસર છે હેલ્લો.
 દારૂને છોડી, તાડીને છોડી,
 દૂધ ને હાથ તમે પીલો રે, અવસર છે હેલ્લો.
 માંસને છોડી, મચ્છીને છોડી,
 ગેળ ને રાતલો ખાલો રે, અવસર છે હેલ્લો.
 જુવાને છોડી, જૂતણને છોડી,

રામનું નામ તમે લેજો રે, અવસર છે છેલ્લો.
 પરદેશી છોડી, વિધાયતી છોડી,
 ખાદીને પ્રેમથી પહેરજો રે, અવસર છે છેલ્લો.
 વેરને છોડી, ઝેરને છોડી,
 હેત ને પ્રીતથી રહેજો રે, અવસર છે છેલ્લો.
 ફૂડને છોડી, કપટને છોડી,
 મતને રસ્તે રહેજો રે, અવસર છે છેલ્લો.
 —અસાત

૧૪૫

પીશો મા

તમે પીશો મા, પીશો મા, પીશો મા,
 દારવો પીશો મા,
 તમે બડ બડ બડ બાળનારો
 કે દારવો પીશો મા
 તમે પીઓ તો ગોરસ પીજો
 કે દારવો પીશો મા
 તમે બડ બડ દીલ બાળનારો
 કે દારવો પીશો મા
 તમે પીઓ તો પ્રેમરસ પીજો
 કે દારવો પીશો મા
 તમે બડ બડ દિલ બાળનારો
 કે દારવો પીશો મા
 તમે પીઓ તો આમરસ પીજો
 કે દારવો પીશો મા
 તમે બડ બડ ધન બાળનારો

૧૭૨

કે દારવો પીણા મા
તમે પીઓ ના રામરસ પીઓ
કે દારવો પીણા મા
તમે બડ બડ પુણ્ય બાળનારો
કે દારવો પીણા મા
—ભુગતરામ દવે

૧૪૬

ત્રણુની ટોળી

આપણી ત્રણુ જણાની જોડી,
એને કાઈ થકે નહિ તોડી.
ચાકુદાર, જમાદાર,
દારનો ધનરદાર,
ત્રણે થયને ધારીએ તો,
દુનિયા નાખીએ તોડી;
આપણી ત્રણુ જણાની જોડી,
આપણી ત્રણેની બાઈબંધી,
એને કાઈ થકે નહિ ખંડી;
બંદુકવાળો, દારવાળો,
સોનાના સિકાઓ વાળો,
ત્રણે થયને ધારીએ તો,
દુનિયા કરીએ અંધી;
આપણી ત્રણેની બાઈબંધી,
આપણું ત્રણુ જણાનું ગાકું,
એને કાઈ ન આવે આકું;

કલાધિયો, વેપારિયો,
રાજનો-વળી રાજિયો;
ત્રણે ચંદ્રને ધારીએ તો,
ડંકો બધે વગાડીએ;
આપણું ત્રણ જણાનું ગાકું.
આપણી ત્રણ જણાની ટોળી,
એવી જગમાં ન જડે ખોળી;
દારદાર, મુડીદાર,
સત્તાધારી સરકાર;
ત્રણ ચંદ્રને ધારીએ તો,
કરીએ મોટી હોળી;
આપણી ત્રણ જણાની ટોળી.
—શુભતરામ દવે

૧૪૭

દારૂ મતાપ

દારૂ કરે પાયમાલ, બાઈ હો ! દારૂ કરે પાયમાલ.
દારૂ પીધાથી ચીતકું બમે ને, દહાડે તે દિવા દેખાય,
જિંદગી આભણું પગમાં પેસે, ને ધરતી સાથે ચડી જાય;

હો ભાઈ રે—

દારૂ પીધાથી શુદ્ધિ બમે છે, ને ઊભું તે કરણું દેખાય,
ગોફળ ચડી જાણે જિંદગી ગગનમાં, ને ઊંધો ચક્રિયું ખાય.

હો ભાઈ રે—

દારૂ પીધાથી તનકું તૂટે છે, ને કાળું તે ધોળું દેખાય;
પગમાં આરોટી ધૂળ માથે ચડાવે, ગધેડાને માની ગાય

હો ભાઈ રે—

દાર પીધાથી સૂઝે છે અવળું, જે રૂવામાં વસિયત ગામ;
ઇંદરસભામાં પરીઓને જોતા, બુરકા માર્યો 'જોડો રામ'

હા. ભાઈ રે—

—રમણલાલ સોની

૧૪૮

દાર તું છાડી દે ને રે !

દારએ બિધુ માર્યું દારડિયા,

દાર તું છાડી દેને રે !

તાડી તું છાડી દેને રે ! દારએ०

જમીન જમીન વેચી ખાધી, (૨)

ખાતું તો વ્યાજમાંથી ડાક્યું દારડિયા ! દારએ०

હજ બજ વેચી ખાધાં, (૨)

બજદ તો વ્યાજમાંથી ડાક્યા દારડિયા ! દારએ०

ગાણી જાણી વેચી ખાધી, (૨)

જૂસરી તો વ્યાજમાં ડાલી દારડિયા ! દારએ०

છાપરી નાપરી વેચી ખાધી, (૨)

પોપરાં તો વ્યાજમાં ડાક્યાં દારડિયા ! દારએ०

પોલિસે વેડમાં પકડ્યો દારડિયા !

પૈદામાં ટપલાં મળ્યા, (૨)

વ્યાજમાં તો જૂંડી ગાળો દારડિયા ! દારએ०

કસાલની ચાકરીમાં ચાક્યો દારડિયા !

ધણી મટી તે દોર ન્યો, (૨)

દારએ પાણી તો વાળ્યો દારડિયા ! દારએ०

૧૪૯

દારૂ તારો હંતાડ

દારૂવાળા દારૂ, દારૂવાળા દારૂ, તારો હંતાડ !
 પીવો નથી કોઇએ ગાંધીજીના રાજમાં.
 માફ કર બાવા એ તારો વેપાર,
 પીવો નથી કોઇને ગાંધીજીના રાજમાં. દારૂવાળાં
 તારો દારૂ તો કાતીલ એરે રે
 તેણે વાળ્યો છે કાળો કેરે રે,
 ઘેર પોર્ષાં જૂએ મરી જાય. દારૂવાળાં
 દેશં ફાડીને પેટનું કાઢીએ,
 જનર ને જાસની ભડકી બનાવીએ,
 પીને પડી રહીએ એક વાર. દારૂવાળાં
 ગાંધી બાપુની ધીખ અમે માનકું,
 અમે ચોખ્ખા મનખ ચઈ માલકું,
 મણકું દારૂ ને તાડી દરમ. દારૂવાળાં

—નર્મદાશંકર પંડ્યા

૧૫૦

દારૂની મોંકાણુ

દારૂવેં દારૂવેં દારૂવેં રા.

બધે નામેં કધેં એક દારૂવેં !

દારૂવામાં ડાલ્યે ને લાન બધે જુલ્યે, [૨]

કા કામ અગ મોટી રૂલ્યે રા.—બધેં

૧૭૬

સર્વે સર્વે લડ્યે ને જુદે જુદે પડ્યે, [૨]
 દુઃખ દેખી પૂઠી બધે દડ્યે રા—અધે.
 દારૂ પીને મરેહું, કામ ક્યારવે કરેહું, [૨]
 દીડી આપો પડી-એમાં* શીરે રા—અધે.
 સવારનોં જીડીને ચાલ્યો જાય પીઠે, [૨]
 લાગ દેખી દારવાવાળો લૂંટે રા—અધે.
 જાત આપડે માંડી, મોંકાણુ મોડી માંડી, [૨]
 તેજ નડી દારવાણું* ઉઠાંડી રા—અધે.
 કનરા દીકી કએ મનમાં ની રાખે, [૨]
 મુલામ કરી નેદે એક સાકે રા—અધે.

૧૫૧

સારો તું ન કેહે' લાગે ?

દારૂ છોડી દેજે જો જીવરા, સારો તું ન કેહે' લાગે ?
 પીતા માંવ જાય જમડી ડીલ રા, સારો તું ન કેહે' લાગે ?
 રાહી પાંડી ને જેવડો ફૂલ રા, સારો તું ન કેહે' લાગે ?
 ખૂન પીનારા હોષ ગિયા કુલ રા, સારો તું ન કેહે' લાગે ?
 પચકા દેખને દારૂ પીએ હેર રા, સારો તું ન કેહે' લાગે ?
 જાય જમડી લોઈ દારૂ હોય ઝેર રા, સારો તું ન કેહે' લાગે ?
 જેલ્યેવાળાકા જેની જાય ધૂળરા, સારો તું ન કેહે' લાગે ?
 દમજ લેજે આતી તેરે જૂલ રા, સારો તું ન કેહે' લાગે ?
 દારૂ પીનારા કદિ નાહ મુખ રા, સારો તું ન કેહે' લાગે ?

હમને કઅઈ રમદારવા આરે દુઃખરા, સારો તું ન કેહેં લાગે ?
રાજા લોકે ગીયો ચાલી રાજ રા; સારો તું ન કેહેં લાગે ?
મોઠ મોઠા મેવસ્યા ગુઈ લાજ રા, સારો તું ન કેહેં લાગે ?
અહડી અહડી દારૂવા માયાફોડ રા, સારો તું ન કેહેં લાગે ?
યુવક આખે છોડ દારૂ છોડ રા, સારો તું ન કેહેં લાગે ?

૧૫૨

દુઉઉ દુઉઉ જાજે દારૂ

દુઉઉ દુઉઉ જાજે દારૂ,
માયા ધરમાંય રખે રા !
પેલસે પેલસે જાજે દારૂ,
માયા ધરમાંય રખે રા ! દુઉઉ૦
આખદા વેડી તું એથી ભારી,
મઅયે વગર મોતે રા !
તું નાંઈ ઓય તો આમ્હે જો દેશમાંય,
આમ્હાં સુખમાંય રા'તે રા ! દુઉઉ૦
માહાં ને લોષ ચુદીજ લેદે,
હાડકે ને આમડે રયે રા !
આમી તેરુ જાતો તું રઅજો,
દુઃખી જીવનર કઅયોં રા ! 'દુઉઉ૦
કાજો મૂં કળજો, વળી મા એઅતો,
રખે તું ગેતો પાછો રા !
સલામી છેલ્લી કઅઈ તું ને દેની,
આમી મા ગેતો પાછો રા ! દુઉઉ૦

ખનીને વીર આમ્હા

ખનીને વીર આમ્હા જગ ચાહું હું;
 મઅહું કા છતું હું એકજ હેય વિચાર. ખનીને
 મેદાન માંય ચેષ્ટ તુંમાં આવી જાવારા;
 જોર કલહ હોય તો દેખાડા આમ્હી. ખનીને
 ભુંડાઈ કદીને લલાઈ લે આહું;
 લલાલલા ફુશન હટાડી કાહું હું. ખનીને
 બસન મુળથીજ ખોદી ટાકું હું;
 ખોટા ખોટા રિવાજ તામાડી કાહું હું ખનીને
 જીવમાંય ચૌદ જે હેં ઉઢી નીગર.
 તહેંજ આમ્હા ચગદી ઉહું હું. ખનીને
 ફ.ખ લલે ચેને સામી જાતીએ,
 માર ધણેજ ખુશીથી વેડીય લાહું હું. ખનીને
 જાતિ માટે છવળી દાહું ખુશીથી,
 ફનીયામાંય કંકા વગાડી જાહું. ખનીને

—જીવજીસિંહ

૧૫૪

ભીલોનું ગાંધીગીત

(ભીલોડી ગીતનો ઢાળ)

ગાંધીનાં ગીતાં ગાઓ, ઓ ભીલભાઈ,
ગાંધીનાં ગીતાં ગાઓ

ગાંધીનાં મનખાં યાઓ, ઓ ભીલભાઈ,
ગાંધીનાં મનખાં યાઓ.

અલકરેમલકનો માનીતો ગાંધી
મનખાં જેવો પશુ દેવ

દરગઢ સોડીય અધુન દુઃખીયાને કાજે
આઈઓ દરમનો દેવ ગાંધીનાં

દુઃખીયાનાં દુઃખ દેખી કકળી ઉઠે
એનાં કાળજાંની કળી

જૂખાંની જૂખ એને લરખી જતી
એણે કાયા નાખી દળી ગાંધીનાં

ઉઘાનીયાના એને યાળા ગમે નહિ
નાગા ઉધાડાને કાજ

ભીલોને લાળી લંગોટી વાળી
એણે એવો ગરીબનવાજ ગાંધીનાં

ધરમ, હાથ, ને બહાદરીની
નવલી જંડી રેખી

વેકવારા વળી જોરજુલમથી
 બચાવે ગાંધી ટોપી ગાંધીનાં
 જીવ મારો નથી, ચોરી કરે નથી
 ગાંધીવાળાને જો ચાઓ
 હરોડે આઓ નથી, ૧૦ લાગ પીવો નથી,
 ઈદારી ૧૧ રમવા ન જાઓ ગાંધીનાં
 ઉમળવા પડે ને ધુમળવા ૧૨ પડે
 સોરાને ૧૩ લાલુવા બેળે
 ડગરા ૧૪ મટીને મનખાં ચલો મટે
 દોકરીના દુકડા ૧૫ ન લેળે ગાંધીનાં
 બીકલુ બલાડાં મટી વનના ઝો વાધો
 ઝટ દઈ જાગી જાળે
 ડામોર, ૧૬ લામોર, ૧૭ નીમામ, ૧૮ હંગાડા, ૧૯
 હમળાર ૨૦ બહાદર થાળે ગાંધીનાં
 ટોપાવાળાને સલામ કેવી ?
 જોણે દુનિયા ગાંધી
 એક બડો બાબો રામ છે સાહેબ,
 બીજા દુકર ને ગાંધી ગાંધીનાં
 —ઈશ્વરલાલ વૈધ

-
૧. માલુસો ૨. દુનિયા ૩. સ્વર્ગ ૪. ઊડી ૫. આપણ
 ૬. આળ્યો ૭. અવનવી ૮. લીલેલ આદી ટોપીવાળાને
 ગાંધીવાળાને નામે યોજાએ છે. ૯. દારૂ ૧૦. લમાડું ૧૧. ધાડ
 પાડવા ૧૨. નહાણું પોણું પડશે, ૧૩. છેકરાં ૧૪. ટોર
 ૧૫. દોકડા ૧૬. ૧૭. ૧૮. કુળોનાં નામ ૨૦. સપળા

૧૫૫

દેવ ! તારે કાળે

પથર ગારો ને ઝાડયાં પૂજ્યાં પૂજ્યાં પોપજ પાન
પૂજ્યાં ઉદરડાં, ગાવડી પૂજી જ્ઞાનને નીચું ધાન

હરિજન તરસ્યો જાણી

પાયું નહિ પાવળું પાણી

ધૂન સુગંધી ને પુષ્પ ચઢાવ્યાં દીપાં ફોળાનાં દાન
દેવ મગાવીને દેગડા મોટા, દુધે કરાવ્યાં સ્નાન.

બળુડાંનાં દુધમાં પાણી

પીડિયાની બીડ ના જાણી.

તારે કાળે મેં તો વાધા સીવડાવ્યા ને—સેજા ધર્યાં શબ્દગાર
મહેલ સમા તારાં મંદિર બાંધ્યાં સાવ સોનાનાં દાર.

ફાટયું બગીં મોઢકું મંગે

ઝેરી ચારી લગવા લાગે.

તારે કાળે મેં તો કેશ વધાર્યાં ને અજનો લીધો વેશ;
સુરમા ચોરાવ્યાં ગોરમા'રાજોને—ના'પી ગરીબોને ઘેંશ.

એકું બુકું ભાગવા આવે

નોકર મારો લાત લગાવે.

ઉંટ ગધેડાને પાણી પાવા કાળે બાંધ્યા હવેડા ને પાવ
માનવકુળને ખાસડે મારું પૂજ્યો નહિ કંઈ જાવ.

હરિજન ઉતરે આડો

ગિયારાનો બગડે દહાડો.

પાણીમાં પડેલા શોધવા તુજને—આંખ મીચી ધરું ખ્યાન
ઉઘાડી આંખોની સામે ઉભેલો—જાણું નહિ ભગવાન.

છતી આંખે આંધળા જેવો
મારા જેવો મળુને કહેવો ?
મંગા ન્હાયો ગોમતી ન્હાયો—હાયો અડસક નીર
દેયું મારે તોયે પથ્થર પેડે પલ્લવ નહિ લગીર
પાકા કાળા પાણકા જેવો
બન્યો મારા દેવના જેવો.

દવકૃષ્ણ જોષી

૧૫૬

ગાંધી તોરા રાજમાં

ગાંધી તોરા રાજમાં ઘોળા ટાપીને ઘેર—
રૂડો ગાંધીડો.

કપાસ પીલી, રૂને પીછ પૂણી બનાવશું આજેજ
પૂણી કાંતી સુતર વણીને ખાદી આલશું આજેજ

ગાંધી તોરા રાજમાં જેકુન કરે છે સહેર—
રૂડો ગાંધીડો.

વિદેશી કાપડ બૂખે મારે વાપરવું એ શોભે નહિ
બૂખે મરીને ગુલામ બનીને જંજીરે જકડાવું નહિ

ગાંધી તોરા રાજમાં ગરીમ કરે છે સહેર—
રૂડો ગાંધીડો.

મરદો જેવા મરદો ચમને ગુલામી તમને શોભે નહિ
ચર બનો આઝાદ બનો સૌ કદી કોઇથી ડરવું નહિ.

૧૫૭

રાષ્ટ્રીય ધૂનો

મેરે વતનકી હો । પ્યારે ભારતકી હો । જય જય
મેરી મૈયા કી હો । આઝાદકી હો । જય જય

યુવાનો ઓ દિંદના સૈનિક બનીને ચાલો ।
યુવતીઓ ઓ હિંદની કેસરીઆં પહેરી ચાલો ।

આગે કદમ । આગે કદમ । આગે કદમ ।
પારો દુનાના પંથ પર આગે કદમ ।
માતા તણા મુક્તિ કદ જે ખૂલવા,
આગે કદમે । આગે કદમ । આગે કદમ ।

જય જય બોલો ભારતમૈયાનો જયકાર ।
જય જય માતૃભૂમિનો બોલો જયકાર ।

માથું મેલો સાંચવંના સાચી ટેકને રે,
સાચી ટેકને રે, સાચી ટેક ને રે—માથું ૦

મેરે વતનકી જય પ્યારે ભારતકી જય,
બોલો પૂરણ સ્વરાજની જય જય જય.

ડકો વાગ્યો લડવૈયા શૂરા જાગરને રે ।
શૂરા જાગરને રે, કાયરે ભાગરને રે—ડકો ૦

હિંમત રાખી દારને તાડી છોડજો રે ।
દાર છોડજો રે તાડી છોડજો રે ।

હિંમત રાખી,
હાં હાં રે હિંમત રાખી,
હાં હાં રે હિંમત રાખી,
દાર ને તાડી છોડજો રે ।

કાપડ પરદેશી હરામ વસ્તુ વિદેશી હરામ
ગુલામીને અમારા રામ રામ રામ !

x
સોતું સોંધું પ્રતિજ્ઞા મોંઘી ખૂન છે રે !
મોંઘી ખૂન છે રે, મોંઘી ખૂન છે રે-સોતું,

*
શુરા જીતે સંગ્રામ માથાં મેલી
માથું આપે નાક ન આપે
જો શુરાનાં કામ-માથાં.

x
સહુ ચલો જીતવા જંગ ખુગલો વાગે
માહોમ કરીને પડો ફતેહ છે આગે !

x
મારા બાપુનો સંઘ
મારા બાપુનો સંઘ
આલ્યો સ્વરાજ 'ધેર માવવા;

અમે માંડ્યો છે જંગ
અમે માંડ્યો છે જંગ
શાંતિના રશ્મિરગ માણવા

x
હારે ધૂન લાગી સ્વરાન્ય ધૂન લાગી
હારે મને મુક્તિની ઝંખના લાગી-સ્વરાન્ય

x
જોવા શુર જીતે સંગ્રામ ભારત કુળદીવા
જેવું બીડી છે હૈયે હામ ભારત કુળદીવા
જોવું કાષાં છે અમ્મર કામ ભારત કુળદીવા
જોની કીરત ગામે ગામ ભારત કુળદીવા

પુરવણી

૧૫૮

પરવડા

જીવનનાં મુદ્દામીકાં ઝરણાં પ્રતિપળ જ્યાં સૂકાયે,
આશા મ્હાન વદન જ્યાં રેતા ધરા ધણે નિત હાયે;

એવી ભીતરની કથની !

પૂછો નહિ લાઈ અને ભગિની !

પાપો લીલાં ચોક્કા કરતાં ઊભાં નિશ્ચિન દારે,
માનવભાવથી જે ત્યાં સર્વે, ખીલે કુકર્મો ફાલે;

જાળે ભક્તભટ્ટી ઝાળે,

જીવનની ભટ્ટી કાપાને !

એ નરકે તપ તપવા વિચરે કુમકુમ પમલે કોડે,
દેશસેવિકા કામલ અંગી, આજે થોકે થોકે !

વિલોકે નેણ અધમ તેને,

દીકેલ રવિએ નહિ જોને !

વહાલભર્યાં કર કે માડીના, ગૂંચતા નિત જે વેણી,
વશુદ્ધોગેલી વિખરાતી તે-આજ વીંખે લટ તેની,

અધમ કે દુષ્ટા અપમાને—

અકચ દષ્ટ ગાળ પ્રતિ વહાણે !

દેવપૂજનાં કુસુમો ચૂટતાં અંગુલિ લાલ જને જે,
રુધિર ટપકતી કાંટાળાં તે કાયા મૂંજ વણે છે !

રક્તની અંજલિઓ દેતી,

સલ્પણી આશા ભરી રે'તી,

ધરતીનું એ દોઝખ જોવાં કંઈ કરી ઉર પળજો,
મૂની એ મરુશ્મિમાં ત્યાં દૂર ચક્રી નીરખજો—

વીર કંઠ ભારતી જાણી
બચાઓ મૂંઝી ને છાની.

પગની ઘૂંટી ખુણી ન જેતી મુઠ્ઠાં મગર રીરે,
વણવણ ને મૂંઝા તે જેએ ધીર અધીર—

કારમી ચક્કીઓ ભારે
પ્રતિપત્ત જળતા તુંકારે.

છાતી દુઃખે તૂટે અંગે જવરથી કાપા કંપે,
અંગુલિયા છે લોહી ટપકે ચક્કી ધડી ના થંભે—

સડોસડ સોળ જોડે અંગે
ભીંજતો લોહ રધિર રંગે ।

ઉપા ખીતે નભ સંગીન રેએ, રંગની દેહી જામે,
‘ચક્કી પીસો’ ‘ચક્કી પીસો’ શબ્દે તે લય પામે ।

ચક્કીના ઘેરમઢોં હોડે,
બચાઓ અંતરની ખૂડે !

હાકે જેની ધરણી ધૂળે ઊડતા જે વણ પાંખે,
વીર્ય અતુલ જે કર દાખવતા તેજ ઝરે જે અંખે,

વહે તે વીર નરક ખાધે
દીન સમ વેણ કટુ સાંખે,

ધરડી આખે કર ધૂજતો માડીને જે જોતા,
લાકડી ટેકે હોડે એવા વળી ગયેલા ડોસા,

સતત ત્યાં શિર ભાર વહેતા,
ઠોકરે પડતા અથડાતા !

ધોમ ધખ્યો મધ્યાહ્ન તપે છે, કપડે પ્રાણ સુકાયે,
જાલ ટપકતા ગિન્દુ વિષુ નહિ જળનું નામ જરાએ,

કાળમોઢ પથ્થર તે ફેડે,

સળગતી નભ-ચાદર ઓઢે.

કાયા કળતી આંખો બળતી નભ ચડતું ચગડોળે,
તૂટી પડે છે અગો હુકા-ધરતી લેશે ખોળે—

સહોદર હોય બલે સાથે,

સળગતો સૂરજ કર માથે !

અક'ગાશે માઃ ઉર-બેઠક એ વીર કયા હજી બાકી—
રાખ્ત્રવીરનો શોષિત રંગો ગળકાંસો ત્યાં કારી

નીરખળે વેણ કંપિત નેને,

ભરી ઉર ચહીદીને ઘેને.

એવી ચહીદીના વણચૂક્યા અક્ષર ત્યાં જમ ખાતે,
લોકલને ધડકતે હૈયે એકલકા એકાન્તે;

ચૂમળે પગલાં તે શોધી

ધૂળ તે સંધરળે મોંઘી.

ફેંકે જનેતાના લાડીલા, વીર સલજી બાવા,
તરુણ અરુણ થા તેજ બરલા મૂકી ગયા અહીં કાયા,

ખીલતાં કુસુમો કરમાયાં !

માતને ચરણે હોમાયાં !

સ્વજનો ફેરી વસખી હેલી વિદાય કેા વર્ણવશે ?
કણ વીટાયા કર એ નાલુક પોંછી કમ ચીતરશે ?

સૂણતાં પથ્થર પણ દ્રવશે !

નીરખતાં વિશ્વ બધું રડશે !

એ ચહીદીને કાને કેાંએ 'રામ' મંત્ર નહીં ફૂંકયો,
પાસે કેાંએ માર્ગ બતાવા ઘૂત-દીપક નહીં મૂકયો—

ન કો'એ પિપ્પ કરે દીધો—

વિસાગો કહોયે ના કીધો !

એ સહિદાની માતા કેરાં ઉન્હાં આંસુ ઢોળે
શેષ રહેલાં અસ્થિ ઉપર ચણુને મંદિર રાળે !—

ભરમને ગગોદક પાળે—

વીરના મય ઉર્જીવલ ગાળે !

એવી બીતર કેરી કથની સજ્જતાં હૈયા તૂટે,
તોય નહિ ત્યાં ઘોડાપૂર શાં ધસતાં વહેણે ખૂટે

ટેકાલી હિન્દી જનતાનાં,

ભુલમ ને વમળે મુખરાતાં !

એવા એ સહુ રાષ્ટ્રવીરની કોમ દવા નહિ ખાશે,
હૈયે આગ બેઠે તો જાળને સાચી જની કર સહાશે.

રાકળે અધવચ નીચાસો

વીરને સાથ જ દીલાસો.

—રમેશ્વરશર્મા

શુદ્ધિ પત્રક

ગીત	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨	૪	માગે	જાગે
૧૬	૪	આપને	અપને
૩૧	૪	હિસા...રે	હિ સા...રે
૩૬	૬	જને	મુજને
૪૦	૨૧	ઉભ	ઉભા
૪૩	૨૯	૨,	કે,
૪૫	૨૨	રંગ ચકી	તે રંગ ચકી
૪૭	૨૦	જગજૂના	જગજૂનાં
	૨૦	તથા	ધણા
૫૦	૧૫	કહો હો	કહે હો
	૨૯	તે	ને
૫૧	૧૭	ચથું	ચઈથું
૫૩	૧	આજ	આજે
૫૫	૧૮	ગણુ	ત્રણુ
૫૭	૫	એવી	સેવી
૬૧	૮	શોપી	શોપી લે
	૧૦	નાહ	નહિ
૬૨	૨૨	આ	આ ત્પરદેશી
	૨૩	બારત ભૂમિના	બરત ભૂમિને
૭૭	૨૨	ખં	ખંડ
૮૩	૮	રેલાવનાર	રેલવનાર
	૧૫	જોવજો	જીવજો
૮૫	૧	પુનિ	પુનિત
૮૬	૨	આમ	અમ
	૧૭	પાવડીઓ	ગાવડીઓ

ગીત	લાટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૮૭	૬	દેશને	દેશને રે
૮૮	૨૩	ડીવાદી	મૂડીવાદી
૮૯	૮	હ	સિંહ
૯૦	૫૮	હ	દોહ
૯૬	૧૯	સાથીઓ	સાથીઓ સાથે
૯૮	૧૧	પૂણુ	પૂણુ
૧૦૨	૩	કરે	કરે
	૬	રો	કરો
૧૧૩	૧૭	દોણુ	દોણુ
૧૨૦	૧૬	બુગતરામ	ગિબુભાઈ
૧૨૪	૨૫	સોએ	સૌએ
	૫૨	બાઈઓ રે	બાઈઓ
૧૨૬	૭	શાન્તિતાં	શાન્તિનાં
૧૩૩	૧૧	મારો	મારા
૧૩૮	૨	સકટનો	સંકટનો
૧૪૧	૨૦	અમ	એમ
૧૪૩	૫	કેડીમાં	કાડીમાં
૧૪૭	૩	સાથે	માથે
૧૪૮	૯	ડેલી	ડોલી
૧૫૦	૮	દીડી	દીડી.

ગીત	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૮૭	૬	દેશને	દેશને રે
૮૮	૨૩	ડીવાદી	મૂડીવાદી
૮૯	૮	હ	સિંહ
૯૦	૫૮	હ	દોહ
૯૬	૧૯	સાથીઓ	સાથીઓ સાથે
૯૮	૧૧	પૂણ્ય	પૂણ્ય
૧૦૨	૩	કરે	કરે
	૬	રે	કરે
૧૧૩	૧૭	દોણે	દોણે
૧૨૦	૧૬	જુગતસમ	ગિજુભાઈ
૧૨૪	૨૫	સોએ	સોએ
	૫૨	બાપ્તો રે	બાપ્તો
૧૨૬	૭	શાન્તિતાં	શાન્તિનાં
૧૩૩	૧૧	મારે	મારા
૧૩૮	૨	સકંટનો	સંકટનો
૧૪૧	૨૦	અમ	એમ
૧૪૩	૫	કુડીમાં	કુડીમાં
૧૪૭	૩	સાથે	માથે
૧૪૮	૯	ડેલી	ડેલી
૧૫૦	૮	દીડી	દીડી